BUITEN de orde

anarchistisch kwartaalblad

4 2017
€2,50

THEMA
Religie

Geloof in opstand
Gnostici, Vrije Geesten en Gravers

Genderneutraliteit en feminisme

Anarchisten bij massa-acties
Kritische reflecties rond Code Rood

: van Buiten de Orde

Nummer 4 van *Buiten de Orde* komt wel heel erg kort op het vorige, dat zo'n anderhalve maand geleden in de bus viel. Maar de post moet van ons vóór nieuwjaar dit nummer verzenden en dus moet het een echt nieuwjaarsnummer worden dat op ons geweten gaat werken. En dat komt niet zozeer omdat het thema religie is, met de knipoog naar vijfhonderd jaar Reformatie, want daarin staat dat God ons geen geweten meer hoeft op te leggen. Wel onze eigen menselijke geschiedenis, die met alle overleveringen, bewezen feiten en oordelen over goed en fout in ons bewustzijn of onderbewuste blijft rondspoken. En daar zijn anarchisten intellectueel heel goed in – dat blijkt toevallig uit bijdragen *buiten* het thema, waarin God niet positief of negatief ter sprake komt maar de Rede als zodanig haar dilemma's oproept.

Bestaat er een collectieve geest die dit toeval aanstuurt? Daarop hebben wij geen antwoord. Hoe dan ook, uit onze eigen begrippenwereld komen boodschappen genoeg: Solidariteit als levensbeschouwing, consensus bij acties als tijdens Code Rood. Bestaat na afschaffing van de Koerdische staat in Noord-Syrië daar nu echte anarchie zonder dat het wereldwijde imperialisme is uitgeschakeld? Hoe veilig en grenzenloos is een maatschappij waarin alle genders vrij zijn van ongelijkheid? Kunnen we al deze vraagstukken integreren in de inclusieve veiligheid die het natuurlijke gevolg zou moeten zijn van de afschaffing van de staat?

In dit nummer leveren diverse schrijvers hierop antwoorden, maar die kunnen niet absoluut zijn. Er kunnen hierop in de toekomst andere antwoorden volgen, die evenzeer redelijk of invoelbaar zijn. Maar over imperialisme is geen twijfel mogelijk! Tegenover de luxe van open gedachtewisseling over onze eigen beginselen staat de noodzaak van de strijd tegen versterking van staatsideologieën. Zoals ook tegen het franquisme in Spanje, dat met zijn rechtbanken als Guardia Civil feitelijk de afscheidingbeweging van Catalonië heeft veroorzaakt. En tegen het fascisme in Nederland en elders in Europa. En dat is een boodschap die ons allen gezamenlijk verenigt omdat met deze stromingen de staat zijn ware gezicht laat zien. Laat het ons tot strijdbare voornemens voor 2018 inspireren!

de redactie

colofon

Buiten de Orde
Het anarchistische kwartaalblad Buiten de Orde is een uitgave van de Vrije Bond. De redactie is in redactioneel opzicht onafhankelijk van de bond. Standpunten ingenomen in het blad vertegenwoordigen niet noodzakelijkerwijs die van het redactiecollectief. Het blad besteed aandacht aan een breed scala van onderwerpen en wil naast een blad voor de leden van de Vrije Bond een blad van de hele anarchistische beweging zijn. Overname van artikelen met bronvermelding wordt van harte toegejuicht.

Abonnementen
Leden van de Vrije Bond krijgen Buiten de Orde gratis thuis; niet-leden kunnen zich abonneren voor 15,00 euro per jaar.
Voor mensen in de gevangenis is Buiten de Orde gratis. Oude nummers zijn op te vragen bij het secretariaat van de Vrije Bond.
Je kunt je abonneren door o.v.v. 'abonnement Buiten de Orde' 15,00 euro over te maken op:
Rekeningnummer IBAN: NL80INGB0005495473 | BIC/Swift: INGBNL2A t.n.v. Vrije Bond Amsterdam

Verkooppunten
Losse nummers zijn te koop voor 2,50 euro bij de betere linkse boekhandel: Fort van Sjakoo (Jodenbreestraat 24 | Amsterdam www.sjakoo.nl), Athenaeum Nieuwscentrum (Spui 14-16 | Amsterdam | www.athenaeum.nl), Boekwinkel Opstand (Beatrijsstraat 12 | Den Haag | www.opstand.noblogs.org), Boekhandel Rosa (Folkingedwarsstraat 16A | Groningen | www.bookshoprosa.org), Casco – Office for Art, Design and Theory (Lange Nieuwstraat 7 | Utrecht | https://casco.art), Vredesburo Eindhoven (Grote Berg 41 Eindhoven | www.vredesburo.nl)

Redactie Buiten de Orde
Postbus 16521 | 1001 RA Amsterdam | Nederland
I: www.vrijebond.org/buitendeorde | E: redactie@buitendeorde.nl | T: 0858778958

Secretariaat Vrije Bond
Postbus 16521 | 1001 RA Amsterdam | Nederland
E: secretariaat@vrijebond.nl | I: www.vrijebond.org | T: 0858778958

: **in** Buiten de Orde

4 **Genderneutraliteit en feminisme**

6 **Chelsea Manning in vrijheid gesteld**

8 ■ **Uit de oude doos: Mijn oma en opa waren anarchisten**
Opvoeding

10 **Anarchisten bij massa-acties**
Kritische reflecties rond Code Rood

14 **Solidariteit**

18 **Een pleidooi voor anonimiteit**

20 ■ **Boekbespreking: Thom Holterman**
Anarchisme in de Lage Landen

22 **Verzet groeit tegen omzeilen CAO distributie-centra door Jumbo**

24 **Het woord aan de Vrije Bond**

25 ■ **Migratiestrijd**

26 ■ **Economie: De komende crisis**
Het gevoel dat dit niet goed kan blijven gaan

29 **Eerherstel voor Meindert Stelling geweigerd**

30 ■ **Antifa: Pegida manifesteert zich in Enschede**

32 **Confrontatie in Catalonië**
Botsende nationalismen in complex conflict

35 **Ouwe Siem**
In memoriam

36 **Herman Amborn: ‘Het bestaan van egalitaire samenlevingen wordt niet meer ontkend’**
Een interview

39 **Een antwoord op een waarschuwing van Willy Verhoysen**

40 **Stilte over Noord-Syrië**

42 **Raqqa, Rojava en een bondgenootschap vol gevaar**

79 ■ **Vrije Bond**

80 **Achterop**

THEMA | Religie

47 **Inleiding thema**

48 **Is er een herijking nodig van de religiekritiek binnen het anarchisme?**

50 **Ferdinand Domela Nieuwenhuis (1846-1919), de verlosser**

53 **Geloof in opstand**
Gnostici, Vrije Geesten en Gravers

58 **Rede versus religie**
Bertrand Russell over de angst

60 **The Catholic Worker in Amsterdam Zuidoost**
Een interview met Herman van het Jeannette Noëlhuis

66 **De zeven hoofdzonden**

69 **Spoken, Stirner en anarchisme**

70 ■ **Sjakoo’s boekentips**

72 **Octave Mirbeau (1848-1917)**
De Verlossing

74 **Mythes van en in de twintigste eeuw**
Wie spreekt er als God moet zwijgen?

Genderneutraliteit en feminisme

Genderneutraliteit veroorzaakt de laatste maanden veel opwinding in de westerse media. In augustus was er veel discussie over de NS die aankondigden dat reizigers vanaf 10 december niet meer met 'dames en heren' maar met 'beste reizigers' aangesproken zouden worden. In dezelfde week kwam de gemeente Amsterdam in het nieuws met de genderneutrale taalgids voor haar ambtenaren. De ophef was nauwelijks tot bedaren gekomen toen het Britse warenhuis John Lewis begin september aankondigde dat de labels '*boy*' en '*girl*' uit de kinderkleding verwijderd zouden worden. Een stap die een paar weken later door de HEMA nagevolgd zou worden.

Nu is het toe te juichen dat gendernormen minder invloed krijgen op ons leven. Als niet meer zo strak is voorgeschreven welke kleding door mannen en welke kleding door vrouwen gedragen mag worden, wordt het voor transseksuele mensen in transitie en voor non-binaire mensen makkelijker en veiliger om zich in de openbare ruimte te begeven. Ook cis mensen [mensen van wie de gender identiteit overeenkomt met het biologische geslacht waarmee zij geboren zijn – red.] zullen zich niet meer angstig hoeven af te vragen of ze zich wel voldoende mannelijk of vrouwelijk presenteren. Toch komen in het kielzog van dit goedbedoelde streven naar genderneutrale kleding en taal ook ideeën en praktijken mee die best eens tegen het licht gehouden mogen worden.

Kan 'genderneutraal' iets anders betekenen dan 'mannelijk' in een patriarchale cultuur?

(Cis)seksisme en misogynie

Wat opvalt in veel artikelen over dit onderwerp is dat gender wordt gezien als een verzameling stereotypen. Het gaat steeds over roze prinsessenjurkjes en barbiepoppen voor meisjes en speelgoedwapens en speelgoedauto's voor jongens. Deze reductionistische kijk op gender is niet heel verrassend als je bedenkt dat al deze artikelen door cis mensen geschreven zijn. Voor de meeste cis mensen is gender nu eenmaal een blinde vlek. Zo konden we onlangs in Hadley Freemans column in *The Guardian*[1] lezen dat we al die genderstereotypen moeten loslaten en erkennen dat we allemaal non-binair zijn [een non-binair persoon is iemand die zich niet thuis voelt in de binaire gendercategorieën man of vrouw en zich beter voelt bij een andere, niet-binaire, genderidentiteit – red.] Ze trivialiseerde zo de moeilijkheden van non-binaire trans mensen met een aplomb dat de huidige president van de VS niet zou misstaan. Helaas vind je deze vorm van cisseksisme in veel pleidooien voor genderneutraliteit terug.

Wat ook opvalt in die artikelen is een asymmetrie tussen jongens- en meisjesstereotypen. Een meisje dat geen jurkje wil dragen wordt toegejuicht, maar de ouders die er trots op zijn dat hun cis zoontje liever met poppen speelt ben ik nog niet tegengekomen. Natuurlijk heeft vrouwelijkheid een slechte naam die deels terug te voeren is op feministische analyses die best hout snijden. Maar voor een deel gaat het hier volgens mij gewoon om misogynie. Opiniestukken als dat van Lisa Selin Davis in *The New York Times*[2] over haar dochter die een *tomboy* is ('en niet transgender!') suggereren dat meisjesachtige meisjes minderwaardig zijn. Dat de masculiene stereotypen die kennelijk wel zonder reserve omarmd mogen worden niet minder beperkend en schadelijk zijn – pistolen in plaats van poppen? – blijft onbesproken.

Dit seksisme vind je ook terug in genderneutrale kleding. De genderneutrale kledinglijnen die we tot nu toe voorbij zagen komen waren toch vooral erg *baggy* met veel rustige, donkere kleuren. Eigenlijk was het gewoon mannenkleding. Onlangs was er een bericht[3] over een Britse school die overging tot genderneutrale schooluniformen: '*formal, suit-like trousers – no fashion trousers, chinos, jeans nor cargo pants*' met '*totally black, flat shoes (not boots) with no additional colour whatsoever*' – ook hier weer: traditionele mannenkleding. Mannen zijn de onzichtbare standaard, zoals Simone de Beauvoir lang geleden liet zien, en die standaard is nog altijd springlevend. Kan 'genderneutraal' iets anders betekenen dan 'mannelijk' in een toch nog steeds patriarchale cultuur?

Voorbij het feminisme?

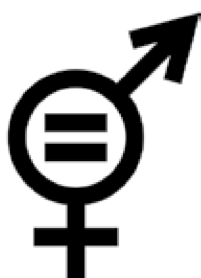
Deze voorbeelden doen vermoeden dat het streven naar genderneutraliteit wel eens op gespannen voet zou kunnen staan met het feminisme. Paisley Currah, die samen met Susan Stryker in 2014

het tijdschrift *TSQ: Transgender Studies Quarterly* oprichtte, schreef een aantal kritische teksten over het concept 'gender' zoals trans activisten (inclusief hijzelf) dat vanaf de jaren negentig zijn gaan voeren. Vooral in het interessante essay '*Feminism, Gender Pluralism, and Gender Neutrality: Maybe it's time to bring back the binary*'[4] legt hij de vinger op een aantal zere plekken. Hij beschrijft hoe de invoering van het begrip 'transgender' als parapluterm voor een voortdurend verbredend en diversifiërend spectrum van identiteiten en praktijken leidde tot een politieke theorie die nauwelijks nog oog had voor de asymmetrische relatie tussen twee specifieke genders: de onderdrukking van vrouwen door mannen. Centraal in deze theorie, die sterk beïnvloed is door poststructuralistische feministes als Judith Butler, staat juist een transgender subject waarvan het specifieke gender onbelangrijk en vaak ook fluïde is.

Deze theorie leidt tot een praktijk die nogal eens botst met feministisch activisme. In de VS staat de toegankelijkheid van abortus voortdurend (en nu meer dan ooit) onder druk. Het blijft dus belangrijk dat activisten een scherpe politieke analyse hanteren om hun activisme effectief te kunnen verdedigen. Deze analyse hield tot nu toe altijd in dat abortus een kwestie is van vrouwenrechten, dat mannen na millennia van onderdrukking niet langer het recht hebben om te bepalen wat een vrouw met haar eigen lichaam doet ('de vrouw beslist'). Katha Pollitt beschrijft in haar artikel 'Who Has Abortions?'[5] hoe in diezelfde VS trans activisten bezwaar maken tegen het gebruik van de term 'vrouw' in de context van abortus. Immers ook trans mannen kunnen ongewenst zwanger raken. Termen als 'vagina' worden ook als kwetsend ervaren en zouden vermeden moeten worden. Veel hulporganisaties op het gebied van abortus gaan mee in deze hang naar genderneutraliteit. Het gevaar bestaat, aldus Pollitt, dat we straks de feministische onderbouwing van een toegankelijke abortusbehandeling uit het oog verliezen en zo terrein verliezen aan de anti-abortuslobby. Haar voorstel is om recht te doen aan de sociale en politieke realiteit en wel het woord 'vrouw' te blijven gebruiken maar daarbij te benadrukken dat abortusklinieken ook toegankelijk zijn voor trans mannen en non-binaire mensen.

Het gevaar bestaat dat we de feministische onderbouwing van een toegankelijke abortusbehandeling uit het oog verliezen

Sommige commentatoren leven al in een genderneutrale utopie en vinden dat de term 'feminisme' er nu ook maar aan moet geloven. De biologe Betsy Cairo schreef eerder dit jaar in *The Huffington Post* een wellicht provocerend bedoeld artikel van die strekking: '*Gender Neutral Language and the Word Feminism*'.[6] Haar argument is dat de wereld steeds genderneutraler wordt en we eigenlijk al niet meer in een 'gender binary' leven en dat het woord 'feminisme' juist bijdraagt tot het benadrukken van verschillen en het in stand houden van die 'binary'. En natuurlijk is er nog wel een loonkloof, maar daarbij gaat het niet zozeer over vrouwen die minder verdienen dan mannen, maar over ongelijkheid tussen *mensen*. In plaats van 'feminist' zouden we dus allemaal 'equalist' moeten zijn.

Het moet in de verbeeldingswereld van liberale feministes (of equalistes?) goed toeven zijn. Er is hooguit nog wat ongelijkheid tussen mannen en vrouwen, maar daar komen we met wat bijsturend beleid wel uit. Helaas is buiten de liberale droomwereld een feministische politiek nog altijd bittere noodzaak. Volgens een grootschalig Europees onderzoek[7] dat in 2014 gepubliceerd werd, is 45 procent van de vrouwen in Nederland ooit slachtoffer geworden van seksueel of fysiek geweld. Bijna driekwart heeft seksuele intimidatie meegemaakt. Eén op de tien vrouwen is ooit verkracht. Eén op de vijf vrouwen is mishandeld door een partner of ex-partner. Eén op de vier vrouwen is ooit slachtoffer geworden van stalking. Wat zal in verreweg de meeste gevallen het gender van de dader geweest zijn? Of is dat irrelevant geworden nu de genderneutrale utopie voor de deur staat?

Volgens de *Monitor mensenhandel* van de Nationaal Rapporteur Mensenhandel uit 2016 (www.nationaalrapporteur.nl) waren er in de jaren 2011-2015 4795 geregistreerde slachtoffers van seksuele uitbuiting (p. 18). Van deze slachtoffers was 97 procent vrouw (p. 24). Er wordt veel geruzied over schattingen van het aantal gevallen van gedwongen prostitutie, maar als je al bijna vijfduizend meldingen hebt in vijf jaar, en als je bedenkt dat de meldingsbereidheid waarschijnlijk laag is en dat de aandacht voor mensenhandel bij de politie in dezelfde periode is afgenomen (p. 10), dan is het niet erg onvoorzichtig om te concluderen dat er op dit moment vele duizenden vrouwen in Nederland als seksueel koopwaar worden verhandeld. En door wie worden deze vrouwen zo uitgebuit? En wie zijn de klanten? Yep. Mannen. En dan laat ik de legale prostitutie nog buiten beschouwing.

Kortom, de machtsasymmetrie waarop het feminisme altijd heeft gewezen, het patriarchaat, is nog lang niet verdwenen. Het is dus ontzettend belangrijk om die asymmetrie niet te verhullen met genderneutrale taal en liberale pleidooien voor een beetje meer 'gelijkheid'.

Nu wil ik niet betogen dat de NS ons niet met 'beste reizigers' mag begroeten of dat de genderlabels terug moeten keren in de kinderkleding van de HEMA. Vrijheid van gendernormen maakt het leven voor iedereen – cis, trans, man, vrouw, non-binair – leefbaarder. Ik vind wel dat we moeten beseffen dat genderneutraliteit niet neutraal is. Gender is politiek en alles wat we met gender doen vindt plaats in een sociale en culturele context die nog altijd sterk door oude patriarchale ideeën wordt beïnvloed. Laten we niet vergeten dat er vrouwen zijn – op zijn minst tot de onderdrukking van vrouwen voorgoed tot het verleden behoort.

door Hanna

Noten

1 Zie theguardian.com, 16 september 2017.
2. Zie nytimes.com, 18 april 2017.
3 Holly Watt, 'Secondary school makes uniform gender neutral', www.theguardian.com, 6 september 2017.
4 Paisley Currah, 'Feminism, Gender Pluralism, and Gender Neutrality: Maybe it's time to bring back the binary', paisleycurrah.com, 26 april 2016.
5 Katha Pollitt, 'Who Has Abortions?', www.thenation.com, 13 maart 2015.
6 Zie nytimes.com, 18 april 2017.
7 Renée Römkens, Tim de Jong en Hanna Harthoorn, 'Geweld tegen vrouwen. Europese onderzoeksgegevens in Nederlandse context', www.atria.nl, 8 oktober 2014.

Chelsea Manning in vrijheid gesteld

Op 17 januari 2017 heeft president Obama Chelsea Mannings resterende gevangenisstraf van 28 jaar teruggebracht tot 4 maanden. Daarmee heeft hij de langste straf ooit in de VS opgelegd voor het lekken van overheidsinformatie kort voor zijn aftreden alsnog tot buitenproportioneel bestempeld. Op 17 mei daaropvolgend is Manning in vrijheid gesteld, in plaats van in 2045. Zij woont tegenwoordig weer in de staat Maryland waar zij haar jeugd als jongen doorbracht.

Mannings sterk vervroegde vrijlating heeft de Amerikaanse militaire autoriteiten tegelijk van een lastige verantwoordelijkheid verlost, waar ze naar verluidt nooit eerder mee te maken hadden, namelijk haar juridisch krachtig geformuleerde eis om medische hulp, zowel in fysiek als psychisch opzicht, bij haar gendertransformatie. De aanvankelijke afwijzing van deze eis, die onder meer werd gerechtvaardigd met het ontbreken van ter zake kundige chirurgen en psychiaters in het leger, zou in hoger beroep hoogstwaarschijnlijk geen stand hebben kunnen houden. Nu Manning is vrijgelaten heeft zij de mogelijkheid zich onder behandeling naar eigen keuze te laten stellen, al blijft zij onder de militaire gezondheidszorg vallen. Daardoor zal deze kwestie wellicht toch weer gaan opspelen.

Chelsea had nooit veroordeeld mogen worden op grond van overtreding van de ‘Espionage Act’ en evenmin in eenzame opsluiting mogen worden gezet

De strafvermindering is formeel ook geen gratie. Dit laat de mogelijkheid van voortzetting van het eerder ingestelde hoger beroep tegen de veroordeling op zich in stand. Mannings advocaten hebben dan ook aangekondigd dat ‘de (juridische) strijd doorgaat’: ‘Chelsea had nooit veroordeeld mogen worden op grond van overtreding van de ‘Espionage Act’ en evenmin in eenzame opsluiting mogen worden gezet, onder omstandigheden die grensden aan marteling’. Het Manningcomité in de VS vraagt dan ook om voortgaande financiële ondersteuning.*

Een jaar voor zijn besluit om Manning amnestie te geven pleitte president Obama in een opiniestuk in de Washington Post van 25 januari 2016 voor afschaffing, althans het heroverwegen (‘rethinking’ en ‘reviewing the overuse of solitary confinement’) van eenzame opsluiting als straf in de VS, onder andere omdat deze strafvorm in significant talrijke gevallen leidt tot psychische problemen die vaak eindigen in zelfmoord. Chelsea Manning zat bijna een jaar in eenzame opsluiting en trachtte twee keer zichzelf om te brengen.

Toch was de kwijtschelding van haar resterende straf, tegelijk met de amnestie voor een gepensioneerde generaal die reporters had geïnformeerd over betrokkenheid van Obama’s regering bij cyberaanvallen op Irans nucleaire complex, opmerkelijk aangezien onder geen van Obama’s voorgangers zoveel (namelijk tien) klokkenluiders in overheidsdienst te maken kregen met hardhandige vervolging.

Of Mannings amnestie mede is ingegeven door de wereldwijde verontwaardiging over het klaarblijkelijk onrechtvaardige militaire

Manning is met haar bijna zeven jaar durende eenzame opsluiting de langst en hardst gestrafte klokkenluider van regeringsinformatie in de VS

proces tegen Manning en de daarop volgende veroordeling tot 35 jaar gevangenisstraf is een open vraag gebleven. Hoewel prominente republikeinse senatoren, zoals de oude havik John McCain, zeer kritisch reageerden op het besluit, heeft Obama zelf er zich niet inhoudelijk over uitgelaten. Wel wees een woordvoerder van het Witte Huis op enkele essentiële verschillen tussen het amnestieverzoek van Manning en dat van Edward Snowden, dat werd afgewezen. Manning heeft zich niet 'aan een tegenstander uitgeleverd' (Wikileaks) en 'is niet naar een land gevlucht, dat onlangs grootschalig geprobeerd heeft onze democratie te ondermijnen' (manipulaties bij de verkiezingen van Trump). Bovendien heeft Manning terechtgestaan, heeft zij schuld erkend en is veroordeeld. Ook stelde de woordvoerder, dat de documenten die Snowden onthulde 'far more serious and far more dangerous' waren dan die welke Manning liet publiceren. De laatste waren geen 'top-secret' stukken, die van Snowden zeker wél, volgens Witte Huiswoordvoerder Josh Earnest.

Mannings advocaten hebben Obama's besluit namens hun cliënt geprezen, waarbij ze erop wezen dat Manning met haar bijna zeven jaar durende eenzame opsluiting de langst en hardst gestrafte klokkenluider van regeringsinformatie in de VS is, terwijl de openbaarmaking van die informatie in het publieke belang was en de veiligheid van de VS noch van Amerikaanse militairen of andere overheidsdienaren en burgers had geschaad.

Ook Amnesty International (AI) heeft zich tevreden getoond met de amnestie. Toch mag er wel op gewezen worden, dat deze organisatie pas zeer laat, namelijk na de groteske veroordeling van Manning, voor haar opkwam. En pas nadat de Amerikaanse afdeling van AI overstag was sloot ook Amnesty Nederland zich bij de protesten aan. De gehanteerde argumentatie dat het gevoerde proces bewees dat het niet om een politieke gedetineerde ging is alleen daarom al krankjorum, omdat juist tijdens het proces voortdurend bleek dat niet alleen de aanklager namens de staat/het leger maar ook het gerechtshof vergaand bevooroordeeld waren en blijk gaven op een harde veroordeling uit te zijn.

Het Nederlands-Vlaamse Bradley Manning Comité heeft zich sinds 2010 ingespannen om de zaak van Bradley/Chelsea Manning te bepleiten en internationale druk te helpen opbouwen om aan te tonen dat klokkenluiders als Manning en Snowden, net als Daniel Ellsberg in de dagen van de Amerikaanse oorlog in Vietnam, onmisbaar zijn bij de buitenparlementaire controle van regeringen. Dat geldt eens temeer als die zich erop voor laten staan democratisch te zijn en op te komen voor de universele rechten van de mens. Op klokkenluiders als Manning en Snowden, die feitelijk zelfs hun leven hebben geriskeerd, kan men maar beter zuinig zijn in plaats van hen te vervolgen.

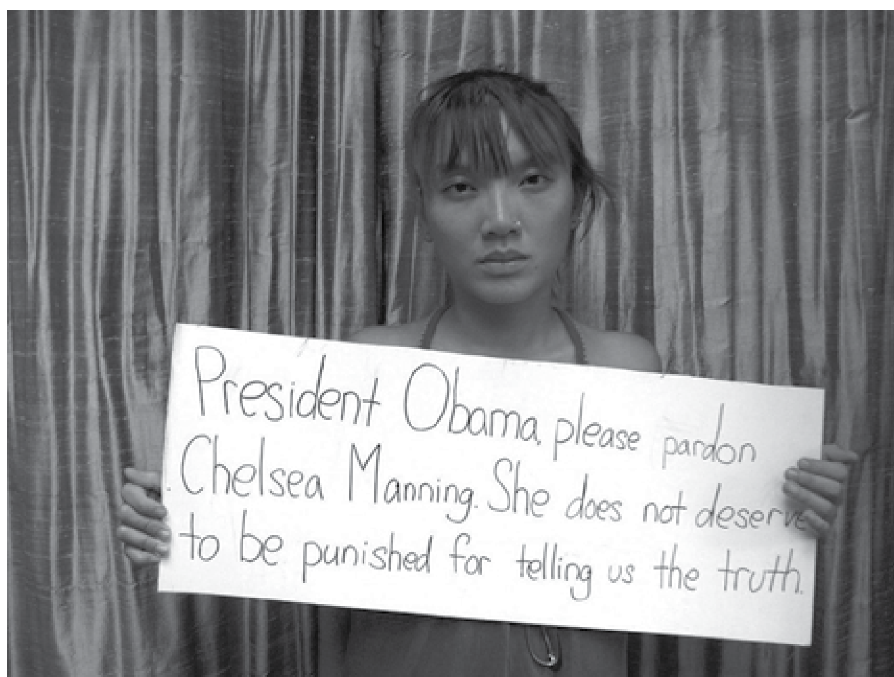
door Boudewijn Chorus, Jos van Dijk en Kees Kalkman

Meer info

http://bradleymanningmoetvrij.blogspot.nl.

Noot

* couragefound.org/appeal-fund/.

: Uit de oude doos

Mijn oma en opa waren anarchisten

Opvoeding

Iemand heeft mij wel eens gevraagd of ik kon uitleggen wat het voor mij betekende dat mijn grootouders anarchisten waren. Ik heb hem toen geantwoord dat ik dat niet zo goed weet. Mijn grootouders waren namelijk ook Amsterdammers, arbeiders, kinderen van hun ouders en hun tijd met ieder een eigen karakter. En ze waren mijn oma en opa.

Volgens mijn grootvader voed je een kind op tot het veertien is. Daarna houdt je opvoeding op. Als je het goed hebt gedaan, kunnen kinderen daarna hun eigen weg gaan, heb je het niet goed gedaan, dan zal het na het veertiende levensjaar niet beter worden en kun je de pogingen dus net zo goed staken.

Toen hij mij dit vertelde zag ik mijn grootmoeder wijs geamuseerd lachen. Ze had helemaal gelijk, want mijn grootvader is natuurlijk helemaal niet opgehouden met opvoeden toen zijn twee dochters veertien jaar waren. Ik weet niet hoe hij zijn eigen kinderen heeft opgevoed, ik weet wel hoe hij mij opvoedde. Nooit bestraffend, maar niettemin raak.

Toen ik vijftien was werd er in Kalkar gedemonstreerd tegen de kerncentrale in aanbouw. Mijn – oudere – vrienden gingen erheen en ik wilde ook. Mijn ouders vonden het te gevaarlijk en verboden het. Ik betrok mijn grootvader in de strijd en hij stelde zich mild aan de zijde van mijn ouders. Hij kon zich voorstellen dat mijn ouders bang waren dat het fout zou gaan en dat zij het niet prettig vonden dat ik het risico liep klappen van de politie te krijgen. Ik sputterde nog dat de politie best meeviel, waarop mijn grootvader met een pijnlijke grimas over zijn schouder wreef en verklaarde dat hij daar andere ervaringen mee had. Ik wist wat hij bedoelde. Ik wist dat op die schouder een groot naar litteken zat. Hij had een keer een houw met een sabel op zijn schouder gekregen in zijn jonge jaren. Waarschijnlijk in de jaren twintig toen de politie nog met sabels was uitgerust.

Ik was verongelijkt dat mijn grootvader de kant van mijn ouders koos en besloot stiekem toch naar Kalkar te gaan. Ik vertelde mijn ouders dat er een feestje was in Hilversum en dat ik bij vrienden zou blijven slapen. Dat deed ik wel vaker dus dat wekte geen argwaan.

Zo ging ik welgemoed naar Kalkar om inderdaad in mijn eerste gevecht met de politie terecht te komen. Er werd fel gevochten op het pad langs de kerncentrale en ik kreeg een paar erg rake klappen. Het was waarschijnlijk slecht met me afgelopen als een Duitse demonstrant niet te hulp was geschoten. Hij sleurde me hardhandig overeind en hielp me over het prikkeldraad uit de gevarenzone. Daar werd ik door een andere Duitser verwezen naar een boerderij in de verte waar mijn verwondingen provisorisch werden verzorgd en ik een kop thee kreeg. De boerderij zat vol Nederlandse, Duitse en Belgische slachtoffers van de charge op de landweg. Ik was mijn vrienden kwijt, het vervoer terug was weg en ik keerde alleen, moeizaam liftend (ik zag er niet uit natuurlijk) terug naar Nederland.

Ik durfde niet naar huis, uit angst voor een ‘uitbrander’ van mijn vader en omdat mijn lift naar Amsterdam ging, besloot ik naar mijn grootvader te gaan. Ik wist tenslotte ook niet of mijn vrienden, waar ik zou slapen, al thuis waren. Zo belde ik ’s avonds laat, bebloed, met een lichte hersenschudding, stinkend naar traangas bij opa in de Bijlmer aan. Ik zag de verwondering op zijn gezicht bij het openen van de deur (wie kan dat nog zo laat zijn) overgaan naar schrik toen hij mij zag in de staat waarin ik verkeerde, om het onmiddellijk daarna te begrijpen. Hij vroeg niets. Hij waste me, verzorgde mijn wonden en legde me in bed.

’s Morgens werd ik wakker met de hand van mijn grootvader op mijn hand en ik zag hem naast mijn bed zitten met een bezorgd gezicht en ogen vol mild begrip. Hij streelde mijn hand en zei als een liefkozing: ‘Dommerdje’. Dat is het enige wat er ooit tussen ons over deze escapade is besproken. Ik begon natuurlijk gierend te huilen. Van pijn, maar vooral van de schrik, de ongerijmdheid van wat mij was overkomen. Het geweld dat zo – voor mij onverwachts en onnodig – om me heen en over me heen was opgelaaid. De verbeten trekken van de Duitse oproerpolitie die in het wilde weg op mensen die niet weg konden insloeg. Maar ook de mededemonstranten die plotseling in agressieve (maar veel van hen wel verdomd ervaren en handig) strijders waren veranderd. Mijn grootvader troostte

me door me vast te houden en mijn tranen weg te vegen. Maar hij vroeg niets.

Ik had bij nader inzien oneindig veel liever die uitbrander van mijn vader gehad. Dan had ik verantwoording af moeten leggen, en dat zou ik vlammend gedaan hebben. Nu hoefde ik geen verantwoording af te leggen aan mijn grootvader. Geen vlammend betoog ter verdediging van mijn gedrag te formuleren. Wat over bleef was schrik, pijn en de constatering dat ik niet had nagedacht voordat ik mijn besluit nam toch naar Kalkar te gaan. En dat was wat mijn grootvader naar mijn gevoel wilde zeggen met dat ene woordje 'dommerdje'. Ik had na moeten denken voordat ik een besluit nam. Na moeten denken over de risico's bijvoorbeeld. Dan had ik nog steeds kunnen besluiten om te gaan. Maar dat ik was gegaan zonder me te realiseren dat mijn ouders wel eens gelijk konden hebben met betrekking tot het geweld waarin ik terecht kon komen, dat was dom.

En om me dat duidelijk te maken had mijn opa slechts één liefdevol uitgesproken woordje nodig.

door Anita

Aankondiging

2.Dh5: festival voor wereldversleutelaars

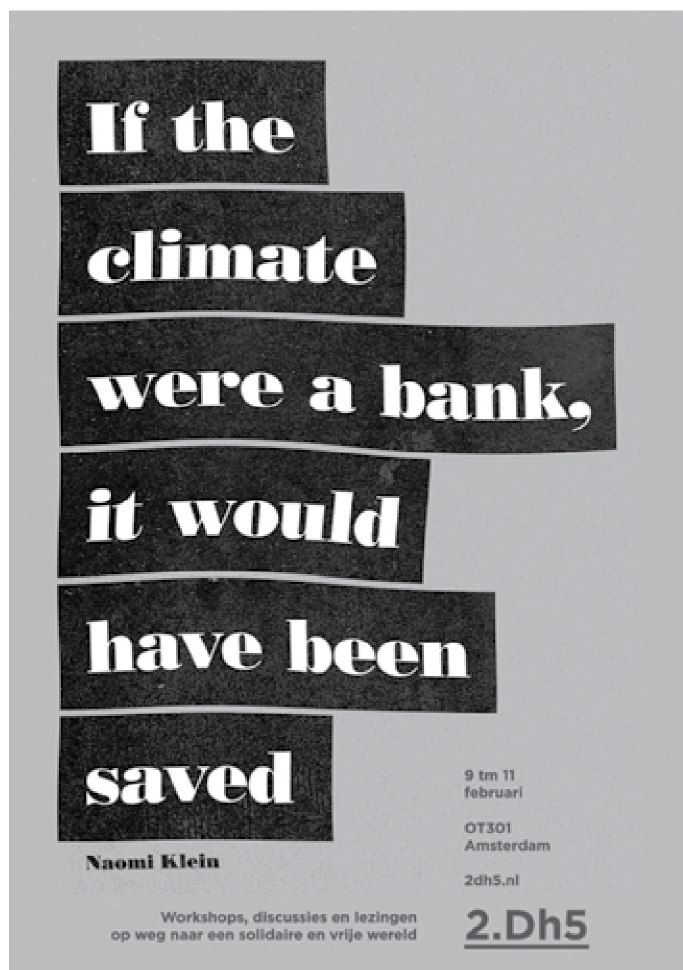
9-11 februari 2018, OT301, Overtoom 301, Amsterdam

2.Dh5 is terug! Na een jaar pauze, vindt in het weekend van 9 t/m 11 februari de 12e editie plaats in OT301 in Amsterdam. Met een programma vol workshops, discussies en praatjes over strategieën, campagnes en inhoudelijke verdieping. Altijd gericht op de toekomst en op het zoeken naar oplossingen om uit deze gure rechtse winter te geraken. Maar ook de plek om bij te praten met andere wereldversleutelaars en om nieuwe plannen te smeden.

Op het moment van schrijven is het programma van het weekend nog volop in ontwikkeling. We zullen met workshops, lezingen en paneldiscussies aandacht bieden aan uiteenlopende onderwerpen, steeds gericht op de vraag waar we heen willen en hoe dat het beste aangepakt kan worden. Strategieën voor verandering dus, op vele vlakken: klimaat, anti-racisme, gender, queerstrijd, recht op stad enzovoort. Maar ook workshops om praktische handvaten te bieden en een cultureel programma in de avonden. In de tweede helft van december maken we het programma bekend. Houd hiervoor onze website (www.2dh5.nl) en Facebook-pagina in de gaten.

De laatste editie van 2.Dh5 vond begin 2016 in Maastricht plaats. Afgelopen jaar hebben we ons geheroriënteerd op basis van de vraag wat er voor nodig is om met 2.Dh5 een betere bijdrage te kunnen leveren aan de beweging. De input die we daarvoor kregen leverde een aantal punten op die we proberen te verwerken in de organisatie van de komende editie, waaronder: meer aansluiting ontwikkelen bij mensen van kleur, een betere structurering van het programma, meer inzetten op verdiepende discussies en beter letten op toegankelijkheid.

Meld het ons als je een idee hebt voor een workshop, of als je wensen of vragen hebt met betrekking tot toegankelijkheid, dan gaan wij kijken hoe we hier samen zo goed mogelijk aan tegemoet kunnen komen. Bij voldoende belangstelling zorgen we dat er dit jaar weer een apart kinderprogramma is. Dit kan alleen doorgaan bij voldoende aanmeldingen, dus meld je hier aan: info@2dh5.nl.

Anarchisten bij massa-acties

Kritische reflecties rond Code Rood

Op 24 juni 2017 heeft in de haven van Amsterdam een grote burgerlijke ongehoorzaamheidsactie plaatsgevonden onder de titel 'Code Rood'. Deze actie hield een blokkade in van een kolenoverslag in Amsterdam, om een statement te maken tegen het gebruik van fossiele grondstoffen. Wij waren voor deze actie de arrestantengroep (AG), de groep die activisten ondersteunt voor, tijdens en na een actie: solidariteit is het beginsel.

Wij zijn bij Code Rood tegen een aantal dingen aangelopen die ons frustreerden. In dit stuk willen we uitleggen wat er volgens ons is misgegaan, maar het is vooral bedoeld als discussiestuk om van te leren: zowel voor de organisatoren van Code Rood, als voor anarchisten die net als wij tegen dergelijke problemen aanlopen. De problemen waar wij tegenaan liepen, werden ook door andere, meer 'radicale' elementen uit de actie zo ervaren; wij schrijven dit echter vanuit ons eigen perspectief.

De frustraties en problemen waar wij als AG tegen aanliepen zijn binnen de beweging niet uitzonderlijk. Wij hopen hiermee een discussie te starten over hoe we als anarchisten kunnen omgaan met massa-acties, waarbij er wel gebruik wordt gemaakt van anarchistisch taalgebruik – zoals solidariteit en consensus – terwijl de invulling van die woorden liberaal is, de actie waaraan je deelneemt breed is opgezet en je dus veel mensen van allerlei politieke stromingen bij en door elkaar treft.

Het is opvallend wat het effect is van een autonome organisatie van een affiniteitsgroep in de context van de massa-actie

Als men op één thema in een (massa-)actie samenwerkt waarbij niet iedereen dezelfde ideologie heeft, ontstaan er altijd discussies over de koers die gevaren moet worden. Vaak eindigt dit in ruzie en openlijke distantiëring van elkaar. De gevestigde orde springt hier enthousiast op in om bewegingen de kop in te drukken. Voorbeelden hiervan, waarbij radicalen worden weggezet als onderdrukkend, agressief en escalerend, zijn talloos. Bijvoorbeeld hoe het Black Block bij de blokkade van de Olympische Winterspelen in 2010 in Vancouver werd weggezet als louter witte mannen met het privilege om geweld te kunnen gebruiken waarmee zij de *indigenous* mensen hun protest afnamen. Daardoor distantieerden mensen zich van het Black Block. Zelfs toen was gebleken dat juist de lokale (*indigenous*) bevolking participeerde in het Black Block en dit toejuichte.

De actie en onze problemen

Voor Code Rood is op twee manieren gemobiliseerd: aan de ene kant als laagdrempelige instapactie die vooral gericht is op het bouwen van een beweging, aan de andere kant als blokkadeactie met als doel het stilleggen van een deel van de haven. Daarbij werd de indruk gewekt dat er ruimte was voor autonome acties/invullingen/initiatieven, vooral doordat tijdens het kamp het organiseren in affiniteitsgroepen werd gestimuleerd en gefaciliteerd. Hierdoor is er een scheiding ontstaan tussen een groep ervaren anarchisten die de actie hebben gefaciliteerd (AG, koken, het terrein binnenkomen, et cetera.) en 'de rest' die de actie voornamelijk heeft geconsumeerd.

Twee groepen hebben tijdens Code Rood binnen een affiniteitsgroep autonoom gehandeld en zijn vervolgens gearresteerd: de Kraanvogels op het terrein van de kolenoverslag en een groep bij de Hemwegcentrale van Nuon. De mensen van de Hemweg-groep

hadden hun plannen voor zover zij konden al van te voren aan leden van het organisatieplatform van Code Rood (COPLA) bekend gemaakt. De Kraanvogels hebben dit niet gedaan. Begrijpelijk, omdat zij niet uit Nederland kwamen en dus niet in direct contact stonden met de organisatie. Het is opvallend wat het effect is van een autonome organisatie van een affiniteitsgroep in de context van de massa-actie van de demo. Zonder dit groepje als engeltjes te willen beschrijven, vinden wij dat de houding van mensen naar de Kraanvogels toe exemplarisch is voor wat er vaak binnen massabewegingen misgaat: een gebrek aan solidariteit, vertrouwen, kritische zelfreflectie, een bevooroordeelde positie naar mensen die de organisatie niet kennen en een aanval op de autonomie. Ten eerste is het groepje continu geschaduwd door andere activisten om te kijken of zij zich wel aan de regels hielden. Ten tweede is er een plenaire vergadering geweest over wat er met hen moest gebeuren. Ten derde is er actief geprobeerd om mensen ervan te weerhouden hun voedselvoorraden aan de Kraanvogels te geven of zich bij hen te voegen, toen er sprake was van het verlaten van het terrein door de grote groep en de Kraanvogels wilden blijven. Het is duidelijk dat leden van de organisatie het niet prettig vonden dat mensen daadwerkelijk autonoom door zouden gaan. Ten slotte heeft een van onze politiewoordvoerders (de persoon die vanuit de organisatie van de actie met de politie spreekt) bij het verlaten van het terrein tegen de politie gezegd dat de actie klaar was, dat iedereen weg ging, maar dat er nog wat mensen zaten die niet met de actie mee wilden gaan. Wat de motivatie hiervan ook mocht zijn, je geeft hiermee de politie praktisch een vrijbrief om te doen en laten wat ze willen: zij weten dat er geen controle meer is. Als iedereen vertrekt met de melding dat de actie afgelopen is en er zichtbaar geen steun is vanuit de groep, zitten er wel vijf mensen in een kwetsbare positie. Hiermee breng je mede-activisten onnodig in gevaar en help je de politie. Dat de politie hier gebruik van gemaakt heeft is duidelijk: toen de Kraanvogels gearresteerd werden zijn ze meerdere malen bijna van de kraan afgegooid.

Er is sprake van consensus op het moment dat iedereen de mogelijkheid heeft om deel te nemen aan een discussie en het eens is met het besluit

De Hemweg-groep is ook gearresteerd; zij is door Nuon beschuldigd van geweld tegen zijn medewerkers. Nuons veiligheidsmedewerkers zijn namelijk met honden op de actievoerders afgekomen waarbij er een activist gebeten is. Nuon claimde daarentegen dat hun beveiligers zijn aangevallen door actievoerders. Dit verhaal is door het mediateam behoorlijk klakkeloos overgenomen op Twitter. Maar waarom heeft een groep als klimaatgroep Code Rood vertrouwen in het woord van kolenstoker Nuon? Natuurlijk doen dit soort bedrijven er alles aan om activisten in een kwaad daglicht te stellen.

De daarop volgende uitspraken in de media (o.a. 'wij willen geen *hardcore* anarchistische demonstratie') zouden 'beginnersfouten' genoemd kunnen worden. Maar de suggestie van een wel degelijk ervaren activist om het in de media te hebben over 'de acht arrestanten' (de arrestanten bij de Hemweg) in plaats van de dertien die er feitelijk waren, wijst eerder op een breder probleem. Waarom kon de Hemweg-groep wel gesteund worden en de Kraanvogels niet? Was het omdat de Hemweg-groep bekenden waren en de Kraanvogels niet; omdat de handelingen van de Kraanvogels voor de media meer zichtbaar waren dan de andere aanwezigen? Ze hebben mensen bijna overgehaald om óók te blijven en dus niet het plan van de organisatie te volgen, namelijk om weg te gaan als de politie daar om zou vragen.

In de dagen die volgden, hebben we als AG keihard gewerkt om te zorgen dat alle arrestanten ondersteund zouden worden, zowel in de media als in de cel. Dit was voor een aantal mensen binnen Code Rood onacceptabel. Er werd een standpunt ingenomen dat solidariteit zo ver reikt als de vooropgestelde actieconsensus. Als mensen daarbuiten zouden treden hoefde men ze niet langer te ondersteunen. Dit zou mogelijk schade kunnen opleveren voor het media-imago van Code Rood, en ertoe kunnen leiden dat andere mensen niet meer mee zouden willen doen. Dit willen we analyseren, omdat naar ons idee hierin precies de dingen naar voren komen die bij ons tot frustratie hebben geleid.

Actieconsensus

Een argument om niet solidair te zijn met de arrestanten was dat zij de actieconsensus zouden hebben gebroken. Er is echter sprake van een consensus op het moment dat iedereen de mogelijkheid heeft deel te nemen aan een discussie en het eens is met het besluit. Iedereen – daarvan is bij massa-acties zoals Code Rood vrijwel nooit sprake. Er was voor veel mensen de mogelijkheid om mee te denken, maar lang niet voor iedereen en met de conclusie was lang niet iedereen het eens. Als je bovendien in het buitenland mobiliseert kun je er niet vanuit gaan dat men de mogelijkheid heeft om bij vergaderingen in Nederland te zijn, noch dat men voldoende internet/connecties heeft om de 'consensus' van te voren door te lezen of van mensen te horen en daarop een reactie te sturen. Er werd massaal voor de actie gemobiliseerd, maar het deel van de mensen die vóór de actie niet bij deze beweging betrokken waren heeft niet aan dit proces deelgenomen. Misschien wisten ze niet eens wat consensus is. Naar ons idee weten ze dat na deze actie nog steeds niet. Een 'consensus' waarbij niet iedereen actief de mogelijkheid heeft gehad om mee te denken en te praten, noch om actief in te stemmen, is geen consensus. Dat heeft meer weg van een verzameling opgelegde regels. We snappen het nut van een actieconsensus (lees: actieafspraken), die fungeert als een verzameling regels. Het kan voor nieuwe mensen fijn zijn te weten wat ze van de gehele groep kunnen verwachten, en om daar een antwoord op te kunnen bieden kan het fijn zijn een idee te geven van wat wel en wat niet als wenselijk wordt beschouwd. Op het moment dat je een actie faciliteert waarbij mensen met hun eigen affiniteitsgroepje zich autonoom kunnen aansluiten, kan een actieconsensus niet bestaan uit een verzameling regels: het is veeleer een algemene intentieverklaring. Als je daarentegen wel actieregels wilt hebben, moet je duidelijk communiceren dat dit regels en voorwaarden zijn voor iedereen.

Vertrouwen

Op het moment dat je mobiliseert voor een actie op grote schaal en het gebruik van affiniteitsgroepen actief stimuleert, moet je er vertrouwen in hebben dat mensen doen wat zij goed achten en moet je hen daarin steunen. Je kan mensen dan niet *policen* of a-solidair zijn met elkaar. Als activist moet je er bovendien vertrouwen in kunnen hebben dat je door de organisatie ondersteund wordt, dat je er niet alleen voor staat en dat je niet in de steek gelaten wordt. Wij vonden het erg problematisch te zien dat dit gevoel bij Code Rood ontbrak. Niet alleen zijn de Kraanvogels op het terrein continu gecontroleerd en *gepoliced*, ook de mensen bij de Hemweg hebben zich vanaf het begin niet onvoorwaardelijk gesteund gevoeld. Eén van de arrestanten is in hongerstaking gegaan omdat hij geen veganistisch eten kreeg. Hij durfde dit niet naar buiten te brengen, omdat een hongerstaking op zichzelf al zwaar is en het voor hem nog veel zwaarder zou worden als hij dan niet van buiten gesteund zou worden; iets waarvan hij zou moeten verwachten dat het zou gebeuren. Door de COPLA-leden, die aanwezig waren bij een evaluatie direct na de actie waarin dit door de arrestant zelf werd ver-

teld, is hierop vrijwel niet gereageerd. In elk geval werd het niet gezien als een belangrijk punt van reflectie.

Solidariteit

Daarbij komt dat tijdens die evaluatie het doel van de actie niet primair gericht bleek te zijn op een statement tegen kolen, maar op het betrekken van nieuwe mensen. Dat dat doel voorop stond, bleek voor ons niet in het minst door bovenstaand voorbeeld over de hongerstaking. De ervaring van nieuwe betrokkenen bleek keer op keer belangrijker dan het tonen van solidariteit en het ondersteunen van autonome actie: bij gesprekken met de media, onderling en bij de vraag of Code Rood de juridische kosten wel zou dragen.

Wij als AG zijn hier best wel van geschrokken en het heeft ons aan het denken gezet. In wat voor beweging worden deze nieuwe mensen dan betrokken als we niet eens oké kunnen omgaan met de schade die mensen (kunnen) oplopen. Naar ons idee hoort er geen twijfel over te bestaan dat de organisatie voor de juridische kosten opdraait: jij hebt die mensen gemobiliseerd! De juridische kosten komen voort uit de acties die de arrestanten hebben gedaan in solidariteit met de doelstellingen van de actie, er zou geen twijfel moeten zijn over hoe die solidariteit beantwoord wordt. Waar wij van schrokken, en wat naar verluid bij massa-acties een terugkomend probleem is, is dat er dan namens de organisatie afspraken zijn gemaakt met NGO's die de actie financieel hebben gesteund. Problematisch is dat er dan over steun aan de arrestanten ook met deze partijen overlegd moet worden, die enkel financieel hebben ondersteund bij gratie van de 'actieconsensus'. Een actieconsensus die door de arrestanten zou zijn gebroken. Dit is naar ons idee een zeer perverse prikkel. Het moet geen onderwerp van discussie zijn om voor arrestanten solidariteitsdemonstraties te houden. Het moet geen moeilijke beslissing zijn om in de media alle actievoerders onvoorwaardelijk te steunen.

Leren en de toekomst

In de evaluatie werd voor ons bevestigd dat er een fundamenteel probleem is met het organisatieplatform en de actie Code Rood.

Wij hebben daarin geprobeerd onze kritiek duidelijk te maken, maar dit lijkt niet te zijn opgepikt. Zelfs nu, een half jaar later, is er binnen het organisatieplatform boosheid over een gedeelde oproep tot steun aan degenen die voor de rechter moeten verschijnen.

Onze kritiek is heel kort samengevat: Wees duidelijk in de mobilisatie wat je van mensen verwacht; een consensus is geen consensus op het moment dat niet iedereen het ermee eens is; de organisatie moet haar actievoerders onvoorwaardelijk steunen: in de media, in handelingen en in juridische kosten, want mensen moeten kunnen vertrouwen op deze solidariteit. Wees daarnaast eerlijk en duidelijk in het primaire doel: ga je voor een goed en lief plaatje in de media en voor bewegingsopbouw of ga je voor een radicale directe actie waarbij je keihard tegen de gevestigde orde aanschopt en neem je de mediaplaatjes voor lief.

De reactie vanuit het organisatieplatform was dat de actieconsensus inhoudelijk gezien voor verwarring had gezorgd – dus dat er volgend jaar een duidelijkere actieconsensus zou moeten zijn (lees: meer regels) en een bemiddelingsgroep om conflicten op het terrein op te lossen (lees: interne politie). En over de solidariteit werd na twee uur praten (en een week lang discussiëren) nog steeds gezegd: 'waarom zou ik solidair zijn met mensen met wie ik het oneens ben?' De onenigheid bestaat vooral over de te gebruiken middelen/tactieken, terwijl wij denken dat het belangrijk is niet te vergeten dat je met z'n allen zorgt voor een succesvolle actie, die bestaat uit de bijdragen van iedereen. Over hoe die bijdragen eruit moeten zien kan gediscussieerd worden, maar het is onacceptabel om wegens verschil in perspectief mensen in hun eentje de repressieve consequenties van de actie te laten ervaren. Naast dat we dit geen solidaire houding vinden, gaan mensen met een dergelijke houding mee in de verdeel-en-heerspolitiek van de gevestigde orde, die er nu juist voor zorgt dat we niet als grotere groepen samen actie kunnen voeren. Wij hadden na de evaluatie niet het idee dat er echt naar ons geluisterd was. Een echte wil om te leren wat we bedoelen en te voorkomen dat dit nog een keer gebeurt, zagen we niet heel erg terug. Er wordt zo langzaamaan een nieuwe staat opgetuigd.

Ook zijn we blij met de groep mensen die het initiatief hebben genomen en keihard hebben gewerkt om iets van de grond te krijgen

Ons onbehagen met het organisatieplatform ligt er niet zozeer in dat er een centraal orgaan bestaat dat beslissingen neemt, maar dat dit centrale orgaan vervolgens ontkent dat het beslissingen neemt. We snappen dat er bij een grote, massale acties beslissingen genomen moeten worden door iemand – anders gaat de actie nergens heen. Ook zijn we blij met de groep mensen die het initiatief hebben genomen en keihard hebben gewerkt om iets van de grond te krijgen. Maar als de mensen die de beslissingen nemen, ontkennen dat zij beslissingen nemen, kunnen zij voor hun besluiten niet ter verantwoording geroepen worden, en kan er geen input worden geleverd, en kan er niet worden overlegd. Als zij dan ook nog eens bij evaluatiebijeenkomsten afwezig zijn, lijkt er al helemaal geen mogelijkheid meer om te leren of hun denkbeelden aan te passen.

Voor ons lijkt het er bovendien op dat er sprake is van onoprechtheid over de doelen van de actie: wat is belangrijker, de blokkade van een kolenhaven om 'een grens te trekken tegen verdere mijnbouw, transport en verbranding van fossiele brandstoffen', of zoveel mogelijk mensen bij een actie betrekken? Beide zijn naar ons idee goede doelen, maar het is belangrijk dat daarover duidelijkheid bestaat. Op het moment dat het erom gaat een beweging te bouwen – iets dat het grootste doel is van deze actie als we de evaluatie en een van de organisatoren mogen geloven – dan is deze aanpak niet de goede. Door de meer risicovolle taken aan de meer ervaren mensen te geven en de nieuwe mensen vervolgens uit te nodigen voor de actie geef je mensen alleen maar de mogelijkheid om de actie te komen consumeren, waarbij alles gefaciliteerd is door anderen. De nieuwe mensen die je erbij wilt betrekken, ervaren niet wat het is om actie te voeren in deze repressieve, kapitalistische samenleving waar corporaties het voor het zeggen hebben en gesteund worden door staatsgeweld. Je creëert beschermde, *gepamperde* weekendactivisten die geen realistisch beeld hebben van wat het betekent actie te voeren. Wat denk je dat er gebeurt als zij een volgende keer wel met politiegeweld in aanraking komen? In het proces van nieuwe mensen aantrekken is er zo gefocust op het beschermen van die nieuwe mensen dat de mensen die de actie mogelijk hebben gemaakt worden afgestoten, omdat zij niet gesteund worden en alleen maar bekritiseerd worden. Daarnaast vinden wij dit een patriarchale/denigrerende houding. Hoezo moeten nieuwe mensen beschermd worden? Ze hebben misschien nog geen ervaring, maar dat maakt ze niet incapabel om deze op te doen.

Hoe moeten we hiermee als anarchisten omgaan? Pas je je als anarchist aan de massa-actie aan door mee te doen, ook al kan dat dan niet helemaal op jouw manier, of probeer je aan de actie/het proces te sleutelen om het meer in overeenstemming te brengen met je principes? Wat kun je daarin van wie verwachten, en hoe ver kun je gaan? Of moet je energie steken in een (frustrerend) leerproces met mensen waarvan je niet het idee hebt dat daar het kwartje van je kritiek valt?

Toch denken we dat er over nagedacht moet worden, juist omdat het bovenstaand probleem niet nieuw is. Er kan gekozen worden om vooraf een afspraak te maken om verschillende tactieken te gebruiken, en om elkaar daarin onvoorwaardelijk te steunen. Er zijn talloze voorbeelden waarin dit is gedaan, maar toch fout is gelopen – Code Rood is hier maar een enkel voorbeeld van. Maar er zou een manier moeten zijn om dit van te voren aan te pakken, om te zorgen dat het niet klapt. Je kunt je als groepje organiseren en je binnen de voorbereiding van een massa-actie stelliger laten horen om op het proces invloed uit te oefenen. Dit is een frustrerende taak, hoe belangrijk ook. Je kunt meedoen aan een actie en je daarbij vooral focussen op het verspreiden van je ideeën via materiaal, het geven van workshops en evenementen waar kennis en ervaring gedeeld kunnen worden. Zo kunnen groepen mensen leren wat al die *buzzwords* die ze gebruiken nou eigenlijk inhouden. Maar dan is je primaire doel dus anders. Je kunt je ook buiten die organisatie organiseren, gebaseerd op je eigen principes (autonomie, solidariteit, vertrouwen etc.) en dan als aanvulling deelnemen binnen de grotere actie. Maar dit heeft het risico van burn-out of trauma, omdat je niet weet op wie je kunt rekenen en zomaar in de steek gelaten zou kunnen worden. Een oplossing daarvoor is een geheel eigen infrastructuur opzetten, maar vindt daarvoor maar de mensen... Wij hebben hier geen sluitend antwoord op, maar hopen dat dit stuk de opening biedt voor mensen om opties in te brengen of hun mening over strategie te uiten.

door enkele anarchisten van de arrestantengroep

Solidariteit

1 Solidariteit. Eén van de meest gebezigde woorden in de links-radicale beweging. Lees een willekeurig artikel op Indymedia, luister een gemiddelde speech op een demo: je zal het woord minstens drie keer om de oren krijgen. Maar geven we ook handen en voeten aan dat zo bewierookte concept of is 'solidariteit' vooral een bühnewoord geworden?

Linkse solidariteit strekt zich – in ieder geval in de ideologie – uit tot over de grenzen van wat 'eigen' is

Een vriendin-kameraad werd geconfronteerd met de zelfmoord van een vluchteling die ze jaren had ondersteund en die haar bijzonder dierbaar was geworden. In de eerste weken na zijn dood liep ze niet alleen tegen haar eigen verdriet op, maar ook tegen een muur van ijzingwekkend zwijgen van mede-kameraden.

Er zijn genoeg mensen die willen meelopen in een demonstratie voor de rechten van kinderen in gezinslocaties, petities ondertekenen of vlammende stukken schrijven over het onrecht dat kinderen daar wordt aangedaan. Maar als een uitgeprocedeerd gezin dan zo moedig is om de horror van de gezinslocaties te ontvluchten en zich in het ongewisse te storten, zijn er dan kameraden die dat gezin een veilige opvangplek bieden? Nauwelijks. De deuren blijven dicht.

Mijn eigen huis is jarenlang behalve een opvangplek ook een plek geweest waar plannen gesmeed konden worden, trainingen en workshops gevolgd konden worden en waar uitgeputte of getraumatiseerde kameraden een safe space konden vinden. Het huis werd te duur en afgelopen zomer vond ik een nieuw, kleiner en goedkoper huisje. Dat verhuizen betekende ook een hoop werk, dus vroeg ik om hulp. Ik kreeg hulp – alleen zo goed als niet uit de activistenhoek.

Iedere activist ziet kameraden om zich heen kapot gaan aan burn outs of trauma's na politiegeweld. En iedereen is het er over eens dat daar meer aandacht voor moet komen en dat we elkaar moeten gaan ondersteunen hierin. Maar als ik een call-out laat uitgaan om mensen te zoeken die ingewerkt willen worden in Support & Recovery voor een actieweek in Londen, dan kost het me bloed, zweet en tranen om uiteindelijk één iemand te vinden.

Ik zou een longread kunnen schrijven alleen al met voorbeelden van een schrijnend gebrek aan daadwerkelijke solidariteit binnen de beweging. Maar dat wil ik niet. Het punt dat ik wil maken zou dan verloren gaan in de ongetwijfeld venijnige opsomming. Liever geef ik een aanzetje tot reflectie. Want, alle theorieën over revolu-

tie en critical mass ten spijt, een beweging die praktische solidariteit niet in haar dagelijks handelen verweeft, zal gedoemd zijn om alleen maar eindeloos door te modderen. Geen groei, geen ontwikkeling, maar het herhalen van een sociale dynamiek die zich kenmerkt door egocentrisme en vervreemding – juist datgene wat we willen veranderen.

Er is een enorme discrepantie in de plaats die het woord 'solidariteit' inneemt in het linkse discours enerzijds en het concrete, alledaagse solidaire handelen anderzijds. Ik verbaas me daar al jaren over. Het schijnt hier als een soort vaststaand gegeven binnen de beweging te worden aangenomen; iets wat 'erbij hoort'. Maar als ik verschillende plekken in Europa bezoek om daar trainingen of ondersteuning te geven, merk ik dat dat beeld niet klopt: het hoort er helemaal niet bij en in vrijwel alle andere landen waar ik kwam, was die solidariteit wel tastbaar, geworteld, vanzelfsprekend.

En op al die plekken is de beweging groter en krachtiger. Toeval? Dat denk ik niet. Is echte solidariteit een lastig begrip in de Nederlandse mentaliteit die ons – of we dat nou wilden of niet – met de paplepel is ingegoten?

Ik reken onvoorwaardelijke solidariteit graag tot een begrip dat vooral aan de linkerkant van het politieke spectrum hooggehouden wordt. Natuurlijk zijn er ook vormen van solidariteit te vinden in nationaal-socialisme of zelfs onder white supremacists, maar dat is dan een beperkte en voorwaardelijke solidariteit: alleen die met de eigen clan. Linkse solidariteit strekt zich – in ieder geval in de ideologie – uit tot over de grenzen van wat 'eigen' is. En laat Nederland nou niet bepaald een land zijn met een sterke linkse geschiedenis. Waar anarchisme, socialisme en communisme in andere landen en werelddelen hoogtijdagen hebben gekend, is het hier altijd marginaal gebleven. Dat verschil is nu nog altijd zichtbaar. Als boeren of arbeiders in België of Frankrijk zich ergens boos over maken, dan breken er massale stakingen uit en wordt het land platgelegd. En negen van de tien keer sluiten andere groepen zich uit solidariteit nog aan ook. 'Stakingen' in Nederland beperken zich in het gunstigste geval tot een ochtendje lesuitval of wat lauwe stiptheidsacties hier en daar. Maar de boel gaat niet plat. En solidair is men al helemaal niet; er wordt vooral gemopperd over de overlast die het veroorzaakt.

Solidariteit is een sta-in-de-weg voor het kapitalistisch gedachtengoed

Links gedachtengoed en de bijbehorende educatie in solidariteit zijn hier nooit sterk geweest. Maar de tegenpool, kapitalisme, wel. Balkenende verheerlijkte de 'VOC-mentaliteit' vanuit misplaatste trots, maar hij legde wel de vinger op de zere plek: kapitalisme zit al eeuwen in onze historische genen. En de kapitalistische ideologie sloopt solidariteit, bewust of onbewust. In een maatschappij waarin ons van kleuter af aan wordt geleerd dat het goed is om te consumeren, winst te maken, geld te vragen voor alles wat je doet, ongebreideld groter te worden ten koste van de rest van de wereld, is er geen ruimte voor solidariteit.

Onder het economische aspect zit een sociaal aspect, dat nog destructiever is. Kapitalisme leert ons dat we onze ego's heilig moeten verklaren. Het leert ons al het leven en alle grondstoffen op deze planeet te beschouwen als producten die geconsumeerd en gebruikt kunnen worden. En daarmee vervreemdt het ons van elkaar én onze leefomgeving. Je verbonden voelen is contraproductief. Solidariteit is een sta-in-de-weg voor het kapitalistisch gedachtengoed. En daarom moet het kapot.

In Nederland hebben we nog een extra dimensie gegeven aan het begrip vervreemding. Verzuiling is een typisch Nederlands fenomeen. We zijn nogal van het hokjesdenken. Ja, zal je zeggen, maar die verzuiling hebben we toch inmiddels wel achter de rug. Dat was vroeger. Is dat zo? Laat de klassieke indeling van protestant, katholiek, liberalen en 'rooien' eens los en kijk in plaats daarvan naar tegenwoordige hokjes. Ik noem er een paar: PVV'ers, christenen, moslims, vluchtelingen, hipsters, bijstandsgerechtigden, linkse activisten. Zo beschouwd zijn de hokjes nog steeds onverbiddelijk van elkaar gescheiden. Niet alleen bewegen we ons uitsluitend binnen onze eigen kringen, we verfoeien ook nog eens alles wat niet tot de eigen kring behoort. En ja, linkse activisten, wij staan net zo goed in dat rijtje.

Ik hoor de eerste linkse activist nu zo'n beetje protesteren. Dat hele verhaal over kapitalisme, dat ging nog wel, maar nee, wij staan helemaal niet in dat rijtje, want wij prediken juist solidariteit met allemaal andere groepen. Doen we dat echt? Of preken we alleen solidariteit met groepen die een mogelijke visvijver zouden kunnen zijn voor het groter worden van de beweging? Kan een bijstandsgerechtigde die PVV stemt ook op onze solidariteit rekenen? Of een Marokkaanse jongere die onze ideeën over anti-kapitalisme belachelijk vindt?

En sterker nog: zijn we 'binnen de eigen gelederen' wel echt solidair naar elkaar toe? We roepen vaak genoeg op tot solidariteit – en daar is dan ook niks mis mee. Als je zelf het slachtoffer bent van repressie in welke vorm dan ook, dan geven solidariteitsbetuigingen een enorme power boost. Maar het moet óók handen en voeten krijgen, meer zijn dan alleen het bühne-woord dat het vaak is.

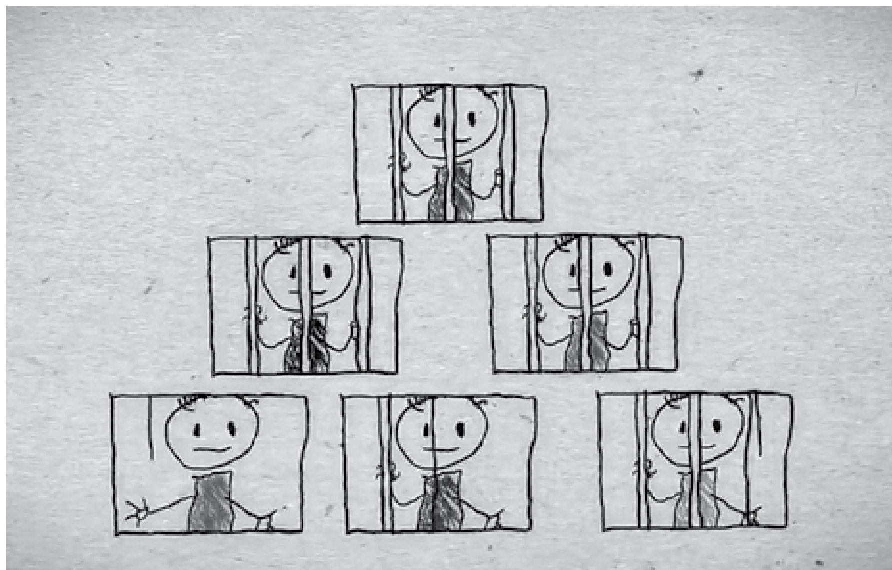
Zolang in kraakpandjes niemand zich verantwoordelijk wil voelen voor de afwas, zolang witte activisten zich nog steeds beledigd, gekwetst of buitengesloten voelen als ze wit worden genoemd, zolang 'iemand anders' getraumatiseerde activisten moet ondersteunen maar we tientallen excuses vinden om het niet zelf te doen, zolang we elkaar wel opbellen als we voetvolk nodig hebben voor acties maar niet om te vragen hoe het nou eigenlijk met de ander is, zolang gematigde en radicale activisten elkaar onderuit halen… Zolang hebben we nog steeds niks begrepen van solidariteit. Al staat het op twintig spandoeken.

Ach, nou is het toch nog een venijnig stuk geworden. De point is: misschien moeten we ons bewust worden van onze historische 'legacy', die we wel uitgesproken afkeuren, maar die ons handelen toch nog op zoveel vlakken beïnvloedt. Onze onbewuste gedragspatronen.

Lees vooral het artikel dat hierna komt. Dat gaat over het antigif tegen vervreemding en hoe we daadwerkelijke solidariteit in onze levensvisie én alledaagse werkelijkheid vorm kunnen geven.

2

In het eerste deel van deze longread over solidariteit heb ik geprobeerd te laten zien wat volgens mij de redenen zijn voor een schrijnend gebrek aan solidariteit binnen de links-activistische beweging. Maar ik wil verder gaan dan alleen een constatering en een analyse over mogelijke oorzaken. Per slot van rekening noemen we ons niet voor niks een beweging. Laten we niet vastgeroest blijven in oude gedragspatronen, maar blijven groeien en bewegen.

Dat het begrip solidariteit een centrale plaats inneemt in de linkse ideologie, is kennelijk geen garantie voor onvoorwaardelijk en praktisch solidair handelen. Ik denk ook niet dat solidariteit een aangeboren kenmerk is: je kunt bij peuters en kleuters wel empathie, vrijgevigheid en behulpzaamheid zien, maar ze zullen zich niet zo snel 'solidair verklaren' met iets of iemand. Dat ontwikkelt zich pas later. Wat is dan de basis waar dat uit kan groeien?

In een serie korte lezingen over 'Buddhist reflections on social action' [1] haalt Guhyapati (trainingscentrum Ecodharma [2]) een citaat aan van Aldous Huxley. Huxley was naast begenadigd fictieschrijver ook auteur van talloze wetenschappelijke en filosofische publicaties. Als Huxley, in de laatste fase van zijn leven, wordt gevraagd om een eindbeschouwing, dan zegt hij: 'It is a bit embarrassing to have been concerned with the human problem all one's life and find at the end that one has no more to offer by way of advice than "Try to be a little kinder"'.

Het is het meest waardevolle advies dat ik in tijden gehoord heb.

Zo, is dat even een koude douche. Je verwacht een in beton gegoten analyse over de weg naar solidariteit en ineens is daar alleen de simplistische, misschien zelfs naïeve, stelling 'dat we gewoon een beetje vriendelijker moeten proberen te zijn'.

Zelfs hier achter mijn toetsenbord hoor ik de reacties al losbarsten. Smalend hoongelach over hippie-gezeur. Opperste verontwaardiging over het privilege van non-violent gedram in een wereld waar dagelijks mensen doodgaan aan de gevolgen van institutioneel en publiek racisme, aan uitsluiting, aan kolonialisme, aan geweld. Meewarige gezucht: is dit dan waar Dhjana na een sabbatical van een half jaar mee op de proppen komt? Jammer, ze was zo radicaal…

Al zit er misschien een kleine kern van waarheid in ieder van die reacties, toch is deze stelling allesbehalve simplistisch of naïef en loont het de moeite om te kijken naar de diepere lagen hiervan.

Ik begin met een afbakening van het begrip vriendelijkheid. Waar ik op doel is niet sociaal gewenst gedrag, prettige omgangsvormen of beleefdheid. Je kan prima aardig doen zonder enige vriendelijkheid te voelen tegenover een ander. Ik heb het over oprechte vriendelijkheid: het soort dat niet een bedrieglijk glazuurlaagje aan de buitenkant is, maar die van binnen doorvoeld wordt – waar uiterlijk en innerlijk op één lijn liggen.

Oprechte vriendelijkheid is nauw verbonden met allerlei kernbegrippen die raken aan social justice: interesse, respect, gelijkwaardigheid, empathie, compassie, acceptatie, ruimte voor diversiteit, veiligheid, zorgzaamheid. Probeer maar eens om vriendelijk te zijn als één van deze kwaliteiten nadrukkelijk afwezig is. Je komt niet verder dan wat beleefdheidsvertoon.

Zou je kunnen stellen dat de kwaliteiten die ik zojuist opnoemde dan voorwaarden zijn voor oprechte vriendelijkheid? Ja, en toch ook weer niet. Het is als een cyclus: de kernkwaliteiten zijn de voedingsbodem voor vriendelijkheid, maar tegelijkertijd ook de vruchten ervan. Het versterkt elkaar.

Er is nog een diepere laag. Vriendelijkheid impliceert dat je de ander bewust ziet en je je voor die ander openstelt. En daarmee is vriendelijkheid het tegengif voor vervreemding en egocentrisme. Vervreemding en egocentrisme zijn weer de voedingsbodem (en de vruchten!) van kapitalisme en kolonialisme. Proberen vriendelijker te zijn is dus niet alleen een lief trucje, maar ook een krachtig middel dat in staat is de fundamenten van sociale ongelijkheid te slopen. Het is verre van naïef.

Misschien bekruipt je nu het gevoel dat dit stiekem een betoog is voor geweldloze feel good acties en dat ik andere acties zou afkeuren. Ik wil korte metten maken met dat gevoel. Sommige strijden zullen gestreden moeten worden en soms zijn bepaalde vormen van geweld de enige manier om maatschappelijk geweld een halt toe te roepen en te voorkomen dat er nog meer schade wordt aangericht. Maar als we als beweging meer willen doen dan alleen reactief aanmodderen, dan willen we meer dan alleen de schadelijke dingen stoppen. Dan willen we tegelijkertijd een andere, betere manier van met elkaar en de wereld omgaan opbouwen. Dat gebeurt niet vanzelf, enkel en alleen door het negatieve tegen te houden. Daarvoor zullen we de kernkwaliteiten in de praktijk moeten brengen.

Proberen vriendelijker te zijn is dus niet alleen een lief trucje, maar ook een krachtig middel dat in staat is de fundamenten van sociale ongelijkheid te slopen

Ik strijd niet voor een utopische samenleving ergens in de verre toekomst; ik wil de dingen hier en nu in beweging krijgen. Niet alleen op theoretisch en ideologisch vlak, maar tastbaar, concreet, in de jouw en mijn dagelijkse werkelijkheid.

Dat brengt me weer bij het idee dat proberen vriendelijker te zijn een simplistische oplossing zou zijn. Oprecht vriendelijk zijn is allesbehalve simplistisch. Met gelijkgestemden of wezens die ons dierbaar zijn gaat het ons misschien gemakkelijk af, maar als we proberen om vriendelijkheid over de grenzen van onze comfort zone uit te tillen, dan is het hard werken, omdat wij allemaal binnen deze cultuur van kapitalisme en kolonialisme opgegroeid zijn en vervreemding van elkaar met de paplepel ingegoten hebben gekregen.

Vriendelijker proberen te zijn vereist dat je je egocentrisme of je behoefte om anderen van jouw gelijk te overtuigen los kan laten.

Do as you say, dat heeft meer effect. Het vergt discipline en volharding om de muren van afkeer of onverschilligheid die je hebt opgebouwd weer af te breken. Het is niet altijd makkelijk om uit je eigen overvolle bubbel te stappen en een ander bewust te zien.

Loop je dan niet het risico dat je je te kwetsbaar opstelt en anderen over je heen laat lopen? Nee. Vriendelijker zijn beperkt zich als het goed is niet alleen tot anderen. Het is net zo essentieel om vriendelijker te zijn tegenover jezelf. Jezelf bewust te zien, milder te zijn in je oordeel, je eigen grenzen te erkennen en te respecteren, jezelf aan te moedigen in plaats van te ontmoedigen: dit zijn stuk voor stuk kwaliteiten waarmee je prettiger en sterker door het leven gaat (en het zijn ook nog eens adequate oplossingen voor burnout-gedragspatronen).

Het mag dan hard werken zijn om zoiets simpels als vriendelijker zijn in ons dagelijks gedrag te krijgen, het goede nieuws is dat het veel meer effect heeft dan je waarschijnlijk denkt. Om even terug te vallen op mijn eigen ervaringen: ik ontdek niet alleen veel meer vriendelijke mensen om me heen, ik ervaar ook meer rust en vertrouwen. Het is een bron van veerkracht als de ellende van de wereld even te overweldigend is. Conflicten escaleren niet meer zo snel, problemen worden gezamenlijk opgelost in plaats van dat ze verergeren, zelfs vergaderingen gaan efficiënter.

Terug naar de oorspronkelijke vraag: wat is dan de basis van waaruit daadwerkelijke solidariteit kan groeien? Ik heb geen wetenschappelijk onderlegd antwoord op die vraag. Maar ik denk dat oprecht vriendelijk zijn een goed begin is. Zeker als je er niet alleen over kletst, maar het ook gewoon doet. Misschien zouden we ons moeten voornemen om alleen nog maar 'solidariteit' op een spandoek te schilderen als we daar ook naar handelen. Dan heeft het weer de kracht en de betekenis die het hoort te hebben.

door Dhjana

Noten

1 Guhyapati, 'Buddhist Reflections on social action', op soundcloud.com/guhyapati/sets/series-1-buddhist-reflections.

2 www.ecodharma.com.

Meer info

Bovenstaand stuk verscheen in twee delen op de website van Dhjana. Het eerste deel verscheen op 21 augustus 2017, het tweede deel op 23 augustus 2017.

Een pleidooi voor anonimiteit

Het verzet tegen de fossiele brandstoffen-industrie groeit. Overal ter wereld komen mensen in actie tegen projecten die hun leefomgeving ruïneren en het klimaat verzieken. Ook in Nederland wordt aan een slagvaardige beweging tegen het fossiele kapitalisme gebouwd. Om als beweging te kunnen groeien is het van belang om tijdelijke autonome zones te creëren waar activisten uit verschillende landen elkaar kunnen ontmoeten en strategieën en idealen elkaar kunnen versterken. Voor klimaatactivisten zijn dat actiekampen, meestal georganiseerd rondom een specifiek actiedoel, zoals bij Code Rood, waarmee we eerder dit jaar de Amsterdamse kolenhaven hebben bezet. Een grote inspiratie voor deze actie vormde Ende Gelände, waarmee we in 2015 voor het eerst vanuit een Klimacamp vertrokken, in het Duitse Rheinland. Met zo'n vijftienhonderd activisten probeerden we vanuit vier richtingen de Garzweiler bruinkoolmijn te bereiken. Het zou velen lukken – waaronder mijzelf – zodat de machines de hele dag buiten werking kwamen te staan.

Ik verbaasde mij erover dat maar weinigen vertrouwd waren met de keuze om anoniem actie te voeren

Voor mij was het de eerste keer dat ik betrokken was bij zo'n actie van 'massale burgerlijke ongehoorzaamheid'. De formule is simpel en doeltreffend: hoe meer mensen zich inspannen om een radertje van de koleninfrastructuur te blokkeren, des te moeilijker wordt het voor de autoriteiten om ons hierin tegen te houden. Als alle arrestanten daarbij nog eens zouden weigeren om hun identiteit kenbaar te maken, komt de sterke arm ook nog eens voor een administratief rampscenario te staan.

In de voorbereidingen naar die eerste Ende Gelände verbaasde ik mij erover dat maar weinigen vertrouwd waren met de keuze om anoniem actie te voeren. Uit gesprekken met lokale activisten kreeg ik de indruk dat dit hier nooit echt in de actiecultuur was doorgedrongen, uit gewoonte of angst voor repressie.

Met een aantal mensen discussieerden we over de voordelen van het 'NN blijven' in acties, waarop spontaan een manifest ontstond, dat we op grote vellen papier schreven en bij de composttoiletten ophingen. Nog dezelfde dag werden naast onze pamfletten 'pro-identificatie-pamfletten' opgehangen, waarin werd uitgelegd waarom activisten zich maar beter wél konden legitimeren: 'Omdat wij met naam en gezicht voor onze daden staan. Omdat de politie ons dan minder lang zal vasthouden. Omdat wij niets te verbergen hebben'. Eenmaal in de mijn, na een lange tocht dwars door drassige velden en vervelende politielinies, werd onze groep volledig omsingeld. Vrijwel iedereen bleek erop voorbereid om anoniem te blijven. De verstomming en machteloosheid waren op de gezichten van de politieleiding te lezen. Toen 's avonds alle arrestanten anoniem vrijkwamen werd een groot feest gevierd, dat voor velen allang was begonnen.

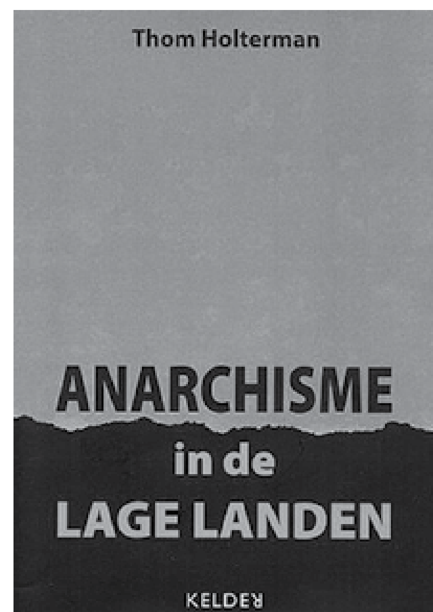
Om de discussie rondom anonimiteit in massa-acties vanuit een solidariteitsgedachte te inspireren schreef en illustreerde ik een pleidooi en verspreidde het deze zomer op verschillende actiekampen. Als je de poster zelf wilt printen en verspreiden kun je deze kopiëren uit *Buiten de Orde* of hopelijk binnenkort downloaden van de VB-website.

door Nick

A PLEA FOR ANONIMITY
IN MASS ACTIONS OF CIVIL DISOBEDIENCE
ACTIVISM SHOULDN'T BE A PRIVILEGE BASED ON NATIONALITY. EVERYBODY SHOULD FEEL SAFE AND EMPOWERED TO PARTICIPATE. SOLIDARITY IS STRENGHT.
STAYING ANONIMOUS REMAINS A PERSONAL CHOICE. DON'T PRESSURE YOUR PEERS
ANONIMITY IS AN EFFECTIVE WEAPON AGAINST REPRESSION
WE DON'T GIVE OUR FINGERPRINTS. WHY MAKING IT EASY FOR THE AUTHORITIES IN THE FIRST PLACE?
I DON'T TALK TO THE COPS. ONLY TO MY LAWYER. EVERYTHING I SAY CAN BE IMPLICITLY USED AGAINST MY BUDDIES
ONCE ARRESTED WE DEMAND VEGAN FOOD IN SOLIDARITY WITH OUR VEGAN FRIENDS
I WAS ARRESTED IN A COALMINE. I WAS THE ONLY ONE CARRYING AN ID. EVERYBODY WAS RELEASED THAT DAY - MOST ANONIMOUS - AND SOON A LAWSUIT WAS FILED AGAINST ME

: **Boekbespreking**

Thom Holterman

Anarchisme in de Lage Landen

Onlangs verscheen bij Kelderuitgeverij het boek Anarchisme in de Lage Landen *van de hand van AS-redacteur en rechtsgeleerde Thom Holterman. Overzichten van de geschiedenis van het anarchisme in Nederland zijn er niet zo gek veel. Hans Ramaers* De piramide der tirannie *dateert alweer uit 1977, dus het werd ook hoog tijd dat iemand weer eens een poging zou wagen om deze rijke geschiedenis in kaart te brengen. Holterman deed dat in eerste instantie voor een Frans publiek, want het boek verscheen twee jaar eerder al in Frankrijk onder de titel* L'Anarchisme au pays des provos. Constantes, organisations et force critique des libertaires hollandais. *Het prachtig geïllustreerde boek kan dan ook het beste worden beschouwd als een inleiding voor diegenen die nog niet bekend zijn met de geschiedenis van het Nederlandse anarchisme of met het anarchisme in het algemeen.*

Maar *Anarchisme in de Lage Landen* is meer dan een inleidend historisch overzicht. Uit de anarchistische individuen en bewegingen die Holterman in hoog tempo de revue laat passeren probeert hij in het derde deel van het boek een aantal 'constanten' te destilleren: basisideeën van het anarchisme of noodzakelijke kernwaarden zonder welke het anarchisme niet anarchistisch zou zijn. Hiermee schetst hij de lezer een kritisch en creatief potentieel en hij weet dit op een actuele, overtuigende wijze naar voren te brengen.

Het eerste deel bestaat uit vijf portretten van Nederlandse anarchisten, die allemaal vanuit hun eigen perspectief een bijdrage hebben geleverd aan de anarchistische theorie en praktijk: de juriste en feministe Clara Wichmann, de christen-anarchist en pacifist Bart de Ligt, de anarcho-syndicalist en Bakoenin-kenner Arthur Lehning, de vrijdenker en reformistisch anarchist Anton Constandse, en natuurlijk de pionier en organisator van de vrij-socialistische arbeidersbeweging Ferdinand Domela Nieuwenhuis, die met enkele duizenden publicaties over elk denkbaar onderwerp wel iets geschreven heeft.

Uit de relatief grote aandacht die wordt besteed aan Domela's enkel in het Frans verschenen *Le socialisme en danger* blijkt meteen ook Holtermans geslaagde poging om de actualiteit van deze fossielen aan te tonen. Waar Domela schrijft dat de sociaal-democratie, door mee te doen aan het parlementaire spel om de situatie van de arbeidersklasse te verbeteren, zelf onderdeel wordt van de kapitalistische orde die juist bestreden moet worden, concludeert Holterman dat de sociaal-democratie vandaag de dag hiermee alles heeft afgebroken wat gedurende een eeuw arbeidersstrijd in sociale zin bereikt is, en dat het allemaal nog veel erger heeft uitgepakt dan Domela had voorzien. En dit is zeker niet het enige moment in het boek waar Holterman de actualiteit van het anarchisme weet aan te tonen door uitstapjes te maken naar het heden.

In het tweede deel van *Anarchisme in de Lage Landen* komen niet alleen de voorlopers van de libertaire gedachte aan bod (Erasmus, Spinoza, en natuurlijk Multatuli, maar ook Thomas á Kempis en de Moderne Devotie), maar ook de wat Holterman noemt 'vroegere en eigentijdse libertaire cultuurkringen en tijdgenoten', oftewel de groepen die zich concentreerden rondom anarchistische kartrekkers en hun bladen. Er volgt een overzicht, niet zozeer van groepen en kringen, maar toch vooral weer van (mannelijke) individuen die we ook in Ramaers *Piramide* voorbij zien komen, waardoor je bijna zou vergeten dat het anarchistische werk door velen wordt gedaan. Wel heeft Holterman de individuen zo gekozen dat de vele facetten van het Nederlandse anarchisme zichtbaar worden, omdat zij elk een bepaalde stroming vertegenwoordigen: Christiaan Cornelissen (revolutionair syndicalisme), Johannes Methöfer (productieve associatie), Felix Ortt (christen-anarchisme), Piet Kooijman (de 'Neem en Eet'-beweging) en Albert de Jong (de 'kracht van de subversieve actie'). Vervolgens is er relatief veel aandacht voor Provo en relatief weinig voor de anarchistische beweging na Provo, die Holterman beschrijft onder de noemer 'politieke microkosmos'. Dit laatste stukje van het tweede deel is nogal summier. Holterman noemt Joke Kaviaar en het No Border netwerk, Appelscha, de Vrije Bond en een paar aangesloten groepen om aan te geven dat niet alles na Provo is opgedroogd. Maar, zo beweert hij zelf in de Nederlandse editie, de beweging ná Provo heeft dan ook geen wezenlijke theoretische bijdrage van enige omvang geleverd, noch is er sprake van enige anarchistische vernieuwing. Dat vind ik persoonlijk wel erg kort door de bocht, en het lijkt me ook helemaal niet juist. Het mag dan zo zijn dat er over anarchistische constanten al ruim vóór de Tweede Wereldoorlog consensus werd bereikt, dat betekent niet dat er na Provo niets nieuws meer werd gedaan. Integendeel!

De gebruikelijke constanten die Holterman in het derde deel van zijn boek noemt (werken naar vermogen, nemen naar behoefte, zelforganisatie, vrijwilligheid, decentralisatie en federalisme, horizontalisering, et cetera) kwamen allemaal tot stand in een tijd waarin de verschillende

vormen van het socialisme zich nog aan het uitkristalliseren waren en zich van elkaar moesten onderscheiden. Anarchisten werkten op basis van vrijwilligheid, omdat zij zagen waar betaalde functies binnen de sociaal-democratische vakbonden en partijen toe konden leiden. Anarchisten organiseerden zich van onderop en decentraal, omdat zij zagen waartoe de centralistische en *top-down* manier van organiseren van de communisten in de praktijk op neerkwam. Logisch dan ook, dat er na de Tweede Wereldoorlog ook niet meer over deze constanten gediscussieerd hoefde te worden.

Maar dat er niet aan theorievorming werd gedaan, lijkt me dus niet juist. Anarchisten hebben na Provo nieuwe werkvelden en terreinen verkend, waarmee ook een bijdrage is geleverd aan de anarchistische theorie. Zij hebben daarover niet alleen getheoretiseerd in bladen en pamfletten, maar deze theorie ook in de praktijk gebracht. Te denken valt bijvoorbeeld aan de vrouwenbeweging en het anarcha-feminisme, maar Holterman bespreekt dit niet, omdat hij Clara Wichmann al heeft besproken. Dat er op het gebied van het feminisme wel degelijk vorderingen zijn gemaakt met theorievorming zal hopelijk blijken uit dit nummer van *De AS*. Andere terreinen waarop anarchisten actief zijn of zijn geweest die niet in *Anarchisme in de Lage Landen* hadden mogen ontbreken zijn bijvoorbeeld het milieu, dierenrechten, migratie en wonen. Groepen als Atalanta en GroenFront! het hebben juist ook op theoretisch vlak laten zien dat een veganistische, kosmopolitische, anti-nationalistische, milieuvriendelijke praktijk bij uitstek ook een anarchistische praktijk zou moeten zijn. Een groep als Vloerwerk laat bovendien zien dat zelfs op het gebied van arbeidersstrijd wordt gezocht naar nieuwe manieren van verzet. De anarchistische ideeën over het rechtswezen, waar Holterman zelf een flinke bijdrage aan heeft geleverd, horen daar ook bij. En wat te denken van de LHBTIQ-strijd, de strijd voor het dekoloniseren van onze beweging, en *last but not least* het insurrectionalisme... Allemaal groepen, mensen en strijden die schaven aan de bestaande 'constanten' van het anarchisme of daar nieuwe constanten aan toevoegen. Ik realiseer me nu ook dat elke opsomming ook een uitsluiting inhoudt, want ik zou nog tientallen groepen, bladen, bewegingen en strijden moeten noemen om ook maar een beetje in de buurt van volledigheid te komen. Dat dit alles geen grote standaardwerken heeft opgeleverd van het kaliber van een Kropotkin of Bakoenin, of dichterbij huis, een Cornelissen of een Wichmann, doet daar geen afbreuk aan. Het is eerder een kenmerk van het decentrale, pluriforme, informele anarchisme van vandaag de dag, zoals het anarchisme ook zou moeten zijn. Dit anarchisme vind je niet als je zoekt naar grote namen, maar wel in de talloze uitgaves, pamfletten, demonstraties, acties, discussies, leesgroepen en kraakkroegen die in de eenentwintigste eeuw het anarchisme gestalte geven.

door Dennis

Meer info

Thom Holterman, *Anarchisme in de Lage Landen* (Kelderuitgeverij 2017), 172 pagina's, zonder ISBN, € 15,00.

Deze recensie verscheen eerder in *De AS* nummer 199 (najaar 2017).

Verzet groeit tegen omzeilen CAO distributiecentra door Jumbo

Dit artikel verscheen op 16 juli 2017 op Supermacht.nl en is geschreven door Rob Bleijerveld.

De centrale ondernemingsraad van Jumbo ontving deze week een petitie die is ondertekend door 770 van de ongeveer 3000 distributiewerkers. Zij willen dat hun arbeidsvoorwaarden worden vastgelegd in een cao en niet in een zogenaamde avr (arbeidsvoorwaardenregeling). Eind april besloot de directie van Jumbo om niet meer te onderhandelen over een cao. De retailer wil de arbeidsvoorwaarden in overleg met de ondernemingsraad opnemen in zo'n avr, voor elke medewerker apart. De petitie van het personeel ondergraaft echter de draagkracht voor die regeling en is een teken aan de wand dat er wat broeit...

De laatste jaren tekent zich steeds meer een structureel conflict af tussen de directie van Jumbo en de vakbonden CNV en FNV. Jumbo lijkt te willen afstevenen op algemene verslechtering van de arbeidsvoorwaarden en op handhaving (of zelfs uitbreiding) van het aantal mensen met flexibele contracten. Overigens, eenzelfde houding die marktleider Albert Heijn vertoont.

Tegen de afspraken in

Begin 2013 beschuldigden de FNV en de Vakbond van Distributiewerkers Jumbo ervan de goedkoopste supermarktketen te willen worden en blijven, over de rug van de distributiewerkers. Er waren aanwijzingen dat het bedrijf de distributiewerkers per april van dat jaar wilde onderbrengen in een goedkopere cao, namelijk die van de Groothandel in Levensmiddelen (GIL).[1] Dat gaat in tegen eerder gemaakte afspraken[2] over harmonisering van lonen en voorwaarden waarvoor hard is gestreden, aldus de bonden. De huidige Jumbo-werknemers zouden dan looncompensatie krijgen, maar de 'overgenomen' C1000-werkers en ander personeel niet. De inzet van de bonden was een 'gelijk loon voor gelijk werk' voor iedereen. Dankzij de vele acties in de distributiecentra en stevige onderhandelen kon er steeds een redelijke cao worden afgesloten.[3] Toch leek er bij de laatste cao een kink in de kabel te komen. Op 15 maart 2016, vlak na het bereiken van een akkoord door zijn eigen onderhandelaars, wilde de directie van Jumbo van het akkoord af. Na een week werd echter besloten om de cao alsnog te tekenen.[4]

Uitzendkrachten

Mogelijk ging het de directie om de afspraak over beloning en directe arbeidsvoorwaarden voor uitzendkrachten. In de nieuwe cao erkent Jumbo namelijk dat het als opdrachtgever ook een verantwoordelijkheid heeft ten aanzien van uitzendkrachten. Het supermarktconcern is één van de eerste werkgevers die de vergewisbepaling opneemt in de cao. Volgens Henk van der Ploeg, bestuurder FNV Handel, betekent dit dat Jumbo er zelf ook op gaat toezien dat uitzendkrachten hetzelfde loon krijgen als werknemers die bij Jumbo in dienst zijn. Ook andere directe arbeidsvoorwaarden zoals werktijden moeten voor uitzendkrachten hetzelfde zijn als voor het vaste personeel.

Toegenomen werkdruk

In aanloop naar vernieuwing van de cao per 1 april 2017 trokken de Jumbo distributiewerkers in november 2016 aan de bel over de toegenomen werkdruk. Namens zo'n 500 werknemers in vier dc's [distributiecentrums, – red.] werden petities aangeboden waarin werd geprotesteerd tegen het opjaagbeleid van de retailer.

In 2015 hadden anonieme Jumbo-medewerkers het tv-programma EenVandaag al ingelicht over de enorm hoge werkdruk.[5] Werknemers zouden structureel onder druk zijn gezet en worden geïntimideerd. Het opjaagbeleid en de veroorzaakte stress zorgt ook voor

het dagelijks ontduiken van ARBO- en veiligheidsregels met enkele ongelukken tot gevolg. Ondanks gesprekken met de Jumbo-leiding was er eind 2016 structureel nog steeds niets veranderd, aldus de bond van Distributiewerkers. Zo werd de cao-afspraak over het niet meer stellen van productienormen met voeten getreden.

Andere strategie

In maart 2017 koos de Jumbo directie voor een andere strategie om de invloed van de vakbonden (CNV en FNV) terug te dringen. Allereerst vertraagde de retailer de boel door niet meteen aan tafel te gaan zitten met de bonden om te praten over een nieuwe cao.[6] Eind maart beweerde Jumbo dat het de vakbonden waren die de gesprekken over een nieuwe cao hadden gestaakt. De woordvoerder van Jumbo gaf tevens aan dat Jumbo 'de loonontwikkeling in de sector wil afwachten, maar over andere onderwerpen graag in gesprek gaat'. Ze zei het 'onbegrijpelijk' te vinden dat de vakbonden niet daarover in onderhandeling willen gaan.[7]

Meer acties

Als reactie hierop werden er vanaf 1 april stiptheidsacties uitgevoerd in de dc's.[8] Waarop Jumbo reageerde met een eenzijdig loonbod van 1,5%.[9] CNV Vakmensen, FNV Handel en de Vakbond van Distributiewerkers wezen dat bod verontwaardigd van de hand. Om Jumbo verder onder druk te zetten, werd vlak voor Pasen gestaakt in een aantal distributiecentra.[10] Jumbo probeerde die staking tevergeefs te voorkomen via de rechter. Vervolgens zette het bedrijf winkelpersoneel in in de distributiecentra en beperkte het de toelevering van zijn winkels tot alleen díe producten die veelgevraagd zijn tijdens de Paasdagen. Dat beperkte de economische schade enigszins.

Arbeidsvoorwaardenregeling

Eind april meldde Jumbo ineens dat het afzag van verdere cao-onderhandelingen en dat het de arbeidsvoorwaarden van alle distributiewerkers in een avr (arbeidsvoorwaardenregeling) zou gaan regelen.[11]

Aantasting draagvlak

Of deze stap van Jumbo wel zo handig was, zal de toekomst leren. In elk geval is met de petitie van de 770 werknemers het draagvlak voor een avr behoorlijk aangetast. Naar verwachting gaat het bij die 770 vooral om vaste krachten en niet om de meer kwetsbare flexkrachten.[12] Het aantal ondertekenaars van deze petitie is hoger dan van een eerdere soortgelijke petitie in maart.[13] Op 1 mei zei algemeen directeur van werkgeversvereniging AWVN, van der Kraats, tijdens een radio-interview met BNR [14] ervan uit te gaan dat een onderneming er bij gebaat is om voldoende draagvlak te hebben voor het vaststellen van de arbeidsvoorwaardenbeleid. In hetzelfde interview gaf cao-onderzoeker aan de UvA Niels Jansen aan dat een ondernemingsraad (OR) niet onafhankelijk is van de eigen werkgever en dat er ook minder ervaring is met onderhandelingen. Daarnaast zitten er aan het instellen van een avr diverse juridische haken en ogen. De binding van individuele werknemers aan afspraken die je met de OR maakt is veel ingewikkelder dan als dat via een cao gebeurt. Met een OR kan een bedrijf ook niet zomaar afwijken van allerlei wettelijke regelingen (bijvoorbeeld in geval van het aanvragen van dispensatie.

Verschillen cao en avr

De FNV publiceerde eind april een handig overzicht met de verschillen tussen cao en avr.[15] Een paar verschillen:

- Een OR of een Centrale OR kan zonder raadpleging van de achterban tekenen voor een avr. In geval van een cao moeten eerst de vakbondsleden instemmen alvorens de cao ondertekend kan worden.
- De werkgever kan de visie van de OR of COR naast zich neerleggen. In geval van cao moet de werkgever onderhandelen met en voorstellen doen aan de vakbonden en tegenvoorstellen ontvangen.
- Leden van OR of COR kunnen geen actie voeren om goede arbeidsvoorwaarden af te dwingen. Met vakbondskracht dwing je wel betere voorwaarden af.
- OR- en COR-leden zijn als werknemers vanwege hun eigen baan altijd afhankelijk van Jumbo en kunnen daardoor niet gelijkwaardig onderhandelen. De vakbond is onafhankelijk en is daardoor een gelijkwaardige partner om te onderhandelen met Jumbo.
- OR en COR hebben geen ervaring of kennis over alle valkuilen bij onderhandelingen. Vakbonden hebben juist veel ervaring en kennis.
- OR- en COR-leden zijn beperkt in hun tijd. Vakbonden kunnen zich altijd inzetten voor onderhandelingen.
- Een avr met de OR maakt geen deel uit van het contract van een werknemer. Een cao geldt voor iedereen die werkt voor Jumbo-DC en je hoeft er niet apart voor te tekenen.
- De OR toetst directie-besluiten niet alleen aan het belang van werknemers, maar draagt ook verantwoordelijkheid voor het bedrijfsbelang. Vakbonden dienen alleen het belang van alle leden die vallen onder de cao Jumbo Logistiek.

Update: ook Vrije Bond acties

Behalve FNV Handel, CNV Vakmensen, de Unie en de Reformatorisch Maatschappelijke Unie bemoeit ook de anarchistische Vrije Bond zich met deze zaak bij Jumbo. Op 3 juni hielden Vrije Bond-activisten samen met anderen een flyeractie aan de poort van het dc van Jumbo in Beilen en op 9 juni bij het dc in Elst.[16] De acties waren vooral gericht op de Poolse flexwerkers. Ze deelden flyers en brochures over basis arbeidsrecht in het Pools uit.

Jumbo negeert de Poolse arbeidsmigranten bij het vaststellen van nieuwe arbeidsvoorwaarden en ze worden gebruikt als stakingsbreker. Maar ook de grootste bond, FNV Handel, zou 'geen oog hebben voor deze arbeidsmigranten en ondersteunt deze kwetsbare groep niet'. De actie was bedoeld om arbeidsmigranten te wijzen op hun rechten, op hoe ze worden opgezet tegen andere medewerkers en op het bestaan van zelforganisatie.

ingezonden door de werkgroep Vrije Bond - Arbeid

Meer lezen

'Jumbo wil winst verhogen en stuurt aan op goedkopere cao voor distributiewerkers', Supermacht.nl, 28 januari 2013.

'Or als onderhandelaar bij cao-afspraken', OR informatie, 12 september 2016.

'Acties tegen opjaagbeleid en cao-ontduiking bij Lidl, Ahold Delhaize en Jumbo', Supermacht.nl, 28 december 2016.

'Flinke arbeidsonrust bij Delhaize, Jumbo en Albert Heijn', Supermacht.nl, 11 april 2017.

Noten

Vanwege de omvang van het notenapparaat is ervoor gekozen dit niet te publiceren. Geïnteresseerden kunnen het opvragen bij de redactie van *Buiten de Orde*.

Het woord aan de Vrije Bond

Als Vrije Bond zien we steeds meer onderdrukking en uitbuiting van arbeidsmigranten in onder meer de flexbranch, waar we op het moment aandacht aan besteden. De voornaamste flexorganisatie waar de Vrije Bond mee te maken krijgt is (wederom) het bekende en beruchte OTTO Workforce, die door blijft gaan met zijn uitbuitende praktijken. Als Vrije Bond zien we steeds meer arbeidsmigranten die zich melden met serieuze problemen met hun baas. Er wordt meer werk bij deze mensen afgedwongen, maar er wordt steeds minder betaald. Dit doordat ze onverwachte kosten (als verzekering en huisvesting) moeten betalen. Vaak komen arbeidsmigranten hierdoor in schulden bij hun baas. Ook zien we dat onder andere de woonomstandigheden in afgelopen jaren niet zijn verbeterd, maar slechter lijken te zijn geworden. Het in de laatste jaren meer onder de aandacht gebrachte onderwerp privacy laat ook zien dat hier geen rekening mee wordt gehouden wanneer het om arbeidsmigranten gaat. Zo wordt persoonlijke informatie van arbeidsmigranten openlijk aangeplakt op plaatsen waar zij gehuisvest worden.

Het zijn niet de arbeidsmigranten die de lonen drukken. Dit doet jouw baas!

Deze arbeidsmigranten zitten in een positie die ervoor zorgt dat ze niet in opstand kunnen komen tegen hun bazen. Ze zijn van hun bazen afhankelijk geworden, doordat bijvoorbeeld zorgverzekering en huisvesting via hun baas is geregeld. Door middel van pressie, door onder andere boetes op te leggen en (in de werknemersogen) 'legaal' toegang te nemen tot bankrekeningen van de arbeidsmigranten, waar vervolgens zonder toestemming geld van genomen wordt. Maar ook de manier waarop de arbeidscontracten zijn opgesteld. Zo staat er tegenwoordig bijvoorbeeld een zwijgplicht in vermeld, met alle gevolgen van dien. Daarnaast zijn arbeidsmigranten vaak al blij met het weinige inkomen dat ze krijgen wanneer ze voor hun baas werken, en nemen de slechte behandeling door diezelfde bazen vervolgens voor lief. Dit is begrijpelijk omdat arbeidsmigranten vaak meer loon krijgen dan in hun land van herkomst, en zij hier al snel genoegen mee nemen. Maar deze onderdrukking werkt door in de gehele arbeidsmarkt. Lonen worden op deze manier voor iedereen kunstmatig laag gehouden, of zelfs op deze manier verlaagd. Ook de rechten van alle arbeiders worden op deze manier onderdrukt, uitgebuit en onder spanning gezet. De strijd van de arbeidsmigrant is een strijd die alle arbeiders aangaat!

Het zijn niet de arbeidsmigranten die de lonen drukken. Dit doet jouw baas!

Sinds het verschijnen van het artikel 'Verzet groeit tegen omzeilen CAO distributiecentra door Jumbo' heeft de Vrije Bond verscheidene, opvolgende acties georganiseerd.

Flyer-actie Jumbo DC Woerden

De Vrije Bond heeft hier met een wat kleiner groepje mensen flyers en arbeidsrechten brochures uitgedeeld. Het was een geslaagde actie. Er zijn niet alleen veel brochures uitgedeeld, maar ook namen mensen deze gretig in ontvangst. In eerste instantie dachten we dat het management van Jumbo juist op deze plaats naar ons toe zou komen, aangezien het een reeds bekend plek is door eerdere acties van Jumbo medewerkers. Maar niets bleek minder waar. Zou het mogelijk zijn dat Jumbo de Vrije Bond erkend als organisatie die zich mengt in het conflict?

Flyer-actie Camping Lunteren

Tijdens de flyeractie in Elst kwamen de actievoerders te weten dat degenen die als arbeidsmigrant ingezet werden bij DC Jumbo woonden op een camping in Lunteren. Daarom is de Vrije Bond met een groepje gaan kijken op deze camping. Wat gezien werd was een grote verbazing. De camping bleek vol te zitten met Poolse arbeidsmigranten. Dus ook hier zijn vervolgens flyers en voornamelijk arbeidsrechtbrochures uitgedeeld. En ook hier vonden ze wederom gretig aftrek. Tijdens het verlaten van de camping zagen we verscheidene arbeidsmigranten deze brochures doornemen. Ook zagen we dat mensen aantekeningen en foto's van de brochure maakten. Dit geeft hoop.

Dit is niet het einde van de acties die de Vrije Bond onderneemt. Er zijn namelijk meer acties in de maak. Ook ondersteunt de Vrije Bond een verscheidenheid aan mensen die zich melden met een arbeidsconflict. Dit zijn arbeidsmigranten die voornamelijk een conflict hebben met het beruchte, en bij ons bekende, OTTO Workforce.

De Vrije Bond staat, onder andere, voor ondersteuning aan mensen die een arbeidsconflict, of iets dergelijks hebben. De Vrije Bond ondersteunt vanuit wederzijdse hulp en anarchistische gedachtegang. De Vrije Bond zorgt er niet voor dat arbeidsconflicten voor diegene opgelost wordt, maar ondersteunt zodat zelf in goede strijd gestaan wordt met de baas. Tevens richt de Vrije Bond zich op het verspreiden van informatie. Dit om zo bij te dragen aan de kennis die arbeidsmigranten kunnen gebruiken tegen hun bazen. Graag zien we een wereld waarin arbeiders het voor het zeggen hebben, in tegenstelling tot het huidige onderdrukking en uitbuiting door de bazen. Een wereld waarin er gelijke verdeling is. Waar geen onderdrukking en uitbuiting is. Zo'n wereld start mede door dit af te dwingen. Door in opstand te komen tegen onze bazen!

Heb je een probleem of conflict op je werk, ken je iemand die dit heeft, ben je geïnspireerd en zou je graag willen helpen en deelnemen of ben je gewoonweg nieuwsgierig? Neem dan contact op met de Vrije Bond, via vrijebond-arbeid@riseup.net.

De strijd om arbeid is een strijd die we met z'n allen voeren!

door Peter, namens de werkgroep Vrije Bond - Arbeid

: Migratiestrijd

Eerste zondag van elke maand – solidariteitsdemonstratie Detentiecentrum Rotterdam
Occupy Rotterdam houdt elke eerste zondag van de maand een demonstratie in solidariteit met de vluchtelingen die opgesloten zitten in het detentiecentrum op Rotterdam-The Hague Airport.

Donderdag 20 juli – Vluchtelingenactie in Wormer
Zes Afghaanse en Iraanse vluchtelingen bivakkeren enkele dagen in een tent voor de Maria Magdelena kerk in Wormer. Ze zijn uit de kerk gezet, waar ze jarenlang opvang hadden, geregeld door de Federatie Afghaanse Vluchtelingen Nederland (FAVON). De begeleidende stichting Ali kan de huur niet meer betalen. De gemeente, die wel graag pronkte met de opvang, weigert enige steun te geven. Mensen uit de buurt tonen solidariteit, onder meer door eten langs te brengen. Na een week wordt via de gemeente elders onderdak geregeld, al blijven de omstandigheden daarvan onduidelijk.

Zaterdag 22 juli – Protest kinderen gezinslocatie Emmen
Op dinsdag 18 juli wordt het Afghaanse gezin Zarifi in de gezinslocatie Emmen van haar bed gelicht en afgevoerd naar de gezinsgevangenis op Kamp Zeist. Dit leidt tot verdriet en angst bij andere kinderen in de locatie. Zij demonstreren voor een eerlijk kinderpardon, tegen de opsluiting van kinderen, tegen het huidige asielbeleid, tegen het regime van de overheid, Justitie en DT&V, tegen deportaties van mensen, families en kinderen (al helemaal naar onveilige gebieden) en voor gelijkheid van mensen. Ondanks de intimiderende aanwezigheid van COA-medewerkers nemen ongeveer vijftig mensen deel, waaronder zo'n veertig vluchtelingen.

Zaterdag 29 juli – Protest tegen deportatie naar Afghanistan
Het gezin Zarifi, waarvan de moeder met hartklachten kampt, wordt uitgezet naar Afghanistan. Vervoerder KLM wordt bestookt met brieven en telefoontjes om niet mee te werken aan de deportatie, maar geeft zoals altijd geen krimp.

Dinsdag 1 augustus – Posters geplakt in Zaanstreek
Zaanstad Rood Zwart plakt op diverse locaties in de Zaanstreek muurkranten met portretten van vluchtelingen: een 'paper monument for the paperless'. De plakkers willen hen daarmee zichtbaar maken, tegen de heersende politiek van uitsluiting in. De geportretteerde vluchtelingen maken deel uit van de groep Wij Zijn Hier in Amsterdam.

September – Posters geplakt in Wageningen, Arnhem en Nijmegen
In Wageningen, Arnhem en Nijmegen worden de posters in dertig commerciële abri's vervangen door posters met een 'ander perspectief op migratie' en de oproep deel te nemen aan een grote antiracistische demonstratie, georganiseerd door United, op 16 september in Berlijn.

Zondag 3 september – Wij Zijn Hier kraakt, snel ontruimd
Een groep van ongeveer 20 Swahili vluchtelingen van Wij Zijn Hier kraakt een nieuw onderkomen aan de Sarphatistraat in Amsterdam. De eigenaar sluit de elektriciteit af, waarna de burgemeester ontruiming gelast op grond van brandveiligheid.

Maandag 4 september – Vijf jaar Wij Zijn Hier
In de Wereldtuin, de tuin achter het Wereldhuis, waar het allemaal begon, wordt het vijfjarig bestaan van Wij Zijn Hier herdacht. Intussen hebben bijna honderd leden een status veroverd. Maar de regels en de wetten zijn niet veranderd. En op de wachtlijst voor Bed-Bad-Brood opvang staan nu tweehonderd mensen. De panden waar Wij Zijn Hier bivakkeert zijn nog steeds tijdelijke onderkomens, waar met heel weinig geld een minimaal bestaan wordt geleid.

Woensdag 27 september – Gerechtshof bevestigt veroordeling posterplakkers
Het Gerechtshof in Den Haag veroordeelt in hoger beroep opnieuw een van de plakkers van de poster 'De Vries en Verburg – Uw duurzame partner in deportaties – Bouwt vol trots de gezinsgevangenis voor vluchtelingen op Kamp Zeist'. De activiste, vorig jaar aangehouden bij het plakken van deze posters, heeft opnieuw een boete van 250 euro en een week voorwaardelijk met twee jaar proeftijd gekregen. Zij gaat in cassatie. Het hof is van mening dat er te weinig verband zit tussen het bouwen van een deportatiegevangenis en deportaties, waardoor de postertekst geen gerechtvaardigde kritiek zou zijn.

Zaterdag 30 september – Symbolische halve brug naar Athene
Voor het EYE Filmmuseum in Amsterdam bouwt We Gaan Ze Halen een symbolische halve brug richting Athene. Europese landen spraken in 2015 af om zo'n 100.000 vluchtelingen uit Griekenland en Italië over de andere landen te herverdelen. Kort voor de actie verliep die deal, maar er waren nog geen 30.000 vluchtelingen daadwerkelijk door andere landen opgenomen. Nederland nam 2300 van de 6000 afgesproken vluchtelingen op.

door No Border Network

Meer info
www.no-border.nl
www.geenkindaandekant.nl
www.occupyrotterdam.org

: **Economie**

De komende crisis

Het gevoel dat dit niet goed kan blijven gaan

Degenen die het in economische en politieke zin voor het zeggen hebben, hebben de wereld willens en wetens zo vormgegeven dat zij het onderste uit de kan kunnen halen en de rest maar mag uitzoeken hoe hij of zij overleeft.[1] Dit heeft echter – ook voor hen – als nadeel dat we op een onvoorspelbare vulkaan bouwen, die elk moment tot uitbarsting kan komen. Dat moment is binnenkort weer aangebroken en de gevolgen zullen verstrekkend zijn.

Onder economische deskundigen en journalisten heerst een vreemde sfeer van komend onheil. Volgens de statistieken gaat het allemaal prima: we hebben 'groei' (al is die niet van het niveau van voor 2007) en vooral op de beurzen doen de koersen het geweldig. Maar als je naar andere indicatoren kijkt, wordt het al minder: werkloosheid blijft hoog en de productiviteit laag. De groei en de betere beurskoersen zijn dan ook vooral te danken aan het geldpompen van de centrale banken en het gelijktijdig laag houden (wat heet, nul of zelfs negatief stellen) van de rente-voor-banken. Het is een kunstmatig aanzwengelen van 'de' economie geweest, waar ook een reusachtige prijs tegenover staat. Daarom kan dat kunstmatig aanzwengelen ook niet eeuwig duren.

> *Het is een collectief vertrouwensverlies in geld als behouder van waarde*

Manisch depressief

Terwijl het statistisch dus enorm joepie gaat, is de stemming eerder depressief. Marike Stellinga, economisch columniste in *NRC*[2] probeert daar de vinger achter te krijgen. Ze noemt het 'een slecht voorgevoel. De beurzen stijgen en stijgen maar niemand is euforisch. De afgelopen weken is de somberte ineens terug. Lees het financiële en economische nieuws en overal kom je sombermansen tegen. Analisten, economen, professionele beleggers die wachten tot de zeepbel wordt doorgeprikt en de beurzen als een kaartenhuis inzakken. Het gevoel: dit kan niet goed blijven gaan'. Ook de gezaghebbende krant *Financial Times* grossiert de laatste tijd in onheilsberichten. In de krant van 8 oktober wordt niet de minste bron aangevoerd om een steentje bij te dragen, de Duitse vertrekkend minister van Financiën Wolfgang Schäuble.[3] Die verklaart dat 'spiralling levels of global debt and liquidity present a big risk to the world economy'.

In een heel informatief artikel in *De Groene Amsterdammer* met als titel 'Eén schop en iedereen glijdt van de helling'[4] wordt verslag gedaan van een conferentie eind 2016 in de Luxemburgse EU-gebouwen waar 1500 topbankiers en politici over 'interbancaire markten' praten met de constatering dat ook daar iedereen bang is. 'Die angst en onrust overheersten de volledige twee dagen van het congres. In elke speech, elk panelgesprek, kwamen ze bovendrijven. Doordrenkt van jargons als *margin calls*, *central clearing*, *haircuts* en dies meer, was het voor een leek onmogelijk om er iets van te begrijpen, maar de ongerustheid was onontkoombaar. Tijdens de koffiepauze noemde een van de aanwezige geldbeheerders het 'een collectief vertrouwensverlies in geld als behouder van waarde'. Een spreker waarschuwde de aanwezige financiële toezichthouders dat ze deze keer geen bankencrisis op hun geweten zouden hebben, maar een 'crisis van de echte economie'.

De theorie

Maar er is ook een tamelijk overtuigende theoretische duiding van de komende crisis, met dank aan marxistische analyses. Dat het kapitalisme van crisis naar crisis holt is overigens niet alleen een overtuiging van marxisten, maar een feit dat kapitalisten goed beseffen (en liever niet naar voren brengen). Die crises worden nauwkeurig bijgehouden in allerhande economische onderzoeken en uitgaven. Volgens het eerdergenoemde artikel in *De Groene* hebben we 'wereldwijd sinds 1970 zelfs 147 crises gekend'. Er zit een soort 'natuurlijke' regelmaat in de pieken en dalen van de kapitalistische economische toestand, die door de meeste economen, politici, bankiers en beurshandelaren goed in de gaten wordt gehouden. Naar een van de belangrijkste pioniers in het onderzoeken van die 'golven' worden ze Kondratiev-golven genoemd, of in neutralere termen *business cycles*.

Welnu, volgens de economische seismologie van de crisis-kunde, zijn we inmiddels allang weer toe aan een nieuwe uitbarsting. De theoretische berekening is dan als volgt: De Grote Depressie die in 2007 begon sloeg een groot gat in de groei van de economie. Maar herstel begon in 2009 (voor sommige landen iets later, en voor landen als Griekenland helemaal niet, maar we kijken hier naar de wereldwijde trend). Sindsdien is er een periode geweest van voortdurende groei. Hoewel die groei niet enorm hoog was en dus kunstmatig aangewakkerd is, zitten we inmiddels in

het negende jaar van permanente BBP-groei [Bruto Binnenlands Product – red.]. In het onvolprezen Duitse kwartaalblad *Lunapark21* wordt erop gewezen hoe merkwaardig dat is. Volgens Winfried Wolf in het tijdschrift wordt de wereldconjunctuur al zo'n tweehonderd jaar nauwkeurig bijgehouden en zijn er in die tijd 25 'industriële cycli' geweest. Ze zijn allemaal in een recessie geëindigd. En sommige in meer dan dat, namelijk een zware crisis. Vier van die zware gevallen worden algemeen gecategoriseerd als 'historische crises' en die van 2007-09 hoort daar zonder twijfel bij. De andere drie: 1873, 1929-32 en 1974/75. Maar daartussen zit dus een lange serie kleinere instortingen. Volgens *Lunapark21* zijn er verontrustende tekenen dat de komende er aan zit te komen en zijn er ook 'gegronde redenen om te vrezen dat de volgende crisis met grote maatschappelijk uitdagingen gepaard zal gaan, als het geen sociale explosie zal zijn'. Het stuk gaat verder met het aflopen van de belangrijkste aanwijzingen: nieuwe speculatieve bellen, een versneld groeiend gehalte aan particuliere schulden in de VS, en een serie protectionistische maatregelen. Elders wordt daar nog de speciale factor van de Chinese schulden aan toegevoegd.

Er zijn gegronde redenen om te vrezen dat de volgende crisis met grote maatschappelijk uitdagingen gepaard zal gaan, als het geen sociale explosie zal zijn

Schaduwbankieren

In *De Groene* wordt uiteengezet welke factor zorgt voor ongekende instabiliteit op dit moment. Dat is het in volume enorm gegroeide segment aan 'interbancaire leningen' waar nauwelijks controle over bestaat en dat grotendeels buiten alle regelgeving valt die de financiële stromen nog enigszins probeert in te dammen. Het fenomeen wordt ook wel schaduwbankieren genoemd. De markt is naar schatting uitgegroeid tot meer dan zevenduizend miljard euro (ter vergelijking: dat was in 2001 nog 'maar' 1800 miljard). Banken en andere bedrijven en instellingen schuiven elkaar in deze markt kortlopende (vaak maar een dag) leningen toe, die daarna dus weer moeten worden afgelost, waarvoor weer nieuw geld geleend wordt. Dit staat dus geheel los van de officiële langer durende leningen die banken uitgeven aan bijvoorbeeld bedrijven die willen investeren en waar wel allerlei min of meer strikte voorwaarden aan verbonden zijn. Het is feitelijk een enorme machine voor particuliere geldschepping omdat er gewerkt wordt met onderpand, *collaterals* in vaktaal, veelal in de vorm van overheidspapieren, *bonds*. Omdat op die manier veel *bonds* afgezet kunnen worden, laten overheden en hun centrale banken de schaduwbankiersector gedijen. De gevolgen kunnen echter groot zijn als hier schokken optreden, bijvoorbeeld als een Italiaanse bank ineens op omvallen staat en de *rating agencies* de kredietstatus verlagen. Dan ontstaat er ineens een tekort van tachtig miljard. Bovendien zadelen ze de belastingbetaler op met risicovolle ongedekte leningen die als eerste verloren zullen gaan als er een recessie optreedt…

In het *Financieel Dagblad* (van 27 oktober) [5] werd een ijzingwekkend inkijkje gegeven in hoe de speculanten bij een grote Nederlandse bank (de ABN) achteloos omgaan met het beleid van de ECB (Europese Centrale Bank) op het moment dat de ECB-president Mario Draghi een belangrijke persconferentie gaat geven waarin een mogelijke koerswijziging bekendgemaakt wordt. 'Jarenlang heeft de ECB de financiële markten overspoeld met goedkoop geld, in de vorm van een opkoopprogramma dat op het moment maandelijks zestig miljard euro groot is. Aandelen- en obligatiekoersen zijn erdoor tot grote hoogten gestegen, hier en daar wordt het centrale bankgeld grappend 'monetaire morfine' genoemd.' De *traders* weten achteloos te voorspellen dat het geld geven vanuit Frankfurt nog wel even door zal gaan. En waar die morfine heen gaat – het is eerder beschreven in *Buiten de Orde* – is onder meer naar de *stock buybacks: multinationals kopen massaal hun eigen aandelen op. Het geld is toch gratis. Daar gaat zo'n 150 miljard dollar per kwartaal heen. Alleen Apple heeft al in het eerste kwartaal van 2017 voor meer dan 7 miljard eigen aandelen gekocht.*[6] *Hiermee is de cirkel rond, want dat klopt de aandelenkoersen kunstmatig op. Hier is de bel, die binnenkort gaat ploffen, in de maak.*

Schuldenbellen

Het Franse dagblad *Le Monde*[7] heeft in de zomer van 2017 een hele serie artikelen gepubliceerd naar aanleiding van de tiende verjaardag van de crisis van 2007. Dat was vooral diepgravend onderzoek naar de stand van zaken sindsdien en of er van die crisis geleerd is. De teneur is hoofdzakelijk negatief; de excessen die de crisis toen veroorzaakten, zijn opnieuw te zien. Een van de zorgwekkende zaken daarbij is de weer sterk toegenomen private en publieke schulden. Nu is met name in de VS volgens *Le Monde* wel wat regelgeving ingesteld (vooral de *Dodd Frank Act*) om herhaling van de crisis te voorkomen. Maar juist daar willen Trump en de republikeinen nu weer een eind aan maken. Bovendien zijn de private schulden verschoven naar andere, veel minder goed gereguleerde terreinen (dan de huizenmarkt). De sectoren waar de schulden zich ophopen zijn daar de automarkt en studieleningen. En dan is er nog de moeder aller vastgoed-schuldenbellen in China.

Minsky in China

Als we proberen een schuldige te vinden voor de depressieve stemming onder 'analisten, economen, professionele beleggers' dan is de president van de centrale bank van China een prominente. Zhou Xiao-

chuan is een van de machtigste mensen op aarde, want hoofd van de centrale bank van de grootste of een na grootste economie van de wereld. Aan de vooravond van het jaarlijkse congres van De Partij waarschuwde hij – hetgeen hij ook eerder al deed – voor de uit de klauwen gelopen bedrijfsschulden in China. De kredietbubbel daar bedraagt inmiddels 250 procent van het BBP (2,5 jaar lang de totale productie van de gehele economie dus) en er is *één* land waar dat vergelijkbaar hoog is: Nederland! In beide landen is dat vooral in de huizen'markt' terechtgekomen. China heeft nu een *bubble* aan onbewoonde huizen en kantoren waar geen vraag naar is, hele steden eigenlijk. Zhou Xiachuan bracht wereldwijd rillingen op de ruggengraten toen hij openlijk waarschuwde voor de mogelijkheid van een Minsky-moment in China.[8] Hyman Minsky was de grootste expert op het gebied van financiële markten en daar was hij niet echt optimistisch over. Hij zag ze als een groeiende factor voor economische instabiliteit en hij waarschuwde voor de gevolgen daarvan. De naar hem genoemde 'klap' of 'het moment' geschiedt als het risicozoeken van beleggers (dat in dit systeem beloond wordt, wie niet meedoet ligt eruit) omslaat in twijfel als men denkt dat de waarde van *whatever* opgekocht wordt om in te beleggen, veel te hoog gestegen is. Als veel mensen dat tegelijk beseffen en gaan verkopen, klapt de markt in elkaar. Als dat in China gebeurt, klapt de wereldmarkt in elkaar. Dan gaan vervolgens meteen een paar Italiaanse banken op de fles, en zitten we weer in een mammoet van een crisis.

Grappig – nou ja – was de opgeluchte constatering in het *Financieel Dagblad* dat China tenminste een centraal geleide economie is, dus dat je daar nog gepast beleid kunt uitoefenen om de bel gecontroleerd leeg te laten lopen. Maar dat zorgt dan weer voor verliezen in China met alle interne onrust van dien.

Als we onze hoop daarop vestigen hebben we wellicht weer wat uitstel, maar dat de vulkaan een dezer dagen weer gaat uitbarsten, is zeker. Werk aan de winkel dus, om daarop voorbereid te zijn, de slachtoffers te helpen opvangen en de kans te benutten voor iets beters. Zoals een solidaire economie en eerlijke verdeling van de rijkdommen van deze aardbol. Dat werkt immers veel beter dan deze georkestreerde chaos van allen tegen allen en de staat voor de rijken.

door Kees Stad

Noten

1 Dat mag hij of zij eigenlijk niet eens, want hij of zij mag dat alleen doen volgens de wetten en regels van diezelfde machthebbers. Dat bouwwerk aan regels en maatregelen voor wie niet gehoorzaamt, ook wel 'de staat' genoemd, hebben de rijken nodig om zich te beschermen tegen de woede van onderop. De 'grap' is daarbij ook nog dat de armen hun eigen onderdrukking bekostigen. Maar dat is een ander verhaal dat Étienne de La Boétie al in 1560 heeft uitgelegd. Zoek hem op op Wikipedia.

2 *NRC,* 21 oktober 2017.

3 *Financial Times,* 8 oktober 2017, op ft.com.

4 *De Groene Amsterdammer,* 4 oktober 2017, door Jef Poortmans.

5 'Het ECB-besluit op de handelsvloer van ABN: "De liquiditeit is helemaal verdwenen"', *FD,* 27 oktober 2017, op fd.nl.

6 *De Groene,* 13 september 2017.

7 'Dix ans après la crise financière, la finance mondiale renoue avec les excès', *Le Monde,* zomer 2017, op lemonde.fr.

8 'China central bank warns against "Minsky Moment" due to excessive optimism', Reuters, 19 oktober 2017.

Eerherstel voor Meindert Stelling geweigerd

In *Buiten de Orde* 2017-2, die als thema 'recht' had, heb ik een artikel geschreven over Meindert Stellings proces in hoger beroep tegen zijn schorsing als advocaat door de Raad van Discipline op 21 maart 2016.

Aangezien dat proces was toen nog niet was afgelopen, wordt dit artikel nu vervolgd. Aanleiding is Stellings protest tegen het voortdurende verzet van de rechterlijke macht tegen de uitspraak van het Internationaal Gerechtshof dat het gebruik van atoomwapens een oorlogsmisdaad is. Op zijn beurt verzet Stelling zich tegen een uitspraak van de Hoge Raad dat het gebruik van atoombommen alsnog 'te rechtvaardigen' zouden zijn. Stelling reageert hierop door deze uitspraak collaboratie met oorlogsmisdaden te noemen. Hij stelt dat de tegen hem ingediende klachten strijdig zijn met Europese verdragen over het recht van vrije meningsuiting.

Het Hof heeft op 9 oktober uitspraak gedaan. Het is van mening dat het gezag van de rechterlijke macht en de daarbij betrokken advocatuur voorrang heeft: advocaten zouden 'een bijzondere verantwoordelijkheid hebben tegenover de rechtsstaat', want 'het ondermijnen van het gezag van de rechterlijke macht kan de stabiliteit daarvan aantasten'. Voor dat corporatieve belang moet vrijheid van meningsuiting wijken. Op een verzoekschrift van het Comité Eerherstel van Meindert Stelling, voorzien van rond de 900 steunbetuigingen is niet ingegaan.

Meindert Stelling is nu definitief uit zijn ambt gezet. Hij 'plaatst zich buiten de orde, en is als advocaat niet langer te handhaven', zegt het Hof. Als dat zo binnen de advocatuur wordt geregeld, blijft de vraag open of men binnen de corporatie van de rechterlijke macht de Hoge Raad blindelings mag gehoorzamen als blijkt dat die oorlogsmisdaden rechtvaardigt?

Drie dagen voor de uitspraak van het Hof van Discipline heeft de Internationale Campagne voor Kernwapens, ICAN, de Nobelprijs voor de Vrede gekregen. Daarbij zijn diverse Nederlandse vredesbewegingen aangesloten, waarvan leden wegens acties voor burgerlijke ongehoorzaamheid tegen kernwapens op basis van door Meindert Stelling bestreden argumenten zijn vervolgd en veroordeeld. De openbare orde van ons goede vaderland blijft dus ter discussie staan.

Laten we hopen dat andere advocaten de moed zullen opbrengen om ons in de strijd tegen oorlog en atoombom bij te staan en alsnog eerherstel voor Meindert Stelling weten te bewerkstelligen.

door Jan Bervoets

Pegida manifesteert zich in Enschede

'United we are strong, united we will win'. Onder dit motto organiseerden Pegida Nederland en Fortress Europe op 17 september in Enschede een protestmanifestatie. Uit verschillende extreemrechtse en neonazistische kringen togen ongeveer honderd activisten naar Enschede om hun ongenoegen te uiten over de islam, vluchtelingen, media en politiek. De balans van een dagje extreemrechts manifesteren.

'De politiek is te laat. We redden het niet meer om via de politiek veranderingen door te voeren.' 'We hebben andere middelen nodig. Politieke ongehoorzaamheid is nu ons doel.' 'Verkiezingen zijn leuk, de PVV heeft een paar zeteltjes, maar we hebben geen vier jaar de tijd dat er in Nederland iets gaat veranderen. Elke dag worden de problemen groter. Elke dag is het eigen volk slachtoffer.' Het zijn slechts enkele fragmenten uit de toespraak van Edwin Wagensveld, voorman van Pegida Nederland. Repte hij in het begin van zijn toespraak vooral over de islam, gaandeweg blijkt dat naast de islam ook vluchtelingen een probleem vormen. Vluchtelingen worden weggezet als profiteurs, terwijl de belastingbetalende Nederlander in de kou blijft staan. Wagensveld vervolgt zijn redevoering. 'Onze mensen met een AOW kunnen geen pak koffie kopen. Onze kindertjes gaan soms zonder brood naar school en krijgen 's avonds geen warm eten. Het wordt tijd dat we samen gaan staan, heel Nederland. Wij tegen de rest. Wij tegen degene die hier niet horen. Wij tegen de islam.'

Klassiek

Wanneer de voorman van Pegida even later een nieuwe spreker aankondigt, wordt het duidelijk dat het hem erom te doen is om Nederland te redden van de ondergang. 'Wij moeten het hier doen. Marco Burghout van De Nederlandse Burger Partij gaat ons vertellen wat we moeten doen voor een beter Nederland voor ons Nederlanders en niet voor hen die hierheen komen. Wat hierheen komt interesseert ons niet. Het gaat om landgenoten.' Dan kan de AIVD nog zo stellig zijn dat zij Pegida niet als een extreemrechtse organisatie ziet, maar wie de strekking van Wagensvelds betoog volgt kan niet anders concluderen dat het om een 'eigen volk eerst'-retoriek gaat, wat een klassiek extreemrechts denkbeeld is.

Koppelriem

Tijdens de toespraken en vooraankondiging van andere sprekers distantieert Wagensveld zich van neonazi's. 'Wie zijn de werkelijke nazi's? Dat ben ik niet. Dat bent u niet, dat is de ideologie die naar Europa is gekomen. Dat zijn nazi's, niet wij!' Met 'de ideologie' doelt de voorman van Pegida op de islam. Hij ziet deze geloofsrichting niet als religie, maar als ideologie. Om deze mening te versterken vertelt de Pegida-leider zijn verhaal over moslims die tijdens de Tweede Wereldoorlog in dienst zijn getreden van de Waffen SS. 'We hebben steeds de ander in de slachtofferrol laten gaan en ons als daders gezien. De daders zijn die anderen. De daders zijn degenen die ons voor nazi uitmaken en waarvan er tienduizenden bij de SS hebben meegevochten. Deze moslims hebben meegevochten omdat de ideologie toen precies hetzelfde was als die van heden.' Voor het gemak vergeet Wagensveld de vele christenen en katholieken die hebben meegevochten bij de Wehrmacht en de SS. Op het manifestatieterrein lopen mensen rond met tatoeages van SS-doodskoppen, het SA-symbool en de tekst 'Gott mit uns'. Om Wagensveld er even aan helpen te herinneren, deze laatste slagzin was tijdens de Tweede Wereldoorlog populair onder Duitse soldaten. 'Gott mit uns' was namelijk de tekst die de Duitse Wehrmacht op de koppelriem droeg.

Kategorie C

‘Heel Overijssel heeft het jarenlang kunnen tegenhouden, maar Pegida houdt niemand tegen. Wat wij willen gaat gebeuren. Kategorie C gaat in Overijssel en in Nederland optreden. Iedereen heeft het recht op vrije meningsuiting’, spreekt Wagensveld zelfverzekerd zijn toehoorders toe. Dat Wagensveld blind lijkt te zijn aan zijn rechteroog blijkt uit het volgende. T-shirts en de nieuwe cd van extreemrechtse hooliganband Kategorie C met de tekst ‘Gott mit uns’ zijn gewoon in de stand naast het propagandamateriaal van Pegida te koop. Daarnaast heeft Kategorie C in februari 2017 nog opgetreden op een neonazistisch festival in Hongarije. Het festival was de afsluiter van een SS-herdenking. Stephan Behrends, gitarist bij de akoestische optredens van Kategorie C, liep die dag in een camouflagepak van de SS rond. Wat zullen hij en Kategorie C-zanger Hannes Ostendorf gedacht hebben toen Wagensveld in zijn toespraak fulmineerde tegen nazi’s en de SS?

Kategorie C-gitarist Stephan Behrends (met SS-pak) en Hannes Ostendorf in Budapest

Meningsuiting

‘Beste mensen, Kategorie C is in ons land en in Duitsland niet verboden!’ Wagensveld vindt het blijkbaar nodig om het aanwezige publiek er op te attenderen dat de NOS op ‘kosten van onze belastingcenten’ verzonnen nieuws verspreid. Kennelijk heeft het journaal benoemd dat het om een verboden band gaat. An sich is Kategorie C niet verboden, maar optredens van de band leiden wel met enige regelmaat tot een verbod. In het verleden gebeurde het wel eens dat een concert in Duitsland verboden werd en dat Kategorie C uiteindelijk zijn toevlucht zocht in Nederland. ‘Kategorie C is niet verboden in Duitsland, hen wordt alleen de vrijheid van meningsuiting ontnomen, zodat zaaleigenaren onder druk komen te staan om hun zaal niet beschikbaar te stellen. Dat is dictatuur!’, aldus de frontman. Enkele dagen later verschijnt er op de website van Pegida een afbeelding van een nieuwslezer van de NOS met de ondertitel ‘propaganda’ en rechts boven in de hoek een ‘nieuw logo’ voor de NOS: een davidster met een hakenkruis (het logo van de Raëliaanse sekte). Wat Pegida met dit logo wil zeggen is onduidelijk. Misschien bedoelt ze dat de media staatspropaganda verspreiden zoals dat ook tijdens de nazi-tijd gemeengoed was. Of ziet Pegida een nieuw complot van joden die de media onder controle hebben?

> *In ieder geval is wel duidelijk geworden dat Pegida niet schroomt om met extreemrechtse personen in zee te gaan*

Balans

Wagensveld spreekt die zondag niet als enige. Er volgen meerdere sprekers uit Nederland, Duitsland, Oostenrijk en Finland. Twee Engelse sprekers hebben zich afgemeld, evenals een spreker van Forza. Ondanks dat het een allegaartje is van rechtsextremisten, is Wagensveld trots dat hij zoveel verschillende organisaties onder een paraplu heeft weten te brengen. Van hardcore neonazi’s tot gematigde rechtse mensen, van religieuze uitslovers tot moslimhaters. Wagensveld is zeker geslaagd in het samenbrengen van al deze verschillende achtergronden, maar of het tot structurele samenwerkingsverbanden gaat komen valt te betwijfelen. In ieder geval is wel duidelijk geworden dat Pegida niet schroomt om met extreemrechtse personen in zee te gaan. Sprekers met xenofobe inhoud, het hameren op ‘eigen volk eerst’-theorie. Wie de balans van die zondag opmaakt kan niet anders concluderen dan dat Pegida zichzelf weer op de extreemrechtse kaart heeft gezet.

door John Postma

Confrontatie in Catalonië

Botsende nationalismen in complex conflict

In Catalonië en daarbuiten staan voorstanders van onafhankelijkheid lijnrecht tegenover de Spaanse regering. De regering en haar bondgenoten proberen de afscheiding van Spanje via repressie en intimidatie te voorkomen. Anarchisten staan erbij, kijken ernaar en kiezen heel uiteenlopende posities. Sommige anarchisten steunen de strijd voor onafhankelijkheid, omdat ze er een breekijzer in zien tegenover de Spaanse staat die als grootste gevaar wordt gekenschetst in het conflict. Eenmaal in verzet, zit er voor een opstandige bevolking wellicht meer in dan een onafhankelijke staat. Andere anarchisten zien vooral een botsing tussen twee nationalismen, allebei staatsvormen, allebei verwerpelijk.

> *Catalonië is geen Spaans Palestina, Koerdistan of iets dat er maar vagelijk structureel op lijkt*

Deze verschillende posities tussen anarchisten worden in de hand gewerkt door de complexiteit van het conflict zelf. Eigenlijk gaat het om meerdere conflicten tegelijk. Het betreft zowel het botsende karakter van twee verwerpelijke nationalismen, als ook een strijd tegen repressief staatsgeweld waarbij nationalisten en anarchisten soms zij aan zij staan. Daarnaast gaat het er voor anarchisten ook om te voorkomen dat een fascistische erfenis van het Franco-bewind herleeft. Verschillende anarchisten geven verschillende van deze drie invalshoeken een verschillend gewicht. Vandaar de uiteenlopende standpunten onderling.

Botsing van nationalismen

Een flink deel van de Catalaanse bevolking eist een onafhankelijke staat en losmaking uit de Spaanse staat. Dat streven leunt op steun vanuit meerdere groeperingen. Zo is er een deel van de middenklasse en een deel van de intelligentsia die het idee van een Catalaanse natie propageren: een natie met een gemeenschappelijke taal, eigen cultuur, glories, verleden en dergelijke. Het betreft hier een vorm van nationalisme waarvan er zovele zijn. Dit nationale afscheidingsstreven kan dus niet onderbouwd worden met verwijzingen naar structurele en systematische nationale onderdrukking. Die zijn er niet. Nu al kunnen mensen die Catalaans als eerste taal spreken gewoon hun gang gaan, zij worden niet om die reden achtergesteld. Een Catalaanse herkomst is ook geen obstakel voor maatschappelijk functioneren in de Spaanse maatschappij, je loopt er geen baan of carrière door mis. Er zijn ook geen controleposten die mensen in Barcelona beletten om naar Madrid te reizen. Catalonië is geen Spaans Palestina, Koerdistan of iets dat er maar vagelijk structureel op lijkt.

Catalonië is ook geen langdurig bezet gebied. Al is de repressie van de Spaanse regering met het opschorten van autonomie en het arresteren van Catalaanse functionarissen aanzienlijk en verwerpelijk. Dat Catalonië sowieso deel uitmaakt van de Spaanse staat is boven alles te danken aan een huwelijk uit 1469 dat werd gesloten tussen koningin Isabella van het koninkrijk Castilië en koning Ferdinand van Aragon. Catalonië maakte deel uit van Aragon, en kwam via dat huwelijk in de aldus gevormde Spaanse staat-in-wording terecht. Zo werd Catalonië deel van Spanje via dynastieke fusie en dus niet via bezetting of verovering. Later, bij een oorlog om de Spaanse troonopvolging in de achttiende eeuw, koos de elite van Catalonië voor een andere troonpretendent dan de elites in de rest van Spanje. De door Cataloniërs gesteunde pretendent verloor de strijd, een gebeurtenis die door hedendaagse Catalaanse nationalisten omgezet is tot

nationale herdenkingsdag. Maar met nationale – in tegenstelling tot dynastieke en regionale – ambities, had het weinig uitstaande. Pas in de negentiende eeuw ontstond het idee van een Catalaanse, door taal en cultuur onderscheiden, natie.

Voorstanders van Catalaanse autonomie stonden tegenover Spaans autoritair centralisme. En daarmee ook tegenover de generaals en fascisten die in 1936 de Spaanse burgeroorlog lanceerden via hun staatsgreep. De rechtse overwinning van 1939 in die burgeroorlog betekende een gewelddadig einde aan Catalaanse nationale ambities. In de tijd van het Franco-bewind was er wél sprake van nationale onderdrukking. Het spreken van Catalaans in de openbaarheid was bijvoorbeeld verboden. Van regionale autonomie was niet serieus sprake. De eenheid van Spanje was heilig; wie dat betwistte, nam een levensgevaarlijk risico.

Waar eerst het verlangen naar sociale bevrijding zich manifesteerde, daar zien we nu vooral het verlangen naar nationale onafhankelijkheid in een Catalaanse staat

Na de dood van Franco in 1975 veranderde dat. De geregisseerde democratisering zette het licht op groen voor regionale autonomie van delen van Spanje. Catalonië kreeg een vrij verregaande vorm van zelfbestuur binnen de Spaanse staat. En dat leidt naar een tweede invalshoek van waaruit een deel van de huidige onafhankelijkheidsbeweging kijkt: de regionale politici aan het hoofd van een autonome regio.

Regionale politiek aan het hoofd

Bestuurders van steden, provincies en regio hebben altijd de neiging om hun bevoegdheden en budgetten uit te breiden. Zo creeren ze prestige en meer macht voor zichzelf. Zulke bestuurders bedienen zich van willekeurig welk excuus dat die uitbreiding kan legitimeren. De Catalaanse regionale bestuurders vonden dat excuus in het al Catalaans nationalisme. Niet omdat een onafhankelijk Catalonië ze op zich veel kon schelen. Wel omdat ze via de nationale kaart hun posities konden versterken.

Aanvankelijk lukte ze dat wonderwel. Dat had met de parlementaire verhoudingen in Spanje te maken. Twee grote partijen stonden tegenover elkaar: de sociaaldemocratische PSOE die het van 1982 tot in 1996 regeerde; en de conservatieve PP die in de jaren erna goeddeels de dienst uitmaakte. Beiden behaalden echter nooit een absolute meerderheid in de nationale regering. Daarom hadden ze coalitiepartners nodig en regionale partijen, waaronder Catalaanse nationalisten, functioneerden herhaaldelijk als zodanig. In ruil voor hun stemmen troggelden de regionale besturen extra bevoegdheden af. Dit getouwtrek maakte de regionale autonomie in Catalonië sterker, maar voedde ook de honger naar meer. Eisen tot volledige onafhankelijkheid weerklonken, niet zozeer omdat die politici dat wilden, maar om de druk op Madrid te vergroten en nieuwe concessies los te peuteren. De hardere nationalisten – die wél echt onafhankelijkheid wilden – kregen in dit klimaat de wind in de zeilen. Al snel zetten zij de toon.

Voor de middenklasse-aanhang van de nationalisten speelden economische factoren mee. In Catalonië woont 16 procent van de bevolking van de hele Spaanse staat. Maar de regio levert ruim 20 procent van het bruto nationaal product, verzorgt 25 procent van de export, trekt 29,2 procent van de investeringen en 23,8 procent van de buitenlandse toeristen. Catalonië maakt dus een onevenredig groot deel van de Spaanse economie uit. De werkloosheid is er met ruim 13 procent een stuk lager dan het landelijke gemiddelde van iets boven de 17 procent.[1] Catalaanse nationalisten willen niet dat via landelijke belastingen geld wordt overgeheveld naar veel armere regio's als Andalusië. Het Catalaans nationalisme wortelt deels in een verlangen de eigen welvaart niet met anderen te willen delen. Dit lijkt bijvoorbeeld op het nationalisme van Slovenen en Kroaten binnen Joegoslavië, voorafgaande aan het uiteenvallen van die staat in de jaren negentig van de twintigste eeuw. Ook toen ging het om relatief rijke regio's die niet graag zagen dat hun geld werd overgeheveld naar bijvoorbeeld het straatarme Kosovo.

In dit alles zit tot nu toe geen enkele reden waarom anarchisten het Catalaanse streven naar een eigen staat zouden steunen. Bezwaar maken tegen het feit dat welvaart van rijk naar arm wordt overgeheveld verdient onder hen geen sympathie. Ook niet als zij enkel de wijze van overheveling – belastingen via een autoritair bestuursapparaat – niet waarderen. Belangrijker: nationalisme bindt armere en rijkere Catalanen en schaart ze achter de nationale eenheidsvlag. Dat versterkt verdeeldheid langs nationale scheidslijnen en verhult relevante sociale tegenstellingen binnen Catalonië. De opkomst van het nationalisme in Catalonië staat niet los van de verzwakking van een sociale strijd die arm tegenover rijk stelde en de bezuinigingspolitiek van Rajoy. Arbeiders en andere onderworpenen in heel Spanje zitten feitelijk in hetzelfde schuitje. Of ze nu in Barcelona wonen, in Madrid of Sevilla, de woede die eerst een sociaal radicale uitweg koos, van onder tegen boven, ontstond in principe in héél de Spaanse staat. Vervolgens is zij steeds meer in een nationalistisch kanaal beland, van Catalonië versus Spanje. Waar eerst het verlangen naar sociale bevrijding zich manifesteerde, daar zien we nu vooral het verlangen naar nationale onafhankelijkheid in een Catalaanse staat. Het stichten van een Catalaanse staat betekent: corrupte Catalaanse regeerders in plaats van Spaanse, Catalaanse belastinginspecteurs, Catalaanse ambtenaren, Catalaanse politieagenten die protesten neerslaan, een Catalaanse geheime dienst om radicalen te intimideren en te vervolgen, et cetera. Het nationale etiket verandert, de repressieve essentie echter niet. Nog steeds geen reden voor welke steunverklaring aan de Catalaanse onafhankelijkheid dan ook.

Maar hiermee zijn we er niet. Er bestaat namelijk niet alleen Catalaans nationalisme waar stelling tegen genomen dient

te worden. Er is ook nog het Spaanse, centralistische nationalisme van premier Rajoy en zijn rechtse PP. Dat verdient, als zijnde nationalisme, evenmin enige steun van anarchisten. Het stichten van nieuwe staten is inherent autoritair, maar het overeind houden van bestaande staten is dat natuurlijk eveneens. Van een radicale, anarchistische 'verdediging van de Spaans eenheid' kan natuurlijk maar beter geen enkele sprake zijn. En daar blijft het niet bij. Juist het Spaanse nationalisme draagt een zeer zware verantwoordelijkheid voor de aanscherping van de Catalaanse onafhankelijkheidsstrijd.

We zagen al dat regionale Catalaanse politici zich hard maakten voor meer bevoegdheden en daarom het nationalisme bevorderden. Tegenover dat nationalisme maakte de PP zich hard. Die PP is geworteld in het Franco-bewind, is aartsconservatief en slechts op een heel oppervlakkige manier democratisch. Een van de punten waarvoor de partij, met name onder de huidige leider Rajoy, zich hard maakt is het hoog houden van de Francoistische erfenis ten aanzien van de Spaanse eenheid. Daartoe ontpopte zij zich gaandeweg tot fel tegenstander van nieuwe stappen naar Catalaanse zelfstandigheid. Opeenvolgende initiatieven om tot meer autonomie te komen – een nieuw statuut, een referendum in overleg – stuitten op een blokkade door de PP, die daarvoor de steun kreeg van het Constitutioneel Hof.[2] Wat Catalaanse bestuurders het liefst wilden was meer autonomie binnen een gefederaliseerde Spaanse staat, heel misschien onafhankelijkheid-in-overleg. De Spaanse regering maakte zo'n uitkomst door haar autoritaire obstructie onmogelijk. Aldus in een hoek gedreven, tevens onder druk gezet door radicalere nationalisten, zagen Catalaanse bestuurders zich genoodzaakt de weg op te gaan naar een eenzijdig onafhankelijkheidsproces, waarvan het referendum van 1 oktober een uitdrukking was. Aan Catalaans nationalisme en afscheidingsstreven kleeft dus niets revolutionairs. Maar het is de Spaanse staat, de Spaanse rechtse regering, die met haar houding een Catalaans-nationalistische reactie uitlokte en veel Catalaanse politici tot separatisme bewoog.

Waar de protesten in Catalonië zich vooral tegen deze repressie richten, daar staan anarchisten zij aan zij met nationalisten en anderen

Hoe hard de Spaanse staat het speelt, is intussen duidelijk. Niet alleen vonden er arrestaties van nationalistische Catalaanse functionarissen plaats, maar vooral ook bot politiegeweld tegen organisatoren en deelnemers van het referendum van 1 oktober over Catalaanse onafhankelijkheid. Ook voor wie het onafhankelijkheidsstreven om genoemde reden niet steunt, geldt dat deze repressie totaal dient te worden afgewezen. 'Als de politie mensen aanvalt die proberen van stembussen gebruik te maken, dan dienen anarchisten tussenbeide te komen – niet om de stembussen te verdedigen, maar om de mensen te beschermen', aldus een tekst van CrimethInc.[3] Tussen Spaans en Catalaans nationalisme kiezen zij maar liever niet, maar beter wel tegen de staatsrepressie. Ook waar die mensen raakt met wie de Catalaanse anarchisten fundamenteel van mening verschillen over de zin van wéér een staat erbij. Waar de protesten in Catalonië zich vooral tegen deze repressie richten, daar staan anarchisten terecht zij aan zij met nationalisten en anderen. Zolang ze hun eigen inzicht – dat geen enkele nationale staat een rechtvaardige oplossing brengt – maar niet loslaten.

Er is nog een dimensie die hier meespeelt. Rajoy, zijn PP en zijn regering baseren zich niet zomaar op Spaans, centralistisch nationalisme. Ze bouwen voort op een hard rechtse erfenis van het Franco-regime. Rajoy haalt, door Spaanse anti-Catalaanse sentimenten aan te wakkere, fascistische geesten tevoorschijn. Op een grote manifestatie op 8 oktober in Barcelona tegen de Catalaanse onafhankelijkheid waren Spanjaarden van ver buiten Catalonië afgekomen op wat feitelijk een grootschalige vorm van intimidatie was. Op die manifestatie brachten deelnemers de fascistische groet. In het kielzog ervan vonden racistische gewelddaden plaats.[4] Hoe er ook precies gedacht wordt over de Catalaanse onafhankelijkheid, het is nodig om te wijzen op het regelrecht fascistische gevaar dat door het anti-Catalaanse, Spaans-chauvinistische regeringskamp wordt aangewakkerd. Niets van wat Catalaanse nationalisten doen, rechtvaardigt ook maar enig begrip voor, of enige terughoudendheid in de veroordeling van de opmars van een nieuw Spaans fascisme.

door Peter Storm

Noten

1 Cijfers uit: Jon Henley, 'How important is Catalonia to Spain?', *Guardian*, 2 oktober 2017, op theguardian.com.

2 Het proces wordt stap voor stap geschetst in: Arnau Busquets Guardia: 'Catalonia: How did we get here? How Catalans went from dealmaking to confrontation', 26 september 2017, updated 2 november 2017, op politico.eu.

3 CrimethInc., 'The Hotwire #7: October 4, 2017' (transcript), via crimethinc.com.

4 Enough is Enough, '#Catalonia: Fascist Salutes and Attacks in Barcelona', 9 oktober 2017, op enoughisenough14.org.

Ouwe Siem

In memoriam

We kwamen beiden uit de Zaanstreek, Ouwe Siem en ik, en kenden elkaar nog uit de jaren tachtig. Toen ik hem in 2004 of 2005 weer voor het eerst zag, was het alsof er geen tijd was verstreken en hij vertelde me een anekdote over een actie met rotte vis bij een deurwaarderskantoor of woningbedrijf die ik allang weer was vergeten. 'We hadden zakken vol met visafval en nog zat jij te mopperen dat er niet genoeg vis was! Hahahaha!' De anekdote inspireerde me niet lang daarna tot een actie met visafval tijdens een Zaanse raadsvergadering over de plaatsing van bajesboten voor geïllegaliseerden. En daar moest hij dan ook weer smakelijk om lachen. Ik kwam hem zo nu en dan op de meest onverwachte plekken nog tegen, zoals afgelopen voorjaar bij een dichtersavond in het Einde van de Wereld. Daarom heb ik ook geprobeerd die Ouwe Siem in een gedicht te vangen. Daar zou hij vast ook om gelachen hebben.

OUWE SIEM

Er is een ouwe kraker doodgegaan
Veertig jaar breken
Het is zo bekeken
Zijn vouwfiets is blijven staan

Er is een opstandige ziel doorgegaan
Kwaad op de staat
en kwaad op straat
En wat nou, betaalde baan?

Er is een ouwe kraker verdwenen
Nog altijd vrijgevochten
in de verste krochten
Voor menigeen lange tenen

Er is een dwarse ziel te bewenen
Blijft altijd bestaan
Verdrinken die traan!
Huilen? Dat kun je niet menen!

Er is een ouwe kraker doodgegaan
Hij was niet alleen
maar hij was niet van steen
Zag anderen komen en gaan

Er is een opstandige ziel doorgegaan
Ieder moest weten
wat hij niet vond te vreten
Die Ouwe Siem uit de Zaan

Er is een ouwe kraker verdwenen
Ik zie hem nog zitten
met een biertje te vitten
op wie zich voor geld wel liet lenen

Er is een dwarse ziel te bewenen
maar hij weet van niets
Hij zit op zijn fiets
en zegt: Dat kun je niet menen!

Joke Kaviaar,
bij het afscheid van Ouwe Siem,
28 oktober 2017

Herman Amborn: ‘Het bestaan van egalitaire samenlevingen wordt niet meer ontkend’

Een interview

Hermann Amborn, geboren in 1933 in Brabach (Duitsland), is emeritus-hoogleraar in de etnologie. Hij volgde een opleiding tot technisch tekenaar en werd daarna ingenieur. Na een lange reis kwam hij tot de etnologie en doceerde hij als professor in München. Voor onderzoek verbleef hij de afgelopen tijd regelmatig in Zuid-Ethiopië.

In uw afgelopen jaar verschenen boek Das Recht als Hort der Anarchie *(‘Het recht als broedplaats van de anarchie’) stelt u dat ‘anarchie geen project of een utopie is, maar in de praktijk wordt uitgevoerd’. Dat is een fikse stellingname.*

Maar die klopt! Als etnoloog heb ik tijdens langere veldstudies in het zuiden van Ethiopië en het noorden van Kenia kennisgemaakt met samenlevingen in de Hoorn van Afrika die vrij van overheersing zijn. Ook door ervaringen met mijn contactpersonen ben ik op het spoor gekomen van het anarchisme. In Ethiopië is er een groot aantal egalitaire etnische groepen. Men kan wat dat betreft een grens trekken tussen het noorden en het pas rond 1900 door het Ethiopische keizerrijk veroverde zuiden. In het zuiden is er de grote bevolkingsgroep van de Oromo. Van de ongeveer honderd miljoen inwoners van Ethiopië behoren ongeveer 40 tot 45 miljoen mensen tot de Oromo en tot groepen die aan hen verwant zijn. Ik reken daartoe bijvoorbeeld ook de door mij onderzochte Burji-Konso. Dat is in Zuidwest-Ethiopië een meer dan driehonderdduizend mensen tellend conglomeraat van vijftien etnische groepen.

Hoe ziet de economische organisatie van deze groepen eruit?

De grootste Oromo-subgroep in Zuid-Ethiopië zijn de Borana. Zij zijn vooral veehouders met een nomadisch herdersbestaan. Ze bewonen een gebied dat zich langs de evenaar uitstrekt over Kenia en Somalië. Ze behoren zeker tot de sterkst heerschappijvrij georganiseerde bevolkingsgroepen. De Burji-Konso daarentegen zijn een bevolkingsgroep van bergboeren met vaste woonplek.

Men kan stellen dat die bevolkingsgroepen, die behoren tot de Koesjitische taalfamilie, verregaand egalitair georganiseerd zijn. Deze samenlevingen hebben een acefale (hoofdloze), of, zoals ik liever zeg, een polycefale basisstructuur.

De termen ‘acefaal’ en ‘polycefaal’ moet u wel uit uitleggen…

Acefaal is een begrip dat in de etnologie voor egalitaire samenlevingen breed gebruikt wordt. Ik gebruik die echter niet graag. Acefaal betekent zoiets als hoofdloos. In deze samenlevingen kunnen echter vele hoofden besluiten maken. Hierom duid ik ze aan als polycefaal. Beide begrippen betekenen in de grond echter hetzelf-

de: een heerschappijvrije samenleving. Ook het iets agressievere begrip anarchie is een treffende omschrijving.

De meeste sociale wetenschappers menen dat iets als een heerschappijvrije samenleving niet mogelijk is. Is dat in de etnologie ook zo?

In de hedendaagse etnologie is het juist andersom. Het bestaan van egalitaire samenlevingen wordt niet meer ontkend. De etnoloog David Graeber meent dat dit ons 'kleine vuile geheimpje' is; dat er daadwerkelijk anarchistische samenlevingen zijn. Er zijn echter telkens weer etnologen die bijvoorbeeld kleine verschillen in de verdeling van de rijkdom aangrijpen om te wijzen op hiërarchische structuren.

Vaak wordt er gesteld dat hooguit vooral kleine groepen zich zonder hiërarchische structuren kunnen organiseren.

Men beroept zich dan op zogenaamde samenlevingen van jagers en verzamelaars. Hier is het ontbreken van hiërarchie zelfs voor sceptici onloochenbaar. Dat betekent echter niet dat grotere samenlevingen zich niet ook zonder hiërarchie kunnen organiseren. Bij de Oromo gaat het momenteel om tegen de twaalf miljoen mensen, die ik *polycefaal* zou noemen. De Somali's hebben in Somaliland en Puntland twee stabiele gemeenschappen gesticht waarin traditionele polycefale structuren voorkomen. Dat zijn grote samenlevingen die zich al tientallen jaren geleden van het door oorlog getroffen Somalië hebben afgescheiden, maar die door de wereldgemeenschap niet erkend worden. Al in de jaren '40 van de twintigste eeuw hebben Britse etnologen, vertegenwoordigers van de *Social Anthropology*, in opdracht van de koloniale regering een serie studies gemaakt over egalitaire samenlevingen die meerdere honderdduizenden mensen hebben omvat. Men wilde de manier waarop deze samenlevingen functioneerden begrijpen om ze beter te kunnen controleren. Daarbij heeft men juist over horizontale structuren belangrijke kennis opgedaan.

Bij de samenlevingen die ik heb leren kennen ging het om een zeer bewuste afwijzing van autoritaire verhoudingen

Sinds de achttiende eeuw wordt gezegd dat egalitaire stammensamenlevingen verleden tijd zijn. U beschrijft in uw boek hoe zulke structuren in Zuid-Ethiopië afgeschaft waren, maar hoe die er tegenwoordig weer in opkomst zijn.

In het Ethiopische keizerrijk werden de aanhangers van egalitaire volkeren onderdrukt, men kan zelfs zeggen, tot slaaf gemaakt. Na de verovering van de vrije volkeren van het zuiden, wat ongeveer rond 1900 een feit was, werden aan elke soldaat twintig mensen als arbeidskrachten toebedeeld. Men heeft toen van bovenaf doorgevoerd dat mensen die religieuze ambten bekleedden ook politieke macht toebedeeld kregen. Dit waren door de regering ingezette 'stamhoofden', en die had men voordien niet. Zij waren verantwoordelijk tegenover de regering. En terwijl het gros van de bevolking in slavernij leefde, kregen deze stamhoofden bepaalde privileges toebedeeld. Deze toestand werd in 1974 door de Revolutie beëindigd.

Hoe is de marxistische regering met deze samenlevingen in het zuiden omgegaan?

Zij hebben geprobeerd een socialistische maatschappelijke orde in te voeren, zonder door te hebben of rekening te houden met het feit dat zij te maken hadden met samenlevingen waarbinnen nog altijd basisdemocratische verhoudingen voorhanden waren. Er werden campagnes gehouden waarbij studenten en scholieren uit de hoofdstad Addis Abeba naar het platteland gestuurd werden om de nieuwe ideologie te verspreiden en door te voeren. Daarbij zijn ze aan de ene kant tegen de door het oude regime ingezette stamhoofden ingegaan. Aan de andere kant hebben ze ook de traditionele religie zeer sterk bestreden, die nog nauw verbonden was met de egalitaire structuren die in de samenleving bestonden. De bevolking heeft hierop geprobeerd zich tegen de initiatieven van de nieuwe regering te verzetten. Nadat in 1991 de socialistische regering vervangen werd en er een federalistisch systeem ingevoerd werd, traden de traditionele structuren weer meer op de voorgrond. Die werden door de centrale regering nauwelijks opgemerkt. Met uitzondering van zware criminaliteit ligt de jurisdictie bij de individuele communes op het platteland.

Vaak wordt gezegd dat waar er geen 'verlichting' is geweest er ook geen vrije en democratische samenleving zijn kan.

Dat is een argument dat bijvoorbeeld door de filosoof Jürgen Habermas ingebracht werd, die een theorie voor een heerschappijvrij discours ontwikkeld had. Ik geloof dat dit onzin is.

De mensen die ik heb mogen leren kennen, beoefenden een communicatie zonder hiërarchie. Voor hen is de aanduiding van 'zoön politikon' van toepassing ('politiek dier' – Aristoteles' definitie van mensen). Het gaat hier echt om politieke mensen. Ze zijn in communicatiestructuren opgegroeid waarbij men gewend is aan polemiek en discussie. Ze moeten zich intellectueel met ingewikkelde problemen bezighouden, die ontstaan wanneer er een veelvoud aan instituties, belangen en meningen bij elkaar komen. De structuren zijn zeer flexibel en worden in leven gehouden. De Borana roepen bijvoorbeeld elke acht jaar een grote bijeenkomst uit, waarbij drieduizend afgevaardigden van dit volk voor meerdere maanden bij elkaar komen om de bestaande maatschappelijke spelregels en richtlijnen te toetsen. Ingeval dit nodig is, worden ze aangepast of worden nieuwe regelingen opgesteld. Daarbij speelt de mondelinge overdracht een grote rol. De afspraken kunnen zo beter onthouden worden en er bestaat de mogelijkheid tot variatie en verdere ontwikkeling.

Als regels niet zwart op wit nagelezen kunnen worden, is het toch gemakkelijker om mensen op te lichten. Schept de mondelinge overdracht niet vooral de mogelijkheid tot manipulatie?

Nee, want als iedereen gelijke rechten heeft en niemand ontzegd wordt zijn mening te uiten, blijft er voor manipulatie niet veel speelruimte over. Er wordt altijd op gelet dat niemand zich boven de ander verheft. Dat geld in bijzondere mate voor de mensen met belangrijke functies. Het ergste vergrijp is ambtsmisbruik. Daarmee wordt niet, zoals bij ons, gedoeld op corruptie, maar op machtstoe-eigening. Wanneer iemand met zo'n functie de gestelde speelruimte overschrijdt, wordt dit zeer zwaar bestraft. In het ergste geval verstoot men hen zelfs uit de gemeenschap.

Hoe is het met de verhouding tussen mannen en vrouwen gesteld?

Er zijn kringen waarin mannen en vrouwen samen zitten. Er zijn er ook die alleen uit mannen bestaan, net als dat er raden bestaan met

enkel vrouwen. Ik herinner me dat ik in 1974 voor het eerst een bijeenkomst van de Burji-Konso bijwoonde. Het ging om clan-aangelegenheden. Ik woonde toentertijd bij een familie in hun boerderij. De bijeenkomsten vinden beurtelings in de boerderijen plaats. Ditmaal was het bij mijn gasthuis thuis. Ik beheerste toen de taal nog niet. Ik dacht eerst dat ik bij een vrouwenbijeenkomst aanwezig was. De vrouwen waren namelijk de hele tijd aan het woord. De mannen hebben alleen af en toe afwijzend of instemmend geknikt of gebromd.

Ze maakten grappen over hoe daar mensen op de knieën gingen voor hoogwaardigheidsbekleders

Ik heb daarna toevallig, later ook bewust, bijeenkomsten bijgewoond waarbij problemen van politieke en gerechtelijke aard werden behandeld. Daarbij kon ik zien hoe de mensen met elkaar omgingen. Er werd een brede openheid gecreëerd waarbij mannen en vrouwen van verschillende leeftijden en ongeacht hun sociale verschillen vrij met elkaar konden communiceren.

Normaliter vragen sociale wetenschappers zich af waarom deze samenlevingen het niet lukt een staat te stichten.

Ik heb precies de omgekeerde vraag gesteld, en die luid: 'Hoe lukt het hen, zich tegen de staat te weren?' Bij de samenlevingen die ik heb leren kennen ging het om een zeer bewuste afwijzing van autoritaire verhoudingen. Men let er bijvoorbeeld op dat de kleine economische ongelijkheid niet te groot wordt. Ook bij ons wordt gesteld dat rijkdom verplicht. Daar worden rijken daadwerkelijk verantwoordelijk gehouden. Gierigheid wordt bestraft. Als iemand van gierigheid wordt beschuldigd, kan het zijn dat jonge mannen diens huis binnendringen, de persoon aan een paal in het huis vastbinden, een van zijn geiten slachten en alles opeten wat ze kunnen vinden. Zo'n actie wordt dan niet als overtreding van de regels behandeld, maar doorgaans als rechtvaardig gezien. Degene die zoiets overkomt wordt uitgelachen en zal zich achteraf ook niet beklagen.

De polycefale samenlevingen zijn omgeven door hiërarchisch bestuurde maatschappijen. Ze leven inmiddels binnen de grenzen van een moderne staat die in meer of mindere mate invloed heeft. Toch hebben ze voorheen ook al staatsgeoriënteerde maatschappijen als buren gehad. Wat Zuid-Ethiopië betreft, is in dat geval vooral het Noord-Ethiopische keizerrijk aan te wijzen en daarnaast is het nabijgelegen koninkrijk Kaffa behoorlijk invloedrijk geweest. Tegen deze staten hebben zij zich geweerd.

Op welke manier deden zij dit?

Ze hebben zich naar buiten toe afgesloten en erop gelet intern geen machtsverhoudingen te laten ontstaan. Ik heb zelf ervaren hoe mensen die tot de Burji-Konso-gemeenschap behoorden, vertelden over de gebruiken van hun toenmalige buren in het Kaffa-rijk en deze belachelijk maakten. Ze maakten grappen over hoe daar mensen op de knieën gingen voor hoogwaardigheidsbekleders en dringend om iets smeekten. Van zo'n onderworpen verhouding wordt graag een karikatuur gemaakt. Mijn gesprekspartners lieten zien dat zij zich door niemand laten vertellen wat ze moeten doen of laten.

Egalitaire samenlevingen zijn een fenomeen dat niet alleen tot Afrika beperkt is toch?

Zeker niet. Het gaat om een wereldwijd fenomeen. Ook op Bali, waar ik ook was voor onderzoek, heb ik zulke samenlevingen leren kennen. Men kan daar de Filipijnen en Madagaskar aan toevoegen. Er zijn de ook door anarchisten geliefde, en door Karl Marx en Friedrich Engels al in de negentiende eeuw omschreven Confederatie van Irokezen (League of the Iroquois) in Noord-Amerika. In Latijns-Amerika zijn er vele voorbeelden van dergelijke groepen, zoals de Zapatista's in Chiapas, die deels op traditionele egalitaire structuren voortbouwen. De mens schijnt aanleg te hebben voor de wens voor gemeenschappelijkheid zonder hiërarchie.

De landbouwonderzoeker James C. Scott zegt dat veel bergvolken in Zuidoost-Azië gesticht zijn doordat mensen de afgelopen tweeduizend jaar gevlucht zijn voor de staten die zich uitbreidden in de dalen. Hun egalitaire structuren zijn het gevolg van deze vijandigheid tegenover de staat, argumenteert hij in zijn geprezen boek The Art of Not Being Governed – An Anarchist History of Upland Southeast Asia, *uit 2009. De bergregio, die hij Zomia noemt, omvat delen van het huidige Zuid-China, Myanmar, Laos en Vietnam. Er leven ongeveer honderd miljoen mensen.*

Ik vind het fascinerend wat hij over Zomia schrijft en kan zijn stellingen voor een groot deel volgen. Ik denk echter dat het niet enkel om een toevallige oprichting gaat door kleine groepen die de staat zijn ontvlucht, maar dat dit, in ieder geval voor een deel, een zeer bewuste en ook ideologische gefundeerde afkeer betreft. Hele legers zijn de bergen in gevlucht. Voor een deel is het ook mogelijk dat ideologische of religieuze stromingen zoals het taoïsme een rol hebben gespeeld.

Kan een socialistische beweging iets van zulke samenlevingen leren?

De etnologie kan geen instructies geven. Wel kan ze aanzetten tot denken. Het is belangrijk te weten dat er andere mogelijkheden van samenleven zijn. Men kan deze niet eenvoudigweg nabouwen. We zouden ons echter verdomme nog eens goed moeten afvragen, hoe we zelf een samenleving kunnen ontwikkelen die zelf vrij van overheersing is.

door Thomas Wagner

vertaling: Tommy Ryan

Meer info

Dit interview is oorspronkelijk verschenen in *Junge Welt,* 8-9 juli 2017, onder de titel 'Herrschaftsfreie Gesellschaften werden nicht mehr geleugnet'.

Een antwoord op een waarschuwing van Willy Verhoysen

Buiten de Orde 2017 nr. 2 opende met een stuk van mijn hand over Abu Jahjah. Hierop reageerde Willy Verhoysen, een bekende anarchistische kameraad uit België met een ingezonden brief. Daarin stond een aantal mededelingen over een paar verontrustende contacten en uitspraken van Mouvement X. Ik neem ze ter harte, maar wil toch mijn positie nader toelichten.

De contacten met Abu Jahjah en Nederlandse leden van Mouvement X gaven mij namelijk een ander beeld dat ik niet zomaar kan veranderen. Het is mij bekend dat Abu Jahjah geruime tijd geleden geageerd heeft tegen standpunten van met name Geert Wilders over Erdogans verzoek om toetreding van Turkije in de EU. Dat was vanuit de veronderstelling dat Erdogan zich aan de Westerse democratie zou aanpassen.

Maar intussen is Jahjah zelf van positie veranderd en Erdogan heeft zijn ware intenties openbaar gemaakt. Jahjah's *Pleidooi voor radicalisme* is aantoonbaar kritisch op machtsposities als juist Erdogan tegenwoordig inneemt. Erdogan gedraagt zich nu als een van de vele exponenten van de oude machtssystemen die zich gewelddadig verzetten tegen het globale systeem en factoren vormen voor een gewelddadige wereldoorlog. Aan de bestrijding van dit soort systemen geeft Abu Jahjah juist prioriteit en dus lijkt het mij aannemelijk dat hij nu over Erdogan anders denkt.

Ik trof Nederlandse leden van de Mouvement X samen met leden van de Haagse Stadspartij, die zich bezig hielden met het verkiesbaar stellen van Artikel 1. Dat was een kritische afsplitsing van de DENK, die Erdogan verdedigt. De partij Artikel 1 profileerde zich als een pluriforme organisatie van minder autoritaire migranten en anderen, maar behaalde geen zetelwinst.

Nu ben ik geen voorstander van politieke partijen en Mouvement X had mijn aandacht omdat de beweging als zodanig bewust geen partijpolitiek in zijn eigen organisatie wil propageren of zich met een partij wil identificeren. De beweging zou een opening kunnen vormen naar een brede antiautoritaire beweging waarbinnen het debat tegen de staat en voor democratie van onderop kan worden gevoerd – er zijn ook veel democratische Koerden in Den Haag actief. Opvattingen als van de dogmatische medeoprichter Ahmet Koç ben ik bij de Nederlandse aanhangers van Mouvement X niet tegengekomen, en ik denk dat deze kennissen ze ook in de toekomst niet zullen delen.

Naïef ? Mocht ik me in de Nederlandse cercle vergist hebben, dan ben ik bereid dat toe te geven.

door Jan Bervoets

Oproep PL-voorbereidingsgroep

Al decennialang worden de Pinksterlanddagen (PL) georganiseerd op de anarchistische camping 'Tot Vrijheidsbezinning' in Appelscha. De organisatie is in handen van een groep anarchisten, die het belang van deze dagen inziet voor de anarchistische beweging: als contactmoment, verdiepingsmoment voor theorie en praktijk of als instroommoment.

Dit jaar is de PL-voorbereidingsgroep op zoek naar versterking door enthousiaste en gedreven anarchisten die een steentje willen bijdragen aan de voorbereiding van de PL in 2018! Kun je met websites overweg? Vind je het te gek om te worstelen met tijdschema's? Denk je een bijdrage te kunnen leveren aan de invulling van het programma of wil je de organisatie daarvan op je nemen? Stuur dan een mailtje naar pinksterlanddagen@hotmail.com, en we mailen zo snel mogelijk terug!

Voor meer info over de PL in het verleden en de camping in Appelscha kun je kijken op onderstaande websites en voor vragen kun je altijd mailen.

www.pinksterlanddagen.org
www.anarchistischecamping.nl

Groeten,
De PL-voorbereidingsgroep 2018

Stilte over Noord-Syrië

Het wordt moeilijk de kroniek van een anarchistisch Syrië voort te zetten, omdat de belangrijkste bronnen zijn opgedroogd. Rojava Report, waarvan de redactie vermoedelijk in Diyarbarkir (Amed) actief was, zendt al sedert het midden van vorig jaar geen berichten meer uit. Turkse media met gunstige berichten over directe democratie en Koerdistan worden sowieso de nek omgedraaid en de organisatoren door arrestaties of via andere weg *kaltgestellt*. Parlementaire interventies over Koerdistan, directe democratie en de Armeense genocide zijn verboden. De meerderheidspartij AKP heeft dit door een reglement van orde bewerkstelligd en daaraan zelfs gerechtelijke vervolging met boetes verbonden.

Sedert eind augustus/begin september zijn ook de sites Kurdish Question en het niet-Koerdische ARA News-pulse of the north uit de lucht. De site Kurdish Question opent vanaf 1 oktober met een *in memoriam* van de hoofdredacteur Mehmet Aksoy, die als martelaar voor de zaak zou zijn omgekomen, maar de laatste berichten dateren van eind juli. Sporadisch verschijnen er op Facebook nog videoreportages. ARA News, dat vooral de ontwikkelingen in Noord-Syrië vanuit het Arabische gezichtspunt belichtte, zond in de laatste week van augustus nog berichten uit over krijgsverrichtingen rond Raqqa, maar laat op hetzelfde scherm zien dat er geen verdere verbinding tot stand kan komen. Een geregeld vervolg van de kroniek zoals ik die tot nu toe heb bijgehouden is daarmee onmogelijk geworden.

Status quo

Ik moet het verhaal over de directe democratie in Noord-Syrië en de perspectieven voor een anarchistische maatschappij dus afsluiten. Het manifest van de groep anarchistische vrijwilligers in het vorige nummer van *Buiten de Orde* is daarmee ongeveer het laatste actuele document dat we op de oplettende lezers hebben losgelaten. Er is voorlopig geen hoop meer voor een radicaal-democratische eenheid die de grenzen tussen Syrië en Irak overschrijdt: in beide landen zijn de ontwikkelingen definitief gescheiden. Het referendum dat op 25 september door Barzani werd uitgeschreven is uitgelopen op een pro-Koerdische overwinning. Dat heeft ertoe geleid dat er beoosten de Tigris definitief wordt gewerkt naar een nationalistische eenheidsstaat met allerlei interne Koerdische conflicten, die afwijkt van de koers in Noord-Syrië.

In Syrië is sprake van een afzonderlijk soeverein territorium onder de naam Democratische Federatie van Noord-Syrië, waarvan de oppervlakte overeenkomt met wat door de Syrian Democratic Forces (SDF) wordt gecontroleerd. Binnen dat gebied zijn nu 6 kantons gevormd met co-chairs van zo'n 4000 communes (Afrin, Hasakah, Kobanè, Til Abyad/Gire Spi, Jazira en Manbij). Voor deze 'stoelen' zijn op 22 september verkiezingen gehouden. In november zullen ook stembussen worden geopend voor de regio's en begin volgend jaar voor de zes kantons. Komt hiermee het parlementaire stelsel terug met vaste periodieke en niet herroepbare delegaties? Het stemritueel wordt op de film vooral vertoond als een manifestatie van samenwerking tussen alle bevolkingsgroepen en gezindheden, die gezamenlijk aan de praat zijn geraakt. De parlementen zijn dus fora waarin de genders en stammen met elkaar zullen omgaan. De naam Rojava (West Koerdistan) is geschiedenis en media die het in Noord-Syrië over PKK of Koerden hebben, verspreiden – formeel gesproken – desinformatie.

Een belangrijke rol in dit proces speelt de Arabische bezetting van Til Abyad/Gire Spi, de verbindingsstad tussen Kobanè en Jazira, die in augustus 2015 door de YPG werd veroverd. Nadat er tijdens en vlak na de krijgsverrichtingen klachten en geruchten over etnische zuivering werden verspreid nam – zoals wij weten – de leiding van de YPG snel maatregelen. Zij verving de eigen bezetting door Arabieren, die met succes de democratisering doorvoerden. Deze Arabieren blijken vluchtelingen uit Raqqa te zijn, waar in 2013 een democratisch radenstelsel door een gewelddadige militaire machtsgreep van IS werd verstoord. In 2013 waren er nog massale protesten van de bevolking tegen de sharia. De demonstranten stonden in verbinding met anarchistische bewegingen als van Leila Al-Shami en Omar Aziz. Er heeft daar dus daadwerkelijk zoiets als een verbinding tussen anarchistisch Syrië en het democratisch communalisme à la Bookchin plaats gevonden, al is dat via de top van een militaire bezetting gekomen. Maar was Aragon niet in 1936 op die manier door de CNT-milities een tijdlang anarchistisch geworden?

Toch is het proces niet vrij van bureaucratische valstrikken, zeker als de toestand zich stabiliseert tot het ene territorium. Anarchisme in één land bestaat niet, het moet zich verspreiden, mengen onder verschillende culturen, werken als een olievlek.

Raqqa

Intussen zijn in de eerste weken van juli in de bevrijde gebieden van Raqqa de burgerlijke raden 'hersteld'. Maar de verovering van de gehele stad, in januari ingezet, is nog steeds niet voltooid. Het relatieve succes van opgetogen vrouwelijke – liefst Arabische of Turkmeense – soldaten met steeds grotere puinhopen als decor doet aan dit feit niets af en het maakte de berichtgeving van ARA News over steeds voortschrijdende kleine veroveringen nogal eentonig. Zoals overal in Syrië gaan opmarsen voort door steeds meer onbewoonbare steenwoestijnen.

De operatie-Raqqa lijkt in ieder geval roet in het eten te hebben gegooid van Turkije, dat zelf naar Raqqa wilde opmarcheren ten koste van Noord-Syrië. Maar Turkse grondtroepen slagen er niet in verbindingen te maken met de salafistische elementen die zich het Vrije Syrische Leger noemen. Sterker nog, er zitten ook nog eenheden van het Vrije Syrische Leger (dat in feite nooit als eenheid heeft bestaan) in de SDF. De Turken worden door plaatselijke milities verdreven. Daarom stuurt Erdogan nu vliegtuigen met bommen naar Afrin en de Arabische dorpen eromheen, in het district Aleppo, maar ook nabij Kobanè. Arabische strijders rond Raqqa eisen nu van de VS, voor wie ze als bondgenoten optreden, een *no fly*-zone over Noord-Syrië; gebeurt dat niet dan dreigen ze naar huis te keren, omdat ze Turkije zien als een bondgenoot van de IS.

The rest is silence.

door Jan Bervoets

Raqqa, Rojava en een bondgenootschap vol gevaar

Raqqa, tot voor kort in de ijzeren greep van Islamitische Staat/Daesh, is inmiddels 'bevrijd'. Spijtig genoeg zullen slechts weinigen daarvan genieten: het is een typisch geval van 'we moesten de stad vernietigen om haar te redden' in klassieke VS-Vietnamoorlog-stijl. Maar de macht van IS/Daesh is er gebroken. Dat is mooi! Minder mooi is dus de manier waarop, en het dreigende vervolg. Wat een tijdlang doorging voor de hoofdstad van het kalifaat dat IS had gesticht, is veranderd in een puinhoop waarover gewapende Koerdische en Arabische milities gebundeld in de Syrische Democratische Krachten (SDF) via overweldigende Amerikaanse 'luchtsteun' een soort zeggenschap verovert. Dat zal dan wel worden aangeprezen als de 'bevrijding' van Raqqa.

> *De groei van het kalifaat in 2014 en 2015 riep volstrekt terecht grote huiver op, in het Midden-Oosten en ver daarbuiten*

De eerste tekenen zijn niet zeer gunstig. De SDF zegt toe dat ze het bestuur aan civiele autoriteiten overdragen. Maar twee raden hebben gesteld dat ze het recht hebben om de macht over te nemen'. Eén ervan is verbonden aan die SDF. Een ander is de Raqqa Provinciale Raad (RPC), gesteund door het belangrijkste lichaam van de Syrische oppositie, de Syrische Nationale Coalitie. De RPC beweert een opvolger te zijn van de civiele raad die Raqqa begon te besturen nadat het Vrije Syrische leger en verbonden rebellen de stad uit handen namen van het bewind van Assad.[1] Intussen heeft de PYD, de organisatie die binnen de SDF opereert, het tactisch gevonden om een levensgroot portret van PKK-leider Öcalan op te hangen. Een Koerdisch nationaal symbool in een overwegend Arabische stad.[2] Het lijkt me een recept voor nieuwe ellende.

IS/Daesh

Raqqa is vier maanden lang belegerd, aangevallen en vooral eindeloos gebombardeerd door de Verenigde Staten. Doel was: het breken van de greep die IS op de stad had. IS/Daesh oefende in de stad haar theocratische schrikbewind uit, zoals ze dat in Mosul en elders, in grote delen van Syrië en Irak vanaf 2014 deed. Dat schrikbewind was uitermate wreed. Ongehoorzaamheid aan de decreten van de machthebbers werd bestraft met executie. Vrouwen waren rechteloos, werden uit het openbare leven verbannen, ondergingen verkrachting en seksslavernij. Sjiitische moslims ondergingen moordpartijen door IS/Daesh, dat zich op een extreme versie van een op zichzelf al oerconservatief salafisme beriep, een stroming in de soennitische islam. Kenmerk van die stroming is onder meer een extreem anti-sjiitische opstelling. Niet-moslims riskeerden uitroeiing, zoals de yezidi ondervonden. Slachtingen van yezidi en sjiieten typeerden vooral het IS-optreden in Irak, waar sjiieten de meerderheid vormen en waar yezidi in het door IS veroverd gebied leefden voordat ze door massamoord, verdrijving, ontvoering en tot-slaaf-gemaakt-worden daar goeddeels 'verdwenen'.

In Raqqa zelf speelde de terreur tegen yezidi en sjiieten niet zozeer. Daar richtte de ultra-patriarchale, despotische terreur zich vooral tegen mede-soennieten die niet gezagsgetrouw en niet zuiver genoeg in de leer waren. Afpersing – pardon: 'belastingheffing' – financierde het machtsapparaat. De groei van het kalifaat in 2014 en 2015 riep volstrekt terecht grote huiver op, in het Midden-Oosten en ver daarbuiten. De door allerlei mogendheden en bewegingen geproclameerde strijd tegen dat kalifaat kon juist daardoor als snel op grote sympathie rekenen, vaak ongeacht wie die strijd voerde en hoe die strijd werd gevoerd. Dat laatste wreekt zich. Want wie voerde die strijd? En hoe?

De opkomst van IS

IS/Daesh kwam in Irak pijlsnel op als onderdeel van protesten en verzet in door soennieten bewoonde gebieden, tegen een door sjiieten gedomineerd regime. Dat regime walste over protesten vanuit soennitische gemeenschappen tegen discriminatie heen. Demonstraties ontmoetten repressie door Iraakse veiligheidstroepen. Onder demonstranten mengden zich strijders van wat eerder was gekomen als Al Qaeda in Irak, vervolgens ISIS heette en zich later herdoopte in IS. Die groepering manipuleerde en kaapte het protest. Omdat de regering gediscrediteerd was in de ogen van veel soennieten, kon IS haar strijd tegen dat bewind camoufleren als soennitisch vrijheidsstreven. Toen IS in 2014 van stad naar stad oprukte, verdampte de regeringsmacht en haar leger als sneeuw voor de zon. Zo viel op spectaculaire wijze al snel de miljoenenstad Mosoel in handen van IS-soldaten.

Het breken van IS moest een Amerikaans succes worden, geen Syrisch/ Russisch/Iraans succes

In Syrië was de aanloop iets anders. Daar begon in 2011 een volksopstand tegen de corrupte dictatuur van Assad. De meerderheid van de bevolking is soennitisch. Het waren vooral arme soennieten die in actie kwamen, tegen een bewind dat zich liet voorstaan op haar seculiere karakter, dat door mensen uit de alawitische minderheid en door de christelijke en sjiitische minderheden gezien werd als beschermer tegen soennitisch-fundamentalistische dominantie. De opstand was gericht tegen onderdrukking, verpaupering en corruptie, en streefde veelal naar verandering in democratische richting. Maar van het begin af aan waren er onmiskenbaar sektarische dimensies. Soennitisch versus alawitisch, christelijk en sjiitisch; soennitisch-fundamentalistisch versus seculier.

Assad greep naar zeer grove repressiemiddelen: met scherp en gericht op demonstranten schieten werd al gauw de regel. Ook schilderde hij, toen de dominantie van fundamentalistische soennieten helemaal geen uitgemaakte zaak was, de opstand af als fundamentalistisch terrorisme. Hij speelde de sektarische dynamiek extra in de kaart door in het voorjaar van 2011 jihadistische activisten uit de cel vrij te laten, en juist seculiere en linkse strijders op te pakken. Geen wonder dat de fundamentalistische vleugel van de protestbeweging zich wist te versterken ten koste van linksere niet-fundamentalisten.

De repressie leidde langs diverse lijnen tot een burgeroorlog. Sommige demonstranten verschaften zich een geweer. Sommige soldaten liepen met geweer en al over naar de opstandigen. Al snel begon er een gewapende strijd tegen het bewind. Vanaf een zeer prille fase doken als deel van de opstand gewapende soennitische groepen op, vaak met steun vanuit Saoedi-Arabië, Qatar en andere conservatieve Golfstaten. Hoofdkwartier van een coalitie van strijdgroepen, het zogeheten Vrije Syrische Leger, kwam in het NAVO-land Turkije, toen ook al onder Erdogan, te liggen. Zo kreeg de opstand al heel snel een conservatief-soennitische wending.

Onder de soennitische fundamentalisten die zich tegen Assad keerden, waren verschillende stromingen. Veel groepen, waaronder de Moslim Broederschap, richtten zich primair op Syrië: Assads bewind moest vallen en worden vervangen door een fundamentalistisch bewind. Maar er waren ook groepen voor wie Syrië slechts één strijdtoneel was, en het aangrenzende Irak een ander strijdtoneel, in een heilige oorlog om een kalifaat op te richten. Zo'n groep was Al Qaeda in Irak, dat over de grens aanvankelijk een sluimerend bestaan leidde. In Syrië kwam ook een Al Qaeda-kloon op. Het Irakese Al Qaeda werd na het uitbreken van de opstand ook in Syrië actief. Al snel kwam er ruzie in de tent, het Al Qaeda-hoofdkwartier erkende het Irakese Al Qaeda niet als haar Syrische poot. Daarop transformeerde Al Qaeda in Irak zich, eerst tot ISIS en in 2014 tot IS. Al snel vocht ISIS binnen de Syrische opstand tegen het bewind, maar vooral ook tegen zijn rivalen in de opstand, seculier zowel als jihadistisch. Ook tegen door de Al Qaeda-hoofdkwartier erkende Al Qaeda tak, die bekend werd als Al Nusra.

De VS grijpt weer in

IS ontsproot dus deels uit de strijd in Irak tegen een sjiitisch, door de VS gesteund bewind, en deels aan de door conservatieve soennieten gedragen gewapende opstand tegen het bewind van Assad. IS schafte feitelijk de grenzen tussen die twee staten af door een grensoverschrijdend kalifaat uit te roepen. Bovendien rukte ze steeds verder op. In Irak richting Iraaks-Koerdistan, waar in Erbil een Amerikaans consulaat zat en waar Amerikaanse olie-exploratie op gang kwam. IS bedreigde een Amerikaans bondgenoot, bedreigde Amerikaanse strategische en economische belangen, en schiep een precedent dat in imperialistische-koloniale ogen onvergeeflijk is: het respecteerde de vastgestelde grenzen niet. Dát was de reden voor het Witte Huis van Obama om vanaf 2014 luchtaanvallen op IS-gebied te lanceren, eerst in Irak en later in Syrië, en om het aantal Amerikaanse troepen in Irak uit te breiden. 'Adviseurs', uiteraard. Net als in 1964 in Vietnam. Het was een nieuwe ronde in de Oorlog tegen Terrorisme, en het was vooral een oorlog vóór Amerikaans machtsbehoud. Natuurlijk verwees de westerse propaganda naar de verschrikkelijke onderdrukking door de IS. Daarbij hoefde men weinig te verzinnen: IS-video's schreeuwden de misdaden van de daken. Maar het bleef bij propaganda. Doel van de VS was niet om onderdrukking af te schaffen, maar om IS-meesters en hun God te vervangen door pro-Amerikaanse meesters en hun God, de almachtige oliedollar.

De Amerikaanse politiek belandde echter onmiddellijk in een moeras van tegenstrijdigheden. In Irak was de zaak nog relatief helder: de VS, samen met een pro-Amerikaans bewind, tegen het kalifaat. Maar ondubbelzinnig was ook daar de toestand niet. Het Iraakse bewind kreeg steun vanuit Iran, een land waarmee de VS ook onder Obama al mee in de clinch lagen. In Syrië waren de tegenstrijdigheden veel ernstiger. Daar vochten de VS tegen IS, maar Assads bewind deed dat ook. Het bewind van Assad was echter geen Amerikaans bondgenoot. Integendeel, de CIA leverde steun aan gewapende groepen om Assad richting aftreden te duwen.

Terwijl de VS Assad bestreden door strijders te sponsoren, vochten ze ook tegen gewapende strijders die zelf ook Assad bestreden. Terwijl Assad probeerde haar greep op het land hardhandig te herstellen, óók tegenover IS, werd ze daarin tegengewerkt door de VS. Assad en Obama, vijanden van elkaar, vochten tegelijk maar rivaliserend, tegen hun gemeenschappelijke vijand IS. Assad kreeg bovendien steeds meer steun uit het Rusland van Poetin – intussen door het Witte Huis langs Koude Oorlogslijnen tot vijand uit-

geroepen – en vanuit Iran, waarmee de VS dus ook ruzie hadden. Rusland ging in 2015 over tot luchtaanvallen, op IS maar ook op andere gewapende oppositiegroepen. Het is aannemelijk dat deze Russische interventie het bewind van Assad heeft gered, voor zolang als het duurt.

De Amerikaanse strijd tegen IS kreeg met dit alles een extra dimensie. Ze was bedoeld om IS te breken. Maar daartoe waren waarschijnlijk Assad, Poetin en de bewindvoerders in Iran – die ook troepen stuurden om Assad te helpen – zelf wel in staat. Het is daarom aannemelijk dat de VS niet slechts IS wilde breken, maar ook wilden voorkomen dat anderen dan de VS daarin de hoofdrol speelden. Het breken van IS moest een Amerikaans succes worden, geen Syrisch/Russisch/Iraans succes, want dat zou prestigewinst voor vijanden van de VS betekenen. Bovendien hebben de VS haar hoop om Assad door een plooibaarder bewind te vervangen, niet opgegeven. Amerikaanse inbreng in de regio bleef daarom, in de optiek van het Witte Huis, gewenst. Weer een tegenstrijdigheid: de strijd tegen IS waarvoor zowel Assad als Obama en Trump zich breed maken, is vanuit het Witte Huis bezien tegelijk een indirect gevecht tegen Assad. Is het allemaal nog te volgen?

Precies vanwege dit soort tegenstrijdige belangen begon de Amerikaanse aanval op IS ook tamelijk halfslachtig. Olietransporten, waarmee IS geld vergaarde, gingen vrijwel ongehinderd door. Het was alsof de VS het kalifaat wel binnen de perken wilden houden, maar niet echt wilden verpletteren. Dat veranderde gaandeweg, de bommenregens werden steeds intensiever, steeds dodelijker ook. Al snel werd duidelijk dat de VS en hun als 'coalitie' optredende lange lijst militaire bondgenoten, waaronder ook Nederland, grote aantallen burgerslachtoffers maakten met hun bommengooierij. Mensen werden niet gestraft omdat ze IS-strijder waren, maar omdat ze de pech hadden dat ze woonden in gebied waar zich IS-strijders bevonden. IS pleegde dag en nacht misdaden tegen de menselijkheid. De VS en haar coalitiepartners brachten daartegen een optreden in stelling dat neerkwam op het systematisch plegen van oorlogsmisdaden. De overweldigende militaire machtsmiddelen brachten – samen met de ook niet geringe Russische machtsmiddelen en de kleinere, maar toch aanzienlijke machtsmiddelen van Iran en van het Syrische bewind zelf – IS in de het nauw. Van het snel uitdijende kalifaat van 2014 en 2015 is vrij weinig meer over.

Zo bezien is er sprake van een zeer vijandige driehoeksverhouding, een oorlog tussen drie machtsblokken, allemaal op eigen wijze verderfelijk en geen van alle ook maar enige radicale sympathie waard. Turkije zwabbert er een beetje doorheen: soms meewerkend met de VS, vaak een eigen spel spelend, altijd klaar om Koerdische aspiraties te dwarsbomen. De Grote Drie intussen zijn: het Amerikaanse imperium plus bondgenoten, het wat kleinere maar nog altijd formidabele Russische imperium en haar bondgenoten en het kalifaat, dat IS-imperium-in-wording dat door de twee andere imperiale machten intussen wordt omgevormd in een rijk van ruïnes. Er is dus aan de val van Raqqa, als die plaatsvindt, bijzonder weinig te vieren.

Een bloedig beleg

Hoe zag dat beleg er uit? Er gebeurden twee dingen: grondtroepen hielden de stad omsingeld, observeerden de gang van zaken daar zo goed mogelijk, en speelden gegevens door aan de 'coalitie' van VS en bondgenoten. Die coalitie bombardeerde deels op basis van die gegevens. Met verpletterende gevolgen. Bij herhaling lezen we over grote aantallen burgerslachtoffers. Op 22 augustus berichtte de BBC bijvoorbeeld over de dood van 42 burgers door coalitie-luchtaanvallen, volgens het Syrische Observatorium voor Mensenrechten, een overigens niet onomstreden bron.

Een luchtaanval op 5 juni was wel bijzonder schrijnend. De coalitie had eerder burgers opgeroepen om de stad te verlaten, omdat ze anders dodelijk gevaar liepen. Netjes, zou je zeggen. Wat volgde was minder netjes. Ondanks het feit dat IS mensen probeerde te dwingen in Raqqa te blijven, waagden mensen toch een ontsnappingspoging. Ze gingen naar de oever van de Eufraat en wachtten op een overtocht. Voor het zover was, doken vliegtuigen van de VS-geleide coalitie op. Die lanceerden een barrage van luchtaanvallen, waarbij ze naar verluidt 21 burgers doodden. De coalitie erkende het lanceren van 35 luchtaanvallen die 68 boten vernietigden tussen 3 en 5 juni. Luitenant-Generaal Stephen Townsend schepte later op over de tactiek en vertelde aan de New York Times: 'We schieten op elke boot die we vinden'. Dit, en veel meer verschrikkingen van dit type, lees je in een verbijsterende reportage door Laura Gottesdiener[3]. Zo heeft de coalitie vanuit de lucht en door artillerievuur intussen winkels, een school, een moskee, woonwijken bestookt en tientallen mensen omgebracht, alleen al in juni. De coalitie gebruikte ook witte fosfor, gevreesd wegens de zeer ernstige verwondingen die het teweegbrengt. Voor 'de coalitie' kun je hier bijna één-op-één de VS lezen: die voeren duidelijk de overgrote meerderheid van luchtaanvallen uit die op naam van de coalitie staan.

Rojava

Die coalitie gebruikt bij dit alles nog een ander wapen: milities als grondtroepen. Belangrijk onderdeel van die grondtroepen zijn immers de Syrian Democratic Forces (SDF), via speedboten en helikopters door de VS naar de omgeving van Raqqa verplaatst. Deze SDF zijn een integraal onderdeel van de door de VS geleide oorlog tegen IS en tegen iedereen die in de buurt van IS probeert te overleven. Platter gezegd: deze SDF is minstens indirect medeplichtig aan Amerikaanse oorlogsmisdaden. Het feit dat die gepleegd worden om een misdadige beweging te verpletteren verandert daar niets aan. Wie zijn deze SDF, de Syrische Democratische Strijd-

krachten? Die SDF bestaan voor een belangrijk deel uit de troepen van de YPG. Die YPG is het leger van de PYD, de Koerdische verzetsbeweging die in door Koerden bewoonde delen van Syrië een soort autonoom bestuur op poten heeft proberen te zetten dat bewondering en sympathie van veel anarchisten heeft opgewekt. Het is buitengewoon wrang dat juist deze beweging zich in de rol van grondtroepen van een Amerikaanse, misdadige oorlog heeft laten verstrikken. Hoe kon het zo ver komen?

De PYD is een beweging van Koerden in Syrië en streeft naar vormen van Koerdische zelfbeschikking. Ze staat onder sterke invloed van de PKK die hetzelfde beoogt, maar dan in en tegenover de Turkse staat, die elk autonomiestreven hardhandig tracht te onderdrukken. Die PKK voert sinds de jaren tachtig gewapende strijd tegen die Turkse staat. Aanvankelijk hanteerde ze daarbij een ideologie waarin keihard stalinisme gecombineerd werd met etnisch nationalisme waarin het Koerdische volk allerlei nobele kwaliteiten werden toegedicht. Ze stond onder de straffe leiding van Abdullah Öcalan. De Turkse staat slaagde er via grof staatsgeweld met moeite in de opstand te bedwingen en wist Öcalan te arresteren. Hij zit levenslang vast. Maar het verzet sluimerde en laaide de laatste jaren weer sterk op nadat hele voorzichtige gesprekken tussen PKK en Turkse regering tot weinig meer hadden geleid dan iets meer ruimte voor culturele en taalkundige Koerdische uitingen en een wapenstilstand. Zelfbeschikking kwam niet in zicht.

Het volk wikt, Öcalan beschikt, zelfs vanuit gevangenschap

Intussen was binnen de PKK en aanverwante groepen een politieke verandering opgetreden. Het stalinisme werd losgelaten, aanvankelijk ten gunste van liberaal-democratische politiek. Het streven naar een eigen staat ging ook de deur uit, vormen van autonomie werden nu het doel. De heroriëntatie ging een nieuw stadium in nadat Öcalan in gevangenschap het werk van de libertair socialistische auteur Murray Bookchin leerde kennen. De officiële PKK-doctrine sprak vrij opeens over democratisch confederalisme, waarin een veel kritischer houding jegens centralisme en staatsmacht doorklonk. Een al eerder opvallende waardering voor de rol en emancipatie van vrouwen zette nu ook verder door. Veel anarchisten namen er notie van: de PKK ging over tot iets dat wel geen anarchisme was maar waarin toch duidelijk anti-autoritaire waarden doorklonken. Paradoxaal genoeg ging de transformatie van boven naar beneden: Öcalan had het democratisch confederale licht gezien en gaf het door aan zijn secondanten en assistenten, die het verder doorvoerden. Zo vormde zich een top-down-organisatie met een bottom-up-retoriek en ideologie. In 2012 was de transformatie volop zichtbaar voor de buitenwereld. De PYD onderging een soortgelijke omvorming.

Inmiddels waren regionale machtsverhoudingen gaan bewegen. We zagen hoe in 2011 in Syrië een opstand begon, en dat die uitdraaide op burgeroorlog. Dat liet de Koerdische gebieden in Noord-Syrië niet onberoerd. In 2012 trok het bewind zich goeddeels terug uit die gebieden: zo kwamen troepen vrij om elders de opstand te bestrijden. In die gebieden vestigde vervolgens de PYD haar bestuur. Dat deed ze min of meer in overeenstemming met de nieuwe democratisch-confederalistische koers die vanuit de PKK doordrong. Dat ging dus van hogerhand. Het volk wikt, Öcalan beschikt, zelfs vanuit gevangenschap.

Maar tijdens de Syrische opstand was er sowieso al iets merkbaar van de vorming van assemblees en aanverwante vormen van zelfbestuur. In de door Koerden bewoonde districten, al snel bekend onder de naam Rojava, ging de PKK/PYD-koers kennelijk wel degelijk samen met iets van een dynamiek van onderop. Zo'n dynamiek ligt voor de hand: als een bewind zich terugtrekt uit een gebied, en er is niet meteen een andere staat die de zaak overneemt, dan gaan gemeenschappen zelf improviseren, organiseren en besturen om maatschappelijk noodzakelijke functies te vervullen.

Zo kwam in Rojava een zone tot stand waarin het democratisch confederalisme werd uitgeprobeerd. Het bleek een bestuursvorm te zijn met gekozen raden, basisdemocratische assemblees, een opvallend prominente rol van vrouwen in het hele proces... maar ook een hoofdrol voor de PYD en haar gewapende arm, de YPG. Vergeleken met de dictatuur van Assad en het zich vormende kalifaat was Rojava een verademing. Vergeleken met een door nazi's bezet Europa waren Zweden en Zwitserland ook een verademing, dus op zich zegt dat nog niet zo veel. Van pogingen om bestuursvormen op te bouwen die meer onder rechtstreekse zeggenschap van betrokkenen stonden dan de gebruikelijke staatsmacht, was en is waarschijnlijk wel degelijk sprake. Dat verdient waardering. Maar dat er in Rojava honderdduizenden mensen in volle vrijheid, in een soort semi-anarchistische commune leefden, is eerder *wishful thinking* dan realiteit. De talrijke portretten van Öcalan die waarnemers in Rojava signaleerden, zijn een waarschuwing: de zegen komt nog veel te veel van boven.

Een kritische waarnemer, Mashash Sheikh, beschrijft na haar ervaringen in een vrouwenorganisatie ter plekke hoe zaken uitwerken in de positie van vrouwen.[4] Ze erkent: 'In theorie en volgens de wetten en algemene principes uitgevaardigd door de DAA (Democratische Autonome Administratie, het bestuur van Rojava – red.), is wat bereikt is groots. (...) Bijvoorbeeld: vrouwen kunnen niet langer in huwelijke gedwongen worden (...). Maar het belangrijkste principe waar de DAA aan vasthield was het principe van

gelijke deelname in alle instituties.' In Rojava zijn ze dus verder dan in Nederland, waar van gelijke deelname op dat punt geen sprake is. Ze zegt: 'Misschien is dat overgenomen van de onderrichtingen van (...) Öcalan'. Maar ze zegt ook: 'In werkelijkheid is de PYD in staat geweest om gemarginaliseerde groepen (...) in te sluiten, waaronder vrouwen, naarmate ze in het militaire en politieke leven geduwd werden. Deze verandering was niet natuurlijk maar gedwongen, en ging niet gepaard met de ontwikkeling van vrouwen als onafhankelijke entiteiten met hun eigen behoeften, rechten of verplichtingen. De verandering ging ook niet uit van een verandering in het sociaal-economische systeem. In feite was ze het resultaat van een top-down partijbeslissing om vrouwen in grote aantallen in de greep van de ideologie te brengen.'

Rojava kwam snel onder zware druk te staan. Juist in de tijd dat het nieuwe bestuur zich consolideerde, dook IS op en begon haar aanvankelijk vrijwel onstuitbare opmars. Al snel was de PYD in een strijd op leven en dood gewikkeld met IS die in vrijwel alles het volstrekte tegendeel was van waar Rojava naar streefde. In 2014 sloeg IS het beleg rond Kobani, PYD-bolwerk in Rojava. De PYD doorstond dat beleg en kwam uit overwinnaar uit de strijd. Het krediet van de beweging, van Rojava en van het democratische confederalisme steeg tot grote hoogte.

Hoe zal de bevolking van gebombardeerde gebieden aankijken tegen een PYD die aan dat bombarderen meewerkt?

Bondgenootschap impliceert rampspoed

Maar de PYD had haar overwinning niet helemaal aan eigen kracht en heldhaftigheid te danken. Amerikaanse luchtaanvallen op de IS-aanvallers speelden een beslissende rol. Die PYD had gezocht naar Amerikaanse steun. De VS leverde die: ze zagen in de Koerdische strijders precies de grondtroepen die ze nodig had, maar in Syrië nauwelijks had. Intussen is die PYD gaan functioneren binnen een breder militair verband, het al eerder genoemde Syrische Democratische Strijdkrachten, dat rechtstreeks met de VS samenwerkt. De resultaten daarvan in Raqqa hebben we hierboven al gememoreerd.

Maar, zo kun je tegenwerpen, had de PYD wel een werkelijke keus? Werd het bondgenootschap haar niet door een dreigende, catastrofale IS-victorie rond Kobani opgedrongen? Zelfs als dat zo is, dan doet dat niets af aan de catastrofale consequenties. Maar het klopt ook niet. Het aangaan van bondgenootschappen met grote mogendheden maakt van het begin van de PKK al deel uit van haar aanpak. De PKK beschouwde zich aanvankelijk als deel van het blok van 'anti-imperialistische en socialistische staten', oftewel de Sovjet-Unie en haar bondgenoten. De PKK heeft trouwens ook langdurig haar basis gehad in het Syrië van het Assad-regime (onder de vader van de huidige president).

Dat ook de PYD zich oriënteert op grote mogendheden als bondgenoten, in plaats van haar bondgenoten te zoeken in strijdbewegingen waarmee ze zij aan zij kan staan, heeft de PYD dan ook van geen vreemde. Het zit in de politieke familie. Alleen het aanbod van mogendheden om zich aan uit te lenen is veranderd, sinds het 'blok van anti-imperialistische en socialistische staten' bankroet is gegaan. Dus lonkt men tegenwoordig naar de VS. De noodsituatie rond Kobani heeft dat lonken aangewakkerd, maar niet veroorzaakt. Het lonken had succes, omdat de VS in de PYD een nuttige aanvulling van haar militaire macht zag. De gevolgen zijn rampzalig.

Ongetwijfeld weet de leiding van de PYD dat ze het risico loopt door de VS te worden gebruikt en na gedane diensten te worden weggeworpen – waarna bijvoorbeeld Turkije elk Koerdisch vrijheidsstreven weer hardhandig kan blokkeren. Dat is slechts één van de risico's. Een tweede gevaar vormen de banden van verplichte dankbaarheid die door dit soort samenwerking worden gegenereerd. Voorzover Rojava haar overleven mede aan de VS dankt, zal de VS daar iets voor terug willen. Medewerking in Raqqa, zoals nu. Wellicht ook contracten met Amerikaanse bedrijven, die dan vast geen – al dan niet democratisch-confederaal geïnspireerde – zeggenschap van hun personeel willen zien. Dat zijn toekomstscenario's, geen van allen plezierig.

Nog ernstiger is wat er nu gebeurt: de VS die bombarderen in samenwerking met Koerdische strijdgroepen. Hoe komt dat elders in het Midden-Oosten over? Hoe zal de bevolking van gebombardeerde gebieden aankijken tegen een PYD die aan dat bombarderen meewerkt? Zal die overwegend Arabische bevolking de relatief radicale maatschappijvisie die in Rojava wordt uitgeprobeerd, serieus nemen, als die komt uit de mond van Koerden die handen spandiensten verlenen aan diegenen die bommen op die Arabische bevolking? Zal zo de kans op samenwerking tussen Koerden en Arabieren worden vergroot? Rojava, voor veel Koerden maar ook voor tal van radicalen wereldwijd een bolwerk van autonomie, vrijheid en feminisme, komt er op deze manier eerder uit te zien als voorpost van het Westerse imperialisme waar de bevolking van het Midden-Oosten al zoveel last heeft ondervonden.

Wie als bondgenoot van alle onderdrukten, ook van de Arabische bevolking, wil worden gezien, kan niet tegelijk bondgenoot zijn van degenen die bommen op die bevolking gooien, dag in dag uit, nu al meer dan drie jaar lang. Samenwerking met de VS is niet alleen in strijd met één of ander principe. Zulke samenwerking is rechtstreeks contraproductief voor werkelijke vrijheidsstrijd. Dat ik dit schrijf vanuit relatieve vrijheid, veiligheid en comfort in een Westers land, maakt die vaststelling misschien wat gemakkelijk, maar nog niet onwaar.

door Peter Storm

Noten

1 'SDF declare Raqqa fully liberated from ISIS', 18 oktober 2017, op countervortex.org.
2 'Kurdish fighters raise flag of PKK leader in centre of Raqqa', 10 oktober 2017, op middleeasteye.net.
3 Laura Gottesdiener, The Wrath of the U.S. Along the Euphrates River, 27 juli 2017, op tomdispatch.com.
4 Women's Activist: Rajava Laws a Dream Turned Reality, 25 maart 2017, op syriauntold.com.

THEMA

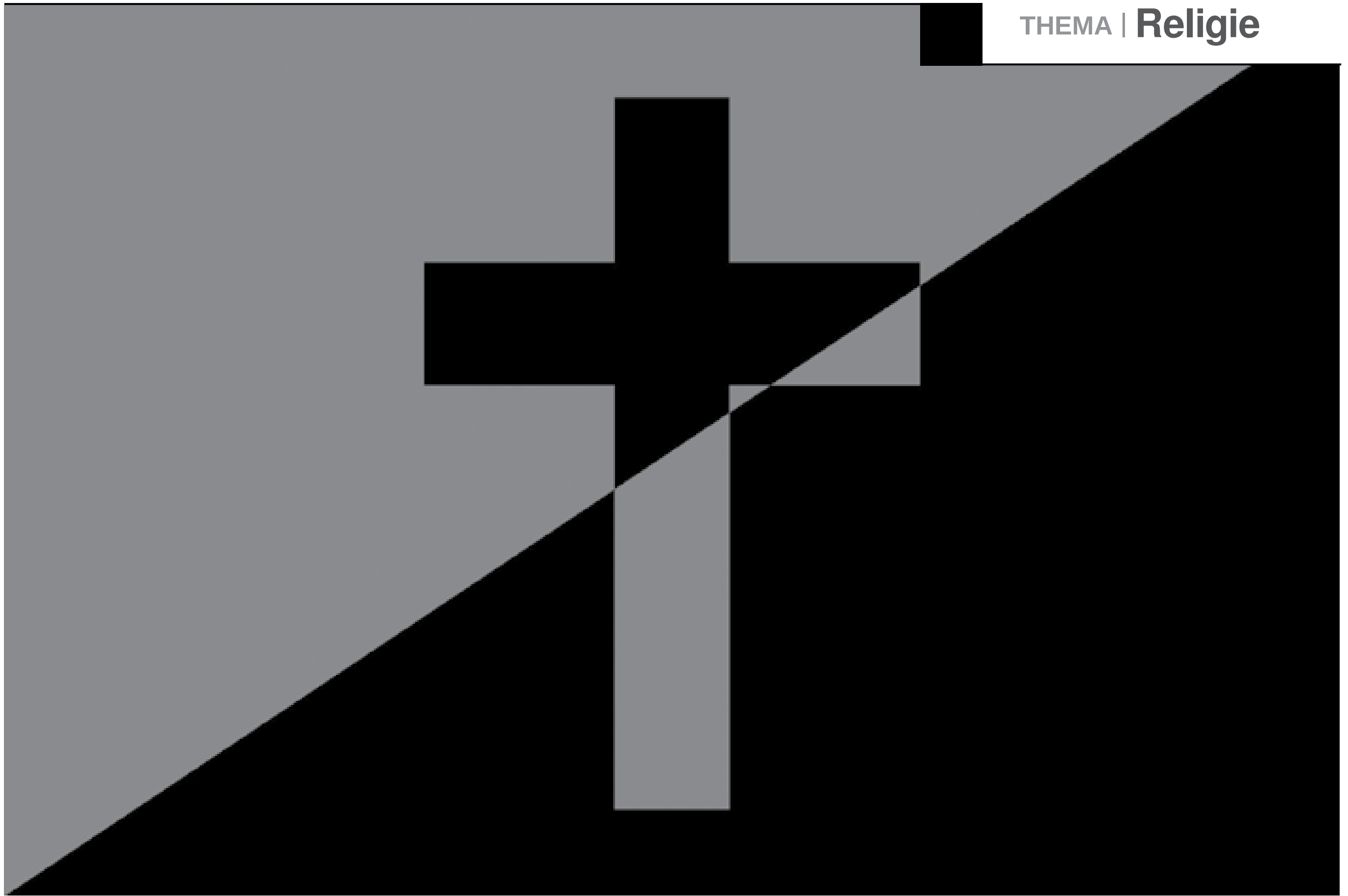
Religie

Religie is in het anarchisme altijd een tamelijk heet hangijzer geweest. Voor Bakoenin waren God en de Staat elkaars steunpilaren, beiden verwerpelijk. Voor Tolstoj was God juist de rechtvaardigheid van waaruit de staat en elk aards gezag verworpen en bestreden dienden te worden. Beide antiautoritaire denkers kwamen tot een heel andere houding. Voor anarchisten is bezinning op religieuze concepten en stromingen onverminderd relevant, zeker waar het anarchisme relevant tracht te zijn in maatschappijen waar de secularisatie niet of anders heeft doorgezet dan in Europa en Noord-Amerika, en waar de religie een andere positie inneemt dan de maatschappijen waar het anarchisme voor het eerst van de grond kwam in de negentiende eeuw. Religie doet er toe voor anarchisten, *for better or for worse*. Vandaar dit themanummer.

De relevantie van de klassieke seculier-anarchistische religiekritiek wordt tegen het licht gehouden door Tommy Ryan. Het concept 'rede' staat tegenover een religieus wereldbeeld, en Emma laat zien hoe het anarchisme zich in dat religieuze wereldbeeld minder thuis voelt dan in een context waarin die rede wel alle ruimte krijgt. Jan Bervoets illustreert het begrip 'mythe', en laat zien hoe dat niet alleen in openlijk religieuze, maar ook in heel andere wereldbeschouwingen als verbindend en mobiliserend verhaal functioneert. Het gedachtegoed van de anarchist Max Stirner, die alle abstracties hekelt als 'spoken' waar mensen zich ten onrechte aan onderwerpen en feitelijk laat zien dat religieus denken voorkomt vér buiten wat we religieus noemen, krijgt welverdiende aandacht van kabouter Prikkebeen. De houdbaarheid van de zeven hoofdzonden van het katholicisme wordt aan een anarchistische toets der kritiek onderworpen in een stuk van Nayoko Sadashi. Nederlands bekendste anarchist, Ferdinand Domela Nieuwenhuis – zelf ooit dominee die zich gaandeweg losmaakte van het godsgeloof – krijgt speciale aandacht in een stuk van Bert Altena waarvan de titel – 'de verlosser', zijn bijnaam – verwijst naar de welhaast religieuze verering die deze man in zijn eigen tijd ten deel viel. Voor Mirbeau had de verlossing weer een heel andere betekenis, namelijk de bevrijding van zijn reactionaire en antisemitische ideeën, getuige het artikel van Dick Gevers. Peter Storm duikt in de Europese kerkgeschiedenis en belicht vandaar diverse subversieve stromingen. Ook plaatsen we een interview van Dennis met het Jeanette Nöelhuis van de Nederlandse tak van Catholic Worker, een christelijk geïnspireerde anarchistische beweging waarin het aanvaarden van geestelijk gezag uit de hoogte zich met afwijzing van aards, onrechtvaardig gezag, verbindt. Sjakoo's boekentips completeren dit thema. We hopen aldus aan de discussie over religie in en om anarchistische kring een zinnige bijdrage te hebben geleverd.

de redactie

Is er een herijking nodig van de religiekritiek binnen het anarchisme?

'(...) want daar waar een kudde is, zijn noodzakelijk ook herders om haar te scheren en te verscheuren' – Bakoenin, God en de Staat, 1871

Religie is al een tijdje een hot item in het maatschappelijke debat. Er wordt bijvoorbeeld veel gerefereerd aan de islam – meestal in negatieve zin – en in het dominante rechtse discours wordt hier vervolgens de zogenaamde '(joods-)christelijke traditie' positief tegenover geplaatst. Van oorsprong hebben veel anarchisten echter met beide religies, of beter gezegd alle religies, weinig op. Dit vindt voor een groot deel zijn oorsprong in de tijd waarin het anarchisme een gearticuleerde, geformuleerde en opgeschreven theorie werd. Veel van de vroege anarchistische theoretici zijn kinderen van de Verlichting.[1] Ze leefden in een tijd waarin de kerk, als machtig instituut, nauw vervlochten was met de zich vormende staten. De kerk had grote invloed in de maatschappij, de economie en op het bestuur van deze pijlers. Vreemd is het dus ook niet dat de kritiek die deze vroege anarchisten formuleerden zich keerde tegen het kerkelijk instituut en diens machtsmiddel, de religie zelf, en dat ze de rede centraal stelden. Veel van deze anarchisten zouden in hun kritieken uitkomen op atheïstische principes – op een enkeling na, waar ik dadelijk nog op terugkom.

We kunnen echter ook concluderen dat er veel veranderd is sinds de vroege jaren waarin de anarchistische kritiek op religie is geformuleerd. Kerk en staat zijn in veel landen formeel gescheiden en onze wereld heeft zich sindsdien ook flink verbreed. Waar de klassieke kritiek zich vooral heeft gericht op het christendom, zijn we inmiddels bekend met een veelvoud aan religies in de wereld. De aanhangers van deze religies allemaal op één hoop gooien en afschrijven als potentiële bondgenoten in de strijd voor een vrije en gelijkwaardige wereld is, zo is uit mijn recente ervaring gebleken, te kort door de bocht. Ik ben dan ook van mening dat het belangrijk is de klassieke kritiek onder de loep te nemen en te kijken of we tot een betere hedendaagse formulering kunnen komen. Deze tekst is daarbij eerder een onderzoek dan een definitief eindpunt in deze discussie.

Het mislukken van de meeste van deze opstanden wil echter niet zeggen dat uit de veelal religieuze populatie van deze regio, geen oprechte revolutionairen voortkwamen

Keerpunten

Er zijn voor mij een aantal momenten belangrijk geweest in het komen tot deze conclusie. Het eerste moment zijn de opstanden in het Midden-Oosten en Noord-Afrika geweest. We hebben gezien waartoe religieus fanatisme kan leiden – evenals overigens het imperialisme van de westerse staten waartegen zij tevens rebelleerden. Het mislukken van de meeste van deze opstanden wil echter niet zeggen dat uit de veelal religieuze populatie van deze regio, geen oprechte revolutionairen voortkwamen. De aspiraties van een groot deel van de opstandelingen in deze regio's toonden gelijkenissen met de verlangens die wij als anarchisten naar vo-

ren brengen of hadden de potentie in zich hiertoe te verdiepen.

Een tweede moment dat bijdroeg aan dit inzicht was het IFA-congres (The International of Anarchist Federations) in Frankfurt in de zomer van 2016.[2] Op het moment is het internationale karakter van de federatie sterk aan het veranderen waarbij het zwaartepunt van Europa steeds verder naar Zuid-Amerika verschuift – naar mijn mening een zeer bemoedigende ontwikkeling. Dit betekent echter ook dat er een veelvoud aan nieuwe culturele contexten de organisatie binnenkomt. De situatie die zich op het congres voordeed was dat er op het congres een statement tegen Islamitische Staat werd geformuleerd waarbij er in het initiële voorstel werd afgesloten met een scherpe verwerping van elk vorm religie gebaseerd op de eerdergenoemde klassieke westerse religiekritieken. Het interessante viel voor: gedelegeerden uit meerdere Zuid-Amerikaanse landen maakten bezwaar tegen deze formulering. Zij stelden dat binnen hun context, religie een geheel andere betekenis heeft. Zo stelde een gast en afgevaardigde uit Cuba dat zij bondgenoten hebben vanuit de religieuze Ifá-gemeenschap. Deze religieuze gemeenschap organiseert zichzelf op basis van wederzijdse hulp en komt voort uit het Cubaanse slavernijverleden. De religieuze gebruiken komen van de zwarte slaven die zichzelf organiseerden en hebben geen centraal georganiseerd karakter. Een vergelijkbaar bezwaar op de IFA-verklaring van afgelopen zomer kwam van een afgevaardigde van de federatie uit Chili. Hij gaf aan dat zij nauw samenwerken met de Mapuche. De Mapuche zijn religieus (inheemse godsdienst), maar hoewel hun vertrekpunt anders is, stelde de afgevaardigde dat zij en de Mapuche elkaar herkennen in hun doelen en praktijk als bijvoorbeeld de betrokkenheid en zelfbeschikking van de gemeenschap en het belang van de harmonie tussen de mens met diens leefomgeving.[3]

Soms is het religie wat mensen in staat stelt zich te verzetten, soms is juist religie (of een instituut dat daar aanspraak op maakt) de onderdrukkende factor

Herontdekking van de eigen geschiedenis

Europa kent echter ook een dergelijke geschiedenis. Geschiedenis die echter voor een groot deel verborgen is door de geschiedschrijving van diens overwinnaars. Voor de opkomst en vestiging van de staat en de katholieke kerk was Europa cultureel en spiritueel veel diverser dan wij dit nu kennen; in het vroege Europa werd een veelvoud aan talen gesproken, regionaal was er een sterke diversiteit en godsdiensten, waarbij de natuur en gemeenschap centraal stonden, kwamen nog veelvuldig voor. Later hebben de nodige radicalen het christendom zelf ingezet in het verzet tegen overheersing en voor sociale gerechtigheid. Vroegere ketterbewegingen als de Katharen verzetten zich fel tegen statelijke en kerkelijke overheersing en stichtten eigen levensvormen. De leer van de Katharen was vredelievend, sober, en hiërarchie, bezit, macht en ongelijkheid tussen man en vrouw zagen er (in ieder geval op papier) anders uit dan bij de centraal georganiseerde Rooms-Katholieke Kerk. Door de brute vervolging tijdens de inquisitie werd deze beweging, waar vrouwen overigens een belangrijke rol in speelden[4], systematisch uitgeroeid.[5] Later zouden er meer van dergelijke bewegingen volgen zoals de Diggers, sommige Quaker-bewegingen en de egalitaire gemeenschappen die door de christen-anarchistische Tolstojanen werden gesticht.

Dit verleden, dat zo onbekend voor ons is, doet me soms denken dat Europa zo gekoloniseerd is geraakt, dat een groot deel van de bevolking zich uiteindelijk met de onderdrukker is gaan identificeren. We kennen geen ander bestaan meer dan dit, en veel van onze culturele gebruiken zijn verloren gegaan met de conditionering van de fabriek en het consumeren. Aan de grenzen van het wereldwijde kapitalisme leven echter nog steeds mensen die zich met hand en tand verzetten tegen de overheersing en de uitbuiting van de aarde. Zij hebben nog een notie hoe het leven was vóór de komst van de kolonisator (en alle waarden en opvattingen die deze met zich mee brengt) – mogelijk kan daar voor ons een sleutel liggen voor de herontdekking van onze eigen geschiedenis.

Dankzij of ondanks religie overeenkomstige uitgangspunten?

Verzet tegen onrecht en overheersing, de wens om vrij te zijn en zelf het leven vorm te geven is iets dat diep in de mens zit. Wat mensen gebruiken om aan het leven vorm te kunnen geven of zichzelf te verzetten als dit in gedrang is, is erg afhankelijk van de context waarin zij zich bevinden. Soms is het religie wat mensen in staat stelt zich te verzetten, soms is juist religie (of een instituut dat daar aanspraak op maakt) de onderdrukkende factor. Ik denk daarom dat het belangrijk is dat we als anarchisten ons vizier open proberen te houden en onze eigen achtergrond en tradities niet zwart-wit op anderen moeten projecteren. Door te kijken, luisteren en uit te wisselen kunnen we zo gemeenschappelijkheid ontdekken op plekken waar we deze in eerste instantie wellicht niet hadden verwacht.[6]

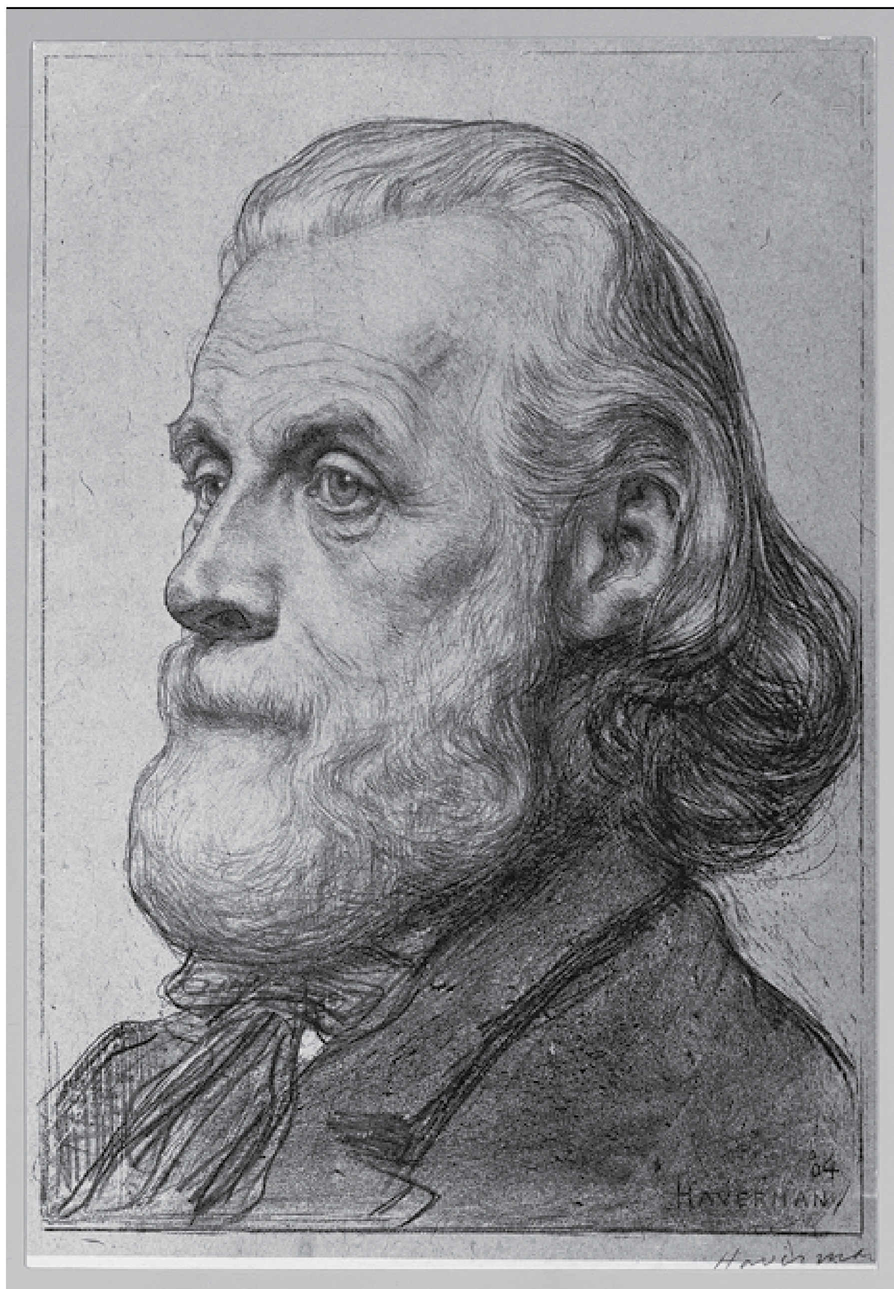
Hoewel ikzelf atheïst ben, denk ik dat mijn bevrijding en de bevrijding van de mensen om mij heen, voor een deel ook betekent dat ik mezelf moet zien te ontdoen van normatieve opvattingen uit de samenleving waarin ik ben opgegroeid. Dit betekent dat ik me onder andere moet bevrijden van het anderen opleggen hoe hun vrijheid er uit moet zien. Het anarchistische principe van het federalisme maakt dat de maatschappelijke organisatie op elke plek, met ieders eigen context, ook andere uitingsvormen en gebruiken zal kennen. Dit zou een concreet antwoord kunnen zijn op de vernauwende norm dat er maar één waarheid bestaat.

In de strijd voor een vrije klasseloze samenleving moeten naar mijn idee de anarchistische uitgangspunten en de daaruit voortkomende praktijk die wij als anarchisten aanhangen, centraal staan – inmiddels heb ik gezien dat de labels die daaraan worden opgehangen niet altijd even eenduidig zijn.

door Tommy Ryan

Noten

1 Bijvoorbeeld William Godwin, Michael Bakoenin, Elisée Reclus, Pierre-Joseph Proudhon.
2 Hiervan heb ik in Buiten de Orde #4 2016 uitvoerig verslag gedaan.
3 Al vinden de Mapuche overigens dat de meeste anarchisten een gebrek aan spiritualiteit hebben, zo stelde de afgevaardigde uit Chili.
4 Wat logisch is ook, gezien het patriarchale karakter van de Katholieke Kerk en de toenmalige en huidige staatsstructuren. Vrouwen waren de eersten die maatschappelijk aan de kant werden geschoven en hadden er dus alle belang bij zich tegen deze ontwikkeling te verzetten.
5 Lees hierover o.a. meer in *Caliban and the Witch* van Sylvia Federici, Autonomedia, 2004.
6 Daarbij moeten we niet vergeten dat 84% van de wereldbevolking zichzelf op de één of andere manier als religieus kenmerkt: pewforum.org/2012/12/18/global-religious-landscape-exec.

Ferdinand Domela Nieuwenhuis (1846-1919), de verlosser

Gevend en uitnodigend, zo kijkt Jezus je aan als je achter het bureau van Ferdinand Domela Nieuwenhuis in het Ferdinand Domela Nieuwenhuis Museum zit. Hij kreeg deze kleine replica van het beroemde beeld van de Deense beeldhouwer Thorwaldsen van zijn vrouw Johanna toen de jonge predikant in 1870 zijn intrede deed in zijn eerste gemeente: Harlingen. Voor Domela Nieuwenhuis was Jezus een bijzonder belangrijke figuur, maar de context waarin hij hem zag zou in de komende tien jaren diepgaand veranderen. Die verandering werd teweeggebracht door ontwikkelingen in de bijbelwetenschap, zijn persoonlijke ervaringen en maatschappelijke ontwikkelingen. Hij werd dominee op een moment dat nieuw taalkundig en historisch onderzoek had aangetoond dat de Bijbel mensenwerk was. Wat blijft er voor een gelovige zoals Domela Nieuwenhuis die de resultaten van wetenschappelijk onderzoek erkende over van het vertrouwen dat er een goede God was tot wie je kon bidden, op wie je kon hopen en dat het leven van Jezus elke christen kon inspireren?

Al snel bleek de jonge predikant dat dit vertrouwen niet zo goed gefundeerd was. Als God bijvoorbeeld voor alle mensen zorgde, waarom waren er dan armen en rijken en waarom moest Domela Nieuwenhuis door het verlies van twee echtgenotes (1872 en 1877) zo lijden? 'God moet goed zijn of er is geen God', zou hij later schrijven. Het hielp ook al niet dat vrijzinnige theologen weinig bruikbaars over God zeiden. De een noemde God de onbegrijpelijke en de ander de onuitsprekelijke en Domela Nieuwenhuis concludeerde: 'wat hebben wij aan zulke woorden? Wat hebben we aan dingen die we niet begrijpen of niet kunnen uitspreken? Zouden we niet beter doen er eerst dan over te spreken als wij ze wel begrijpen?' Dat er een Godsrijk zou zijn was slechts een veronderstelling. Je kon je dus veel beter op de samenleving richten, om humaniteit de plaats van godsdienst in te laten nemen.

Met de andere bron van vertrouwen, Jezus, ging het weinig beter. Biografisch gezien wisten we maar weinig van hem, schreef Domela in 1876. De evangeliën waren niet erg geschikt als bron. Dat bood Domela Nieuwenhuis de ruimte om Jezus voor te stellen zoals hij hem het liefste zag – als de ideale mens, 'de mensch naar zijn aanleg en bestemming'. Jezus was de oer-protestant, de kampioen van de vrijheid tegenover het kerkelijk en wereldlijk gezag.

De socialistische Commune van Parijs van 1871 bracht ook in Nederland de toestand van de arbeiders op de agenda en Domela Nieuwenhuis was daar niet ongevoelig voor. In 1873 las hij E. Lynn Lintons *De geschiedenis van Josua Davidson en John Christiaans*. Een boekje over een jonge timmerman die Jezus wilde naleven, daarom deelnam aan de Commune en uiteindelijk door politieke vijanden werd gedood, maakte zo'n verpletterende indruk op hem dat hij er zijn hele leven aan zou blijven refereren. Josua Davidson opende hem de ogen voor wie nu de ideale Jezus zou zijn geweest, namelijk de man die zijn geweten volgend de rijke kapitalist, de schijnheilige zondagvierder en de kerkelijke synode zou aanvallen. Hij zou in de volkswijken leven, omgaan met het canaille en als melaatse beschouwd worden door de fatsoenlijke burgers. Josua Davidson, de revolutionaire socialistische volgeling van Jezus, deed de lutheraan Domela beseffen dat ook hij de maatschappelijke wanverhoudingen niet kon accepteren. Op de kansel begon hij steeds meer ketterijen te verkondigen en hij weigerde nog op Hemelvaartsdag

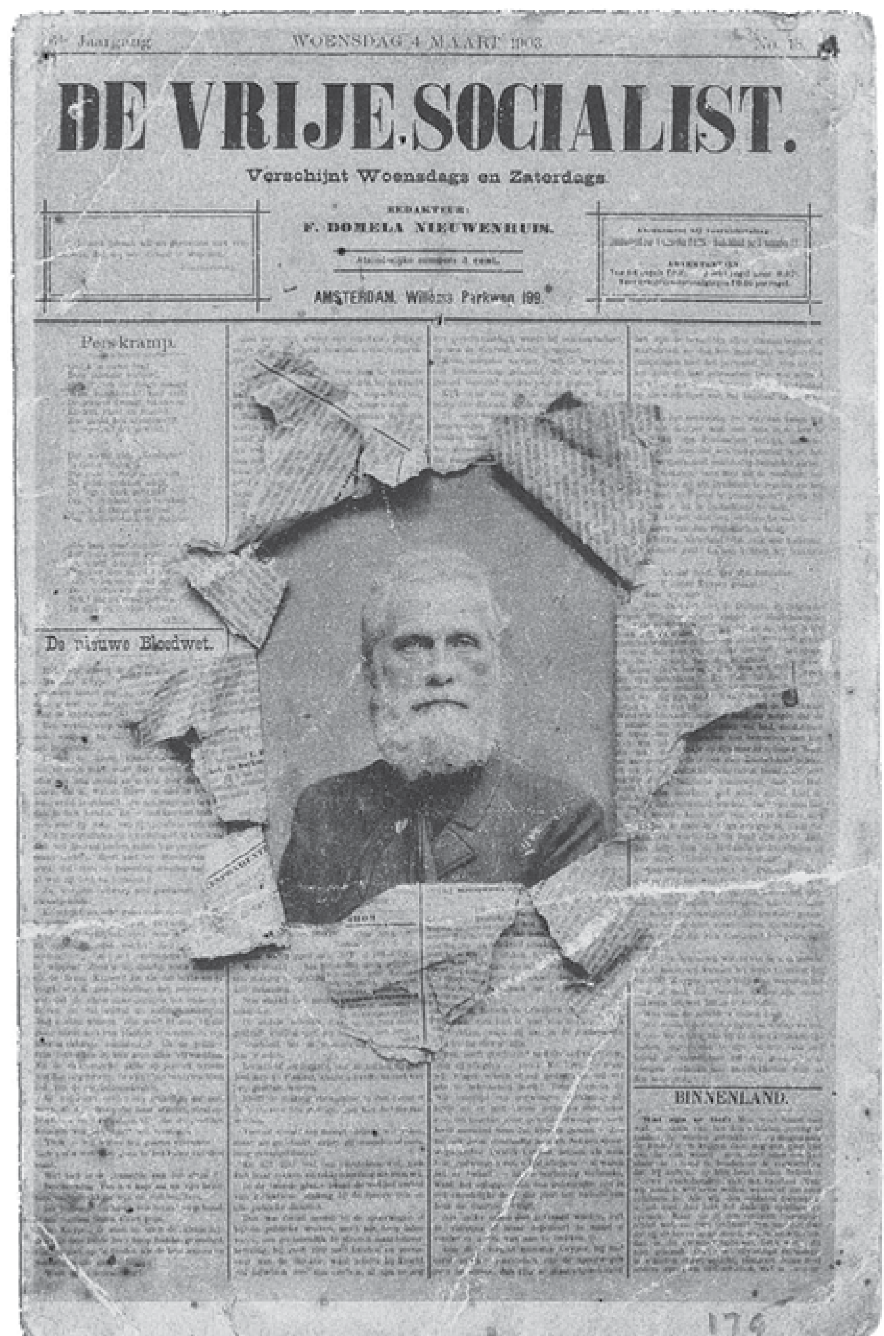
te preken. De preek van 15 juli 1877 kon hij zes jaar later met enige wijzigingen zelfs zo uitspreken op het internationaal vrijdenkerscongres in Amsterdam. Het verlies van zijn geloof in God en de bewustwording dat een echt christen iets moest doen aan de onrechtvaardigheid in de samenleving gingen hand in hand.

Hij probeerde de kerk te maken tot hefboom voor maatschappijverandering, maar moest uiteindelijk erkennen dat hij niet én dominee kon blijven én tegelijkertijd de boodschap van de conservatieve kerkorganisatie ondermijnen. In september 1879 nam hij afscheid van de lutherse kerk. Het was de afsluiting van een geleidelijk en pijnlijk proces, waarin hij een geestelijk door een praktisch christendom verving en de Bijbel terugbracht tot een boek met levenslessen. Niet lang daarvoor moet hij zijn toegetreden tot de vrijmetselarij. Het is niet bekend bij welke loge hij zich aansloot en naar eigen zeggen heeft hij zich in deze kringen ook niet lang opgehouden. Niettemin is in de vrijdenker Domela Nieuwenhuis de vrijmetselaar nog lang goed te herkennen. Zo schreef hij nog in 1911: ‘En smalen mag men op de godsdienst [=het vrijdenken] van het Ware, Goede en Schoone, wij zouden niet weten wat ‘n mensch meer noodig heeft dan deze.’

Uit zijn innerlijke strijd trok Domela Nieuwenhuis een aantal conclusies. De eerste is dat je niet losgemaakt kunt worden van kerk en godsdienst, maar dat je zelf die worsteling moet aangaan. Ten tweede wist hij dat godsdienst vanwege de ‘vreeze des Heeren’ doorgaans werd gezien als de basis van iemands moreel besef. Nam je vrees en godsdienst weg, dan moest moraliteit dus op een nieuw fundament worden gezet. Hij gebruikte daarvoor vaak bijbelverhalen die bekend mochten worden verondersteld bij zijn gehoor en lezers, en gaf die een nieuwe interpretatie. Zo kwamen de twee delen *Typen* tot stand, waarin hij karakterschetsen gaf van Bijbelse figuren. Ten derde betekende vrijdenken voor Domela Nieuwenhuis óók vrij zijn in het uiten van je mening en het omzetten van je gedachten in daden. Immers, als het geluk van de mensen niet meer kon worden opgeschort tot het voortbestaan in een hemel, dan was het zaak om een hemel op aarde te scheppen. Die nadruk op maatschappelijke daden was een kritiek op vrijdenkende vrijblijvendheid en bracht hem nogal eens in conflict met andere Dageradianen. Zulke conflicten werden verscherpt doordat ten vierde Domela Nieuwenhuis’ vrijdenken met socialisme en later nog nauwer met het anarchisme verbond. Anarchisme was de volmaakte vorm van vrijdenkerij, want vrij denken draait om het individu. Hij zag bij zichzelf continuïteit, want wortelde het anarchisme niet in het protestantisme? ‘Het protestantisme is in zijn diepste wezen het Individualisme, zelfs de Anarchie, want wie het persoonlijk geweten maakt tot hoogste rechter van elke handeling, wat doet hij anders dan proclameeren dat de individueele mensch voor zichzelven is de maat van al wat hij doet?’

We vinden elementen van zijn latere anarchisme inderdaad al in de twee toespraken die hij in 1879 uitgaf als ‘Mijn afscheid van de kerk’. Daarin keurde hij bijvoorbeeld de geloofsbelijdenis af, omdat die een vorm van uitwendig gezag was. Ook maakte hij onderscheid tussen hervormers die van bovenaf wilden hervormen en zij die van onderop te werk wilden gaan. Hij bekende zich uitdrukkelijk tot de tweede groep. Het is dus niet zo vreemd dat toen hij halverwege de jaren 1890 inzag dat je onder socialisten ook een autoritaire en libertaire stroming had, hij opnieuw voor de tweede koos.

Daarom kregen onderwijs en opvoeding een groter betekenis voor hem. Onderwijs had altijd al zijn grote belangstelling gehad. Zo stelde hij reeds in 1882 in Den Haag voor om van gemeentewege voedsel te verstrekken aan kinderen op armenscholen. Wat hielp het immers om gratis boeken

WOENSDAG 4 MAART 1903

DE VRIJE SOCIALIST.

Verschijnt Woensdags en Zaterdags

REDAKTEUR:
F. DOMELA NIEUWENHUIS.

AMSTERDAM, Willems Parkweg 199.

Perskramp.

De nieuwe Bloedwet.

BINNENLAND.

te verstrekken als onvoldoende voeding de geestelijke ontwikkeling vervolgens belemmerde? 'Zonder voeding geen opvoeding.' Het voorstel werd niettemin afgewezen. Ook veroordeelde hij al vroeg de neutrale school en pleitte hij voor vrije scholen, waarin onderwijs werd gegeven dat levensbeschouwelijk gezien niet indruiste tegen de voorkeuren van ouders. We vinden die opvatting later terug in zijn verdediging van de Spanjaard Francisco Ferrer en diens pleidooi voor rationalistisch onderwijs, waarin de kerk buiten de deur werd gehouden. In de jaren 1890 begon hij zich te interesseren voor het libertair onderwijs, zoals in praktijk gebracht door de Fransman Paul Robin in Cempuis. Hij betoogde dat het onderwijs moest uitgaan van de belangstelling van het kind, want 'de scholen zijn instellingen waarin men de kinderen onder druk zet om dingen te leren, waarvoor ze geen interesse hebben. Als gevolg daarvan verliezen ze soms voor altijd de belangstelling'. Door het prikkelen van belangstelling konden scholen bij de leerlingen een kritische individualiteit ontwikkelen, een eigenschap die door kerken en staten tegengegaan werd, maar die cruciaal was voor het welslagen van de toekomstige samenleving. Door al vroeg te leren wat vrijheid is kon je haar later des te beter invullen. Domela Nieuwenhuis ging ervan uit dat de mens van nature hulpvaardig was. In het libertair onderwijs stond bovendien de rede centraal, 'de veiligste leidsvrouwe door het leven'. 'Wat redelijk is, dat is tevens en daardoor zedelijk', stelde hij in zijn laatste publicatie *Handboek van den vrijdenker*. Daarom vormde het rationalistisch atheïsme de grondslag voor een gezonde zedenleer en was het superieur aan welk ander theïsme ook.

Domela Nieuwenhuis, de vrijdenkende anarchist, was bovenal een volksopvoeder. Door zijn volgelingen op te voeden, legde hij de basis voor een nieuwe samenleving. Dit betekende in zijn ogen dat de anarchistische en vrijdenkende arbeiders een eigen culturele wereld om zich heen moesten hebben. Daarom publiceerde hij na 1900 allerlei biografieën, want arbeiders moesten hun eigen helden hebben (Robert Owen, Louise Michel, Josephine Butler, Bakoenin) en ook hun eigen (voorlees-)verhalen, die hij in twee deeltjes, *Vertellingen voor het Volk* bundelde. Daarnaast werd hij een groot pleitbezorger van Multatuli. Zonder Domela had de grote schrijver waarschijnlijk nooit de bijzondere plaats gekregen die hij bij de vrijdenkende arbeiders innam.

Volgens Domela Nieuwenhuis hoorde een vrijdenker zich tegen de staat te keren. Des te sterker gold dat het militarisme, dat immers het zelf denken bij de soldaten onderdrukte. Tussen vrijdenken en militarisme bestond een onoverbrugbare tegenstelling, betoogde zijn motie die op het internationale vrijdenkerscongres van 1905 in Parijs met algemene stemmen werd aangenomen. Naast de Internationale Anti-Militaristische Vereeniging die hij in 1904 oprichtte, was de internationale vrijdenkersbeweging een ander middel voor zijn antimilitaristisch streven. In de eerste maanden van de Eerste Wereldoorlog, toen hij een antimilitaristisch manifest in la *Libre Pensée Internationale* (Lausanne) publiceerde, was die zelfs de enige internationale uitlaatklep. Daarna werden overigens de pagina's in *La Libre* voor hem gesloten. Het manifest riep teveel kritiek op en Zwitserland probeerde angstvallig neutraal te blijven.

Domela Nieuwenhuis was een vrijdenker die zich niet zozeer uitputte in het bestrijden van de kerk, of het moest de katholieke zijn, maar veel meer een boodschap bracht die de mensen moest verzoenen met hun godsdienstig verleden en hen de ogen opende voor het mooie en leerzame in allerlei Bijbelverhalen. Hij wenste geen gefrustreerde maar vrije denkers die zich geëmancipeerd hadden van het geloof en gereed waren voor een nieuwe vrije samenleving.

Ferdinand Domela Nieuwenhuis Museum te Heerenveen.

Het Ferdinand Domela Nieuwenhuis Museum is één van de oudste biografische musea van ons land en is tegenwoordig in het Heerenveen Museum gehuisvest in Heerenveen. In het hart van het gebied waar Us Ferlosser, deze 'apostel van de arbeiders', vele duizenden aanhangers vond onder de arme bevolking.

door Bert Altena

Meer info

Dit artikel is eerder verschenen in: Bert Gasenbeek, *Vrijdenken & humanisme in Nederland, 40 plekken van herinnering*, Uitgeverij Thoth (Bussum 2016). Op de website uvh.nl/hhc/bronnen/auteurs-vrijdenken-en-humanisme kan je zien welke andere vrijdenkers (waaronder Anton Constandse) er in het boek onder de aandacht worden gebracht.

Geloof in opstand

Gnostici, Vrije Geesten en Gravers

Godsdienst is een wapen van de machthebbers. Goddelijk gezag staat model voor vorstelijk gezag. De autoriteit van aardse heersers wordt onderbouwd door de autoriteit van de Hemelse Koning, de Heer der Heerscharen in allerhande variaties. Het dienen van God door nederige gelovigen en het dienen van heersers door nederige onderdanen vertoont een verwante autoritaire dynamiek.

Heersers weten dat. 'Religie is het enige stevige fundament van alle macht', wist Karel I, koning van Engeland al in de zestiende eeuw.[1] Precies zijn lot – hij werd in 1649 onthoofd in een revolutie waarin religieuze opvattingen een hoofdrol speelden – illustreert echter ook iets anders. Religie is een wapen in handen van de machthebbers. Wat als de onderworpenen dat wapen zelf hanteren en er de machthebbers mee bestrijden? Van dat verschijnsel kent de geschiedenis tal van voorbeelden.

Hoe kan religie een handvat van revolte, van rebellie worden? Het proces waarop religie omgevormd wordt tot een stelsel van radicale opvattingen kent verschillende varianten. Twee springen eruit. In het middeleeuwse en vroegmoderne christendom zie je ze allebei, vaak naast elkaar, vaak vervlochten. Gaandeweg duiken er tussen die vormen syntheses op, met buitengewoon fascinerende uitkomsten.

De eerste variant zien we waar onderdrukten in de godsdienst argumenten vinden om hun rijke onderdrukkers de wacht aan te zeggen, de oorlog te verklaren en in opstand te komen. Vaak straatarme boeren, zuchtend onder hoge belastingen, onvrije feodale arbeidsrelaties en een katholieke geestelijkheid die onderdanigheid voorschreef, onderworpenheid aan het feodale juk. Dat ging goed voor de heersers, zolang het goed ging. Boerenopstanden tegen de knellende feodale verhoudingen waren een steeds weerkerend middeleeuws fenomeen.

Boerenopstanden tegen de knellende feodale verhoudingen waren een steeds weerkerend middeleeuws fenomeen

In die opstanden doken godsdienstige argumenten op, verwoord door predikers met een eigen interpretatie van het Woord van God. Hadden Bijbelse profeten niet keer op keer de corrupte koningen van de oudtestamentische Israëlieten de wacht aan gezegd? Had God niet gedreigd de tronen te doen wankelen van hen die de armen vertrapten? Had Jezus niet gezegd dat het moeilijker was voor een rijke om het Koninkrijk der Hemelen binnen te gaan dan voor een kameel om door het oog van de naald (de naam voor een smal soort stadspoort, geen naaigaren) te gaan? Stond God, in al zijn majesteit en macht, dus niet aan de kant van de armen en tegenover de corrupte, goddeloze rijken die hun nederige naaste vergaten en vertrapten?

De conclusie was duidelijk. Boeren die in opstand kwamen tegen hun ondraaglijke lot, hadden het volste recht om zich daar tegen te keren. Ze hadden daarbij God, de rechtvaardige, aan hun zijde. Als ze in opstand kwamen, deden ze niets anders dan Zijn Heilige Wil uitvoeren. Zo vormde zich bij herhaling een religieus sociaal-radicalisme, autoritair in denkstructuur maar opstandig tegen het aardse gezag, dat uit naam van een hemelse autoriteit werd afgewezen. Aldus geïnspireerd vormden zich legioenen van boeren, maar vaak ook arme stedelingen, handwerkslieden, vagebonden. Ze vielen de rijken aan en verwoestten of plunderden hun rijkdommen. Een deel van de woede keerde zich tegen de toen ook

al klassieke zondebokken van Europa, de joden: pogroms vergezelden dit type revoltes onaangenaam vaak. Het eindigde vrijwel altijd met vreselijke repressie, waarna de feodale orde, aangeslagen maar niet verslagen, een tijdlang terugkeerde.

De tweede variant waarin religie in radicale richting beweegt is wellicht interessanter. Het traditionele godsbeeld situeert God als oppermachtige vaderlijke vorst op een troon in de hemel. Maar wat nu als God gevoeld en beleefd werd als een geestelijke macht hier beneden, in de harten van mensen? Wat nu als het er om ging de verlossing te bereiken, niet door het dienen van God maar door éénwording met God? Veel dissidente christelijke en aanverwante stromingen die door de Kerk als ketterij werden omschreven, trokken dit soort conclusies. Mystiek – het zoeken naar eenwording tussen God en mens – is een verschijnsel dat in veel godsdiensten voorkomt, en door orthodoxe varianten van die godsdiensten doorgaans wordt gewantrouwd. Waar de geestelijkheid God graag ver weg in de hemel ziet, de mens onderaan op aarde, en zichzelf als onmisbaar tussenpersoon, daar is mystiek een vorm van doe-het-zelf-geloof dat de mens optilt naar een goddelijk niveau, en de afstand opheft. Waar de scheiding tussen God en mens kan worden opgeheven, waar God gaat wonen in het mensenhart of een kracht in het hele universum is in plaats van een persoon erboven, daar is de autoriteit feitelijk verdampt, opgelost, opgeheven. Dan is de hemel aards geworden, net zo goed als trouwens de hel.

Je ziet de botsing tussen orthodox geloof en mystieke geloofsvormen nog steeds, en die botsing is vaak zeer bloedig. De moordpartij die aangericht is in Egypte op 24 november 2017, richtte zich niet zomaar tegen een moskee. De slachting vond plaats in en om een Soefi-heiligdom. Soefi's vormen een mystieke richting binnen de islam, waarin de gelovige via rituelen en het opwekken van een soort trance in vervoering wordt gebracht om aldus één te worden met het Goddelijke. Voor orthodoxe en vooral salafistische moslims is zoiets godslastering: Allah oftewel God is voor hen de ultieme oppermacht. Daar verenig je je nimmer mee, daar onderwerp je je blindelings aan. Het Soefi-idee haalt precies die afstand en die hiërarchie onderuit.

Een vroeg voorbeeld van de mystieke zoektocht in een christelijke context zie je in de zogeheten gnostiek. Gnosis betekent kennis (vergelijk 'gnosis' met het Engelse woord 'to know'). Het idee was dat je verlossing kon bereiken door je de kennis van het Goddelijke eigen te maken. Dat was een kwestie van inwijding, want de kennis was geheim. Het was vaak ook een kwestie van ascese, vasten en seksuele onthouding, want Ware Kennis richtte zich op het geestelijke. Lichamelijkheid moest zoveel mogelijk worden uitgebannen. Maar het was geen blind geloof meer in een opperste machthebber. Het was éénwording met de Godheid door de ware kennis van het Goddelijke te doorgronden. Je redding hing hier niet af van priesters die sacramenten toedienden, van onderwerping aan wat voor instantie dan ook.

Het probleem van de menselijke verlossing was geen kwestie meer van zonde waarvoor moest worden geboet, zoals in het standaard christendom dat zich aan het vormen was. Verlossing was een kwestie van inzicht verwerven, niet van boetedoening en onderwerping. Dit was een redeneervorm die autoriteiten en autoritair denken op zijn minst zeer stevig relativeerde. In potentie althans, want in de praktijk was de Ware Kennis voorbehouden aan een elite van ingewijden, en sloten de strenge ascetische praktijken heel veel mensen uit.

Vrijheid zonder gelijkheid, wat zei Bakoenin daar ook maar weer over?

Later in de Middeleeuwen verscheen een andere mystieke richting: de Broeders en Zusters van de Vrije Geest. Het valt niet mee om een precies beeld van hun opvattingen te krijgen. Het zijn veelal hun tegenstanders en vervolgers die in aktes van beschuldiging de ideeën van deze Vrije Geesten omschrijven, en objectiviteit is dan allerminst gewaarborgd. Het is duidelijk dat deze vrolijke ketters menig pagina van het periodieke Dreigingsbeeld Terrorisme zouden hebben gevuld, als ze zoiets destijds hadden gehad. Niet omdat ze zoveel deden. Maar wat ze zeiden, was door en door subversief.

God, zo vonden Vrije Geesten, was Geest. Wie zich voor die geest openstelde, was vrij en had de zonde overwonnen. Soms werd nog beaamd dat Jezus inderdaad gestorven was om de zonde te overwinnen, zoals de officiële doctrine het stelde. Maar als dat al zo was, dan was die zonde dus overwonnen, en was verdere boetedoening absurd. Hoe dan ook: de mens, mits doordrongen van de Geest, was vrij van zonde en kon zelf ook niet meer zondigen. Daarmee waren feitelijk alle ge- en verboden vervallen verklaard. Als je al vrij en verlost was in het hier en nu, hoefde je immers niet meer via gehoorzaamheid voor je verlossing te werken. Dan kon je doen wat je wilde. Letterlijk. De mystieke vereniging tussen mens en God had niet alleen de hemelse autoriteit onttroond, maar deed ook iedere aardse autoriteit op haar grondvesten schudden.

Vrije Geesten doorbraken in hun veelal semi-ondergrondse samenkomsten gangbare godsdienstige taboes. Er werd gegeten, gedronken, seks bedreven naar believen: er stak geen zonde in. Sommige Vrije Geesten gingen zo ver dat ze, om te bewijzen dat het traditionele zondebegrip geen vat meer op ze had, daden begingen die in strijd waren met de gevestigde moraal. Dat betrof niet alleen seksuele taboes maar ook het verbod op moord. Als je hart maar vervuld was van de Geest, dan was ook dat geen zonde meer, zo concludeerden sommige Vrije Geesten blijkbaar. Dat met het doden van een ander ook een andere (potentiële) drager van de Vrije Geest het slachtoffer kon worden, was kennelijk geen beletsel. Ook mag je je afvragen hoe die seksuele vrijheid in de praktijk werkte. Was er vrijheid voor allen, mannen, vrouwen en anderszins? Of was het toch vooral de vrijheid van mannen om zich tot vrouw te nemen wie ze maar wilden, ongeacht voorschriften over huwelijkstrouw en overspel?

We zien hier de kracht maar tegelijk ook de beperking van dit type bevrijding. De vrijheid van degene in wie de Geest sprak, ging ten koste van hen die dit licht niet gezien hadden. Het is haast alsof je sprekers bij een Anonymous-demonstratie meewarig hoort praten over mensen die nog niet 'woke', nog niet wakker zijn, het nog niet snappen. Wie het Licht niet heeft gezien, de Geest niet heeft ontvangen, is niet waarlijk vrij. Van een besef van universaliteit en wederkerigheid was nog weinig te bespeuren. Het leven van de Vrije Geesten was in eigen kring vol vreugde en ongebonden plezier. Dat dit plezier ten koste ging van degenen buiten jezelf, en buiten de gemeenschap, deerde klaarblijkelijk minder. Het was wederom de vrijheid van een elite van ingewijden, net als bij de gnostici. Vrijheid zonder gelijkheid, wat zei Bakoenin daar ook maar weer over? We zien het in de praktijken van sommige Vrije Geesten geïllustreerd. Zeker niet bij allemaal, en het is goed mogelijk dat de moorddadige gevolg-

trekkingen die ik hierboven schets, voornamelijk in de berichten van inquisiteurs bestonden. Die hadden er belang bij om de praktijk van de Vrije Geesten zo weerzinwekkend mogelijk af te schilderen, om de toch al aanzienlijke populariteit van dit soort opvattingen tegen te werken. Maar iets in de logica van de argumentatie die Vrije Geesten hanteerden maakt dit soort ontsporingen toch verontrustend aannemelijk.

Wat zou er echter gebeuren als de drang naar een door God geproclameerde sociale rechtvaardigheid zou samenvloeien met de zoektocht naar verlossing via vereniging tussen het hart van de mens en de geest van God? Wat als de mystieke vrijheid van de Vrije Geesten te combineren bleek met de gelijkheid van de opstandige boeren en hun godsdienstige voorvechters? Zoiets vond plaats tijdens de reformatie in de zestiende en zeventiende eeuw, hier en daar op het Europese vasteland maar vooral in Engeland.

Het fundamentele onderscheid tussen gewone gelovigen en de geestelijkheid viel weg

Die reformatie was een beweging van godsdienstkritiek en kerkhervorming. Critici als Maarten Luther namen de geestelijkheid, haar corruptie en arrogantie, meedogenloos onder vuur. Ze hekelden het idee dat mensen hun zonden als het ware konden afkopen door de geestelijkheid daarvoor te betalen. Ze kritiseerden kerkregels zoals het celibaat, rituelen zoals de biecht. Ze stelden dat mensen gered konden worden, niet door goede werken en evenmin door het ondergaan van de juiste sacramenten. Mensen werden gered door het geloof alleen, en dat geloof was een gave van God aan de mens. Aan de uitverkoren mens althans, zo stelde hervormer Calvijn. Pure genade was het, met menselijke verdienste had het niets te maken want die mens was door en door zondig. De geestelijkheid was als zodanig overbodig voor het zielenheil. Maar een nieuwe versie ervan, het gezag van dominee en kerkenraad, was volgens Calvijn wel nodig om het ware geloof erin te hameren bij de gelovigen.

Wat was hier radicaal aan? Weinig tot niets, op één ding na. Waar volgens de katholieke leer de geestelijkheid een onmisbare schakel was tussen mens en God, daar had de gelovige volgens Luther en Calvijn een directe lijn met God. Dat ging via het Woord van God, de Bijbel, en die kon iedereen in principe lezen. Het fundamentele onderscheid tussen gewone gelovigen en de geestelijkheid viel weg: een dominee was gewoon een gelovige die er door studie wat meer van wist, maar had geen Sleutel tot Gods Koninkrijk meer. Alle gelovigen waren potentieel predikant: het 'priesterschap van alle gelovigen' in Luthers formulering. Een subversief idee.

Calvijn en Luther compenseerden dat door gezagsgetrouwheid te prediken, door een bepaalde interpretatie van de Bijbel te promoten en alle andere interpretaties tot ketters te verklaren. Luthers kerk was nog altijd een staatskerk. Calvijns kerk niet, maar eiste wel het monopolie op binnen staat en gemeenschap waarin ze godsdienstig toezicht hield met steun van het wereldse gezag. Maar de geest was uit de fles.

Mensen lazen de Bijbel – inmiddels via boekdrukkunst en vertaling in volkstalen steeds wijder verbreid – en dachten er het hunne van. Mensen ervoeren bovendien de Geest van God die hen vertelde hoe ze de bijbel dienden te verstaan. Al snel doken er tal van varianten van de reformatie op, waaronder uiterst radicale. Je zag de twee eerder geschetste fenomenen weer opduiken. Arme mensen die, zelf lezend en nadenkend, stelden dat de Bijbelse God aan hun kant stond, tegenover de rijken en machtigen. Arme gelovigen die God ervoeren, niet als drukkende macht van hogerhand maar als geest in het hart. Volgens de logica van het 'priesterschap van alle gelovigen' hadden ze het volste recht om hun invulling van het geloof te verkondigen. Dat gebeurde dan ook, vol vuur en enthousiasme.

Kritiek vanuit deze vleugel van de reformatie radicaliseerde. Het idee van een staatskerk – waar iedereen vanaf geboorte bij hoorde, en waar iedereen via tienden aan meebetaalde – kwam onder vuur te liggen. De kinderdoop – waarmee lidmaatschap van deze kerk kort na geboorte bevestigd werd – werd vaak verworpen. Uit dat idee ontstonden de Wederdopers. Tot hen trad je vrijwillig toe als je Gods Geest had ervaren. Vervolgens liet je je dopen en hoorde je erbij. De kerk was voor hen geen verplichte maatschappelijke institutie, maar een vrije associatie van gelovigen. We zien hier iets terug van de Broeders en Zusters van

de Vrije Geest. Net zoals bij de Vrije Geesten, ontbrak een elitaire houding bij deze overigens vaak straatarme mensen niet. Als ware gelovigen vond een aantal van hen dat ze gerechtigd waren het Koninkrijk van God bindend en gewelddadig op te leggen, hetgeen ze in 1524-25 kortstondig probeerden in de Duitse stad Münster. In andere delen van Europa verbreidden vreedzame varianten van de Dopers zich. In Midden-Europa dook een sociaal radicale variant ervan op, de hutterieten. Zij vormden in Moravië tamelijk autonome en egalitaire gemeenschappen op basis van gemeenschapsbezit.[2]

Er waren andere soorten radicalisme in omloop. De drie-eenheid, het idee dat God tegelijk Vader, Zoon (Jezus) en Heilige Geest was, werd afgewezen door de zogeheten unitariërs, naar één van hun kopstukken vaak socinianen genoemd. Zij kregen invloed in Polen, waar in de zestiende eeuw geen van de grote godsdiensten het monopolie had. Leven en laten leven werd daar een tijd lang de norm. Unitariërs vormden een onderwijsinstelling, de Academie van Rakow. Ook hier werd religieus radicalisme tevens maatschappelijk radicalisme. 'Net als de hutterieten van Moravië (...) bezat de gemeenschap alle goederen gezamenlijk, was ze pacifistisch en kende ze geen rangen en standen. Maar anders dan de hutterieten koesterde ze geen wantrouwen tegen zelfstandige denkers of hogere scholing. Nergens in het zestiende-eeuwse Europa werden de bestaande hiërarchische opvattingen zo verregaand uitgedaagd.'[3] Unitariërs had je iets later in de Nederlanden ook. Ze vormden veelal met andere dissidente gelovigen informele kringen en gespreksgroepen, zogeheten colleges. Deze mensen stonden daarom als collegianten bekend. De filosoof Spinoza had contact met deze kringen.

Wat in de zestiende eeuw gold voor Polen, gold in de zeventiende eeuw decennialang vooral voor Engeland. Dat werd een bolwerk van veelvormige, radicale subversie. In de zestiende eeuw had de koning van destijds de kerk onafhankelijk gemaakt van Rome. Intern kwam een hervormingsproces op gang, met ups en downs maar veelal met handhaving van de hiërarchische structuur, met bisschoppen en dergelijke. Er was binnen die kerk ook een vleugel die verder de protestantse kant op wilde: de puriteinen. Er doken ook groepen op die buiten de officiële kerkstructuren opereerden.

Geloven deed je in het radicale protestantisme samen, een kerk besturen eveneens

In de zeventiende eeuw trachtten vorst, bisschoppen en hoge adel de teugels aan te trekken, via belastingmaatregelen, repressie en een naar katholicisme neigende orthodoxie. Dat lokte verzet uit van lagere adel en van een middenklasse van kleine en grotere handelaars en andere ondernemers. Het leidde tot burgeroorlog, tot revolutie.

Critici van koninklijk en bisschoppelijk gezag hanteerden daarbij veelal religieuze argumenten. De kritiek nam steeds verdergaande vormen aan. Bisschoppelijk en priesterlijk gezag werd in deze kringen afgewezen. Kerken waren in de visie van de revolutionaire opponenten van kroon en kerkhiërarchie vrijwillige genootschappen, geen structuren waar iedereen verplicht lid van was en verplicht aan moest meebetalen. In principe kon iedereen in dit type onafhankelijke kerkgemeenten preken als de stem van God in hem (zelden of nooit in haar) sprak. Na de toespraak werd de preek besproken door de kerkgangers. Geloven deed je in het radicale protestantisme samen, een kerk besturen eveneens. Dit verschijnsel stond bekend als 'congregationalisme': een congregatie was een kerkgemeente, en die was in dit concept eigen baas.

Zoals deze revolutionairen met kerkelijk gezag omgingen – wat en hoe we geloven maken we zelf wel uit – zo gingen ze ook om met de maatschappij als geheel. Terwijl de strijd tegen de vorst nog gaande was, kwam binnen het leger, het revolutionaire New Model Army, het idee op van een min of meer democratisch staatsbestel, met gekozen functionarissen op basis van een sterk uitgebreid kiesrecht. Geen algemeen kiesrecht: bedienden en landarbeiders bleven buitengesloten, om over vrouwen maar te zwijgen. De stroming die dit propageerde en ervoor vocht, heette de Levellers: gelijkmakers, nivelleerders. Ze verloren de machtsstrijd. Hoge officieren draaiden de democratische beweging die in 1647 opkwam rond 1649 de nek om en Engeland werd na de val en onthoofding van Karel I een militaire dictatuur onder Cromwell.

Maar in de context van een door revolutionaire strijd tijdelijk ingestorte gevestigde orde bleven een tijdlang allerlei radicale stromingen actief. Dat werd nog in de hand gewerkt door een economische crisis, en het om zich heen grijpen van kapitalistische verhoudingen in een maatschappij waarin de feodale structuren verzwakt waren geraakt. Boeren raakten land en inkomen kwijt, kleine zakenlieden gingen bankroet. Eén van die bankroete kleine ondernemers heette Gerrard Winstanley. In hem zie je sociaal en geestelijk radicalisme verenigd. Winstanley kritiseerde het idee van arm en rijk, het idee van particuliere eigendom zelf. Hij stond daarmee in de traditie van degenen die het sinds jaar en dag op Bijbelse basis opnamen voor de armen, de traditie van opstandige boeren en hun voorvechters. Maar de God waar hij zich op baseerde, was onherkenbaar veranderd. Niet langer was God een oppermacht, hoog

HOW ABOUT WE STOP FIGHTING ABOUT WHO MADE THE WORLD AND START FIGHTING AGAINST THOSE WHO ARE TRYING TO DESTROY IT!

verheven boven een nederige mensheid. God was Rechtvaardigheid en Rede, en woonde in de harten van ieder mens. Hier zien we in nieuwe vorm de invalshoek van de middeleeuwse Vrije Geesten terug. Maar ook daarin was iets veranderd. De geest was universeel geworden, Rede en Gerechtigheid waren niet langer voorbehouden aan degenen in wie de Goddelijke Geest was gevaren, geen privilege meer maar een fundamenteel menselijke kern.

Winstanley liet het niet bij geestelijke bespiegelingen en het schrijven van traktaten. Samen met medestanders kwam hij in actie. Ze stonden bekend als True Levellers: ze breiden het 'nivelleren' van de politieke democraten uit tot de economie. Iedereen was gelijk, iedereen hoorde toegang tot het land te hebben. Dat was bedoeld om vrij bewerkt te worden door wie maar wilde en kon. Ze namen braakliggend land in gebruik als landbouwgrond en vormden een soort communes. Grond bewerken, graven dus: Diggers, gravers, was al snel de naam waaronder deze groep bekend stond. Dit was in 1649. Lang duurde het niet: grondbezitters en het staatsgezag onderdrukten de Digger-gemeenschappen en maakten hun communes kapot. Een na de nederlaag opmerkelijk gematigder geworden Winstanley deed nog een schriftelijk beroep op Cromwell om via wetgevende macht een soort mengsel van democratie en communisme in te voeren, compleet met doodstraf voor wie zich niet aan de regels hield.

De Winstanley uit de korte gloriedagen van de Diggers sprak en schreef radicaal anders. Laten we deze zeventiende-eeuwse raddraaier zelf het woord geven: 'Iedereen die autoriteit in zijn handen krijgt, tiranniseert anderen: zoals veel echtgenoten, ouders, meesters, magistraten, die naar het vlees leven, zich gedragen als onderdrukkende heren over degenen onder hen: niet wetende dat hun echtgenotes, kinderen, bedienden, onderdanen hun medeschepselen zijn, die een gelijk voorrecht hebben om met hen de zegeningen van de vrijheid te genieten.'[4] Dat 'naar het vlees leven' kun je vertalen als: leven vanuit hebzucht. Merk op hoe Winstanley in de reeks foute autoriteiten die hij noemt, begint met echtgenoot en ouder, niet bij meester en magistraat!

Verderop in dezelfde tekst: 'Laten alle mensen zeggen wat ze willen, zo lang als er Heersers zijn die het land het Hunne noemen en het particuliere eigendom van Mijn en Dijn hooghouden, zullen de gewone mensen nooit hun vrijheid hebben, noch zal het land zo ooit vrij van moeilijkheden, onderdrukkingen en klachten zijn, waardoor de Schepper van alle dingen voortdurend wordt geprovoceerd.' Vrijheid van onderdrukking; afwijzing van particuliere eigendom en uitbuiting, dit alles in gebed in religieuze taal waar echter niets meer betekent wat het in de orthodoxe versie geacht werd te betekenen.

Gerrard Winstanley ontvouwt hier in Bijbels klinkende taal in feite een anarchistische visie. Degenen die het westerse anarchisme vooral zien als kind van de Verlichting hebben ergens gelijk. Maar laten we niet vergeten dat dit anarchisme tegelijk een kleinkind van de protestantse reformatie is. Uiteindelijk was de grondlegger van het anarchisme in Nederland ooit ook een Lutherse dominee.

door Peter Storm

Noten

1 Christopher Hill, *The World Turned Upside Down – Radical Ideas during the English Revolution* (Penguin, Londen 1972), 98.

2 Diarmaid MacCulloch, *Reformatie: Het Europese huis verdeeld, 1490-1700* (Utrecht 2005; vertaald uit het Engels: Londen 2003) 184-185.

3 idem, 348-349.

4 Gerrard Winstanley, *The New Law of Righteousness (1649),* geciteerd in: Robert Graham (ed.), *Anarchism: A Documentary History of Libertarian Ideas, Volume One: From Anarchy to Anarchism (33CE to 1939)* (Canada 2005), 8, 9.

Rede versus religie

Bertrand Russell over de angst

Over religie is in de anarchistische traditie al veel geschreven. Vooral het autoritaire karakter van veel religies is iets wat veel anarchisten tegen de borst stuit. Het argument gaat als volgt: religies vereisen van gelovigen dat ze luisteren naar het woord van één of meerdere goden. Als mensen niet in direct contact kunnen staan met die goden om erachter te komen hoe ze moeten leven, staan er wel priesters, dominees of sjamanen klaar om te vertellen hoe het goede leven eruit ziet. Aangezien anarchisten een afkeer hebben van autoriteit in het algemeen, staan de meesten vijandig tegenover religie. Over dit klassieke standpunt staat in deze Buiten de Orde echter al een ander artikel. In dit stuk zal ik nader ingaan op de spanning tussen rede en religie. Ten eerste zal ik beargumenteren dat er daadwerkelijk een spanning, of zelfs een tegenstrijdigheid, tussen die twee bestaat. Vervolgens zal ik ervoor pleiten dat het in de lijn met anarchistische ideeën ligt om vervolgens voor de rede te kiezen. Over die twee stellingen zijn hele boeken geschreven. Dit artikel heeft dus niet als doel om het thema afdoende te behandelen. Daarom kies ik ervoor om de ideeën van Bertrand Russell over dit onderwerp als leidraad te nemen.

Bertrand Russell (1872-1970) was een Britse filosoof, logicus, maatschappijcriticus en zeer productief schrijver. In de filosofie staat hij vooral bekend om zijn analytische interpretatie van die discipline. Daarbuiten was hij echter ook zeer bekend, doordat hij toegankelijke essays en boeken heeft geschreven over onderwerpen als onderwijs, politiek, ethiek en religie. Tot het einde van zijn leven heeft hij zich gemengd in het politieke debat, bijvoorbeeld door zich aan te sluiten bij protesten tegen atoomwapens of de Vietnamoorlog. Het essay dat hier wordt besproken, 'Why I am not a Christian', behoort tot de werken die hij tot een niet-academisch publiek richtte.[1] Voor anarchisten is Russell ook interessant doordat hij in zijn politieke filosofie voornamelijk focust op macht en machtsverhoudingen.[2]

Rede en religie zijn tegenstrijdig

Om te kunnen beargumenteren dat anarchisme beter gedijt in een rationeel dan in een religieus wereldbeeld, moet eerst aangetoond worden dat er daadwerkelijk een essentieel verschil tussen die twee bestaat. Dat verschil kan op vele manieren uitgelegd worden. Zo kan men wijzen op de eeuwenlange onderdrukking en vervolging van geleerden door de kerk. Ook lijkt een verschil tussen rationele stellingen en religieuze dogma's te zijn dat alleen de eerste voldoen aan het criterium van falsificatie. Karl Popper bedacht dit principe, dat inhoudt dat een stelling in theorie altijd door een experiment getest moet kunnen worden. Voor het begin van het experiment moet duidelijk kunnen worden omschreven bij welke uitkomst de stelling ontkracht wordt. Wie de stelling 'water kookt bij 100 graden Celsius' wil testen door een pan water op het vuur te zetten en er een thermometer in te hangen, heeft het gemakkelijk. De stelling zal onjuist blijken te zijn als het water op een hogere of lagere temperatuur begint te koken.

Het probleem met religieuze stellingen is dat ze niet op deze manier te testen zijn. Neem nu de stelling dat God bestaat. Er zijn wel mensen die beweren dat ze dat met een experiment aan kunnen tonen. Zo zien veel mensen het feit dat hen iets goeds overkomt nadat ze uitgebreid gebeden hebben als een teken van het bestaan van God. Het probleem daarmee is dat ze vóór het 'experiment' van het gebed niet precies konden omschrijven wanneer het duidelijk ging zijn dat God niet bestaat. Wat bedoelen ze namelijk met 'iets goeds' dat hen overkomt? Daar kan zeer veel onder vallen. En als er toch niets bijzonders gebeurt na het bidden, kunnen gelovigen altijd nog stellen dat er zonder dat gebed veel ergere dingen gebeurd zouden zijn. Geloofsovertuigingen zijn dus niet meer dan dat, overtuigingen. Ze zijn te falsifiëren noch te bevestigen.

Russell ziet het onderscheid tussen rede en religie nog op een andere manier. Hij verbindt 'rede' aan 'wetenschap' en 'religie' aan 'angst'. Religie is gebaseerd op angst, schrijft hij: 'Religion is based, I think, primarily and mainly upon fear. (...) Fear is the basis of the whole thing – fear of the mysterious, fear of defeat, fear of death. Fear is the parent of cruelty, and therefore it is no wonder if cruelty and religion have gone hand in hand. It is because fear is at the basis of those two things.' Die angst is volgens hem niet vreemd aan de mens. Er zijn altijd zaken geweest die we niet in de hand hadden. Denk aan natuurgeweld of de dood, die we wel steeds beter kunnen uitstellen, maar die toch nog altijd onvermijdelijk is. De angst die voortkomt uit deze machteloosheid is dus volstrekt begrijpelijk. Nu zijn er volgens Russell twee manieren om met die angst om te gaan: religie en wetenschap.

Religies houden onze angst in stand

Religies proberen die dingen die mensen niet kunnen beïnvloeden toe te schrijven aan één of meerdere goddelijke wezens. Daardoor hebben we ten minste de geruststelling dat orkanen of voortijdige overlijdens niet zomaar gebeuren en helemaal geen oorzaak hebben. Maar eigenlijk, zegt Russell, komen we hiermee geen stap verder. Onze angst blijft, maar we zijn niet langer enkel bang voor die onvoorspelbare gebeurtenissen, maar ook voor degene die die gebeurtenissen kennelijk in gang zet: God. Bij uitbreiding worden we ook bang voor degenen die ons vertellen wat God van ons wil: de priesters et cetera waar het eerder al even over ging. Religies houden onze angst dus in stand.

Russell is een kind van het vooruitgangsgeloof en draagt een bekend medicijn voor onze angst aan: de wetenschap. Dankzij wetenschappelijke uitvindingen en doorbraken is de mens de wereld steeds beter gaan begrijpen. We kunnen ook steeds meer beïnvloeden: door allerlei medische snufjes sterven we steeds later en gaat onze levenskwaliteit er nog altijd op vooruit, door meteorologische theorieën kunnen we het weer steeds beter voorspellen en zelfs ook al beïnvloeden, door psychologische onderzoeken slagen we er steeds beter in om psychische ziektes te doorgronden... Let wel: deze ontwikkelingen hoef je niet allemaal als positief te zien, om toe te geven dat ze wel aan een vermindering van onze angst voor het onbekende of onvoorspelbare bijdragen.

Russell vat zijn geloof in de wetenschap mooi samen: 'Science can help us to get over this craven fear in which mankind had lived for so many generations. Science can teach us, and I think our own hearts can teach us, no longer to look around for imaginary supports, no longer to invent allies in the sky, but rather to look to our own efforts here below to make this world a fit place to live in, instead of the sort of place that the churches in all these centuries have made it.'

Anarchisten moeten voor de rede kiezen

Russell was geen anarchist, maar zijn geloof in de wetenschap zet mij er wel toe aan om ervoor te pleiten dat anarchisten de kant van de rede en de wetenschap moeten kiezen. Dat lijkt me de weg die de meeste garantie biedt op een menselijke samenleving, mits die rede gecombineerd wordt met gevoelens en deugden zoals medemenselijkheid en solidariteit.

Natuurlijk moeten we oppassen dat de wetenschap geen nieuwe religie wordt waar we blind op vertrouwen. We moeten onze autonomie niet opofferen door wetenschappers het vertrouwen te geven dat zij 'het toch wel beter zullen weten' dan wijzelf. Maar als we wetenschappelijke kennis steeds met een kritische geest evalueren, kunnen we deze kennis toepassen om te werken aan een betere samenleving. Een laatste citaat van Russell geeft weer wat ik bedoel: 'We want to stand upon our own feet and look fair and square at the world – its good fact, its bad fact, its beauties, and its ugliness; see the world as it is and be not afraid of it. Conquer the world by intelligence and not merely by being slavishly subdued by the terror that comes from it.' Rationaliteit heeft een emancipatoir karakter: ze vereist van ons dat we alles wat we tegenkomen kritisch onder de loep te nemen. Daardoor kunnen we onszelf bevrijden van onderdrukking en indoctrinatie. En laat dat nu net zijn wat anarchisten willen.

door Emma

Noten

1 Bertrand Russel, 'Why I am not a Christian', in: *Why I Am Not a Christian* (New York 1957). Alle citaten van Russell in dit artikel zijn in dit essay terug te vinden.

2 Deze alinea is gebaseerd op de informatie over Russell in het artikel over zijn denken in de *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Zie Andrew David Irvine, 'Bertrand Russel', op: plato.stanford.edu.

The Catholic Worker in Amsterdam Zuidoost

Een interview met Herman van het Jeannette Noëlhuis

Een paar geleden schreef ik een boekje over het christen-anarchisme van de Tolstojanen in Nederland. Het lag mij iets te veel voor de hand om voor dit themanummer van Buiten de Orde daar weer iets over te schrijven. De Tolstojanen hebben een protestantse oorsprong. Maar ook vanuit het katholicisme is er een christen-anarchistische beweging ontstaan, namelijk die van The Catholic Worker, vernoemd naar het eerste blad en de eerste groep en leefgemeenschap die ontstond rondom de Amerikaanse Dorothy Day. Het Jeannette Noëlhuis in Amsterdam-Zuidoost is geïnspireerd door deze beweging. Geloof en anarchisme gaan voor veel van de bewoners van het huis hand in hand, wat interessant is, mede gezien het gegeven dat veel anarchisten juist moeite hebben met het geloof. Hoe zit dat precies? Voor dit nummer van Buiten de Orde interviewde ik Herman van Veelen, sinds enkele jaren een zeer actief lid van het Jeannette Noëlhuis.

Wat is het Jeannette Noëlhuis?

Om precies te zijn werd het Jeannette Noelhuis opgericht door Gerard en zijn vrienden, alweer 29 jaar geleden. Gerard is onze bovenbuurman, die nog steeds meedraait in het dagelijks leven van het huis. Eigenlijk is het woord oprichten misschien niet helemaal van toepassing. Het Noëlhuis is ontstaan toen Gerard en zijn vrienden een dakloze man in huis namen. Ik denk niet dat ze toen van plan waren om bewust iets op te richten, maar vooral om een dakloze man van de straat te helpen. Gerard was overigens wel eerder in Amerika geweest en daar in contact gekomen met de Catholic Worker Beweging. En misschien wilden ze zelf ook iets leren van het samenleven met iemand die het moeilijk heeft. Het woord 'privilege' was toen nog niet zo'n rage, maar het idee dat je vanuit je luie stoel niet zoveel kan begrijpen van echte armoede is wel een oud christelijk idee. Zo kiest Franciscus ervoor om zelf te gaan samenleven met daklozen, en te bedelen voor zijn eigen eten. En dan bedoel ik natuurlijk Sint Franciscus, en niet de paus; die is wel tof, maar nog niet zo radicaal als de originele Franciscus. Ondertussen is het Noëlhuis al zo'n vijf keer verhuisd, en ook telkens wat gegroeid. Nu zijn we met ongeveer 25 vrouwen, mannen en kinderen, waarvan ongeveer de helft geen papieren heeft.

> *Met sommige dingen die Jezus zegt ben ik het niet direct eens*

Van de mensen van het kernteam heeft ongeveer de helft betaald werk buiten de deur, en zij betalen daarvan de huur. De rest betaalt geen huur (maar krijgt ook niet betaald...). We krijgen veel giften, daar draaien we het huis vooral van. Omdat we niemand in dienst hebben zijn we (zelfs met alle acties en andere kosten erbij) een flink stuk goedkoper dan bijvoorbeeld het COA, we geven zo'n vijfhonderd euro per persoon per maand uit.

Hoe ben je zelf met het Jeannette Noëlhuis in aanraking gekomen?

Eigenlijk is mijn verhaal niet zo bijzonder. Mijn moeder was vrijwilliger in het Noëlhuis. Ze liep toevallig een keer langs een protestwake bij de vluchtelingengevangenis in Amsterdam, toen nog bij het AMC, en ze vond het wel een sympathiek groepje. Zelf kwam ik als kind in eerste instantie alleen op de feestjes van het Noëlhuis. Daar heb ik toen de Eritrese injera [een soort pannenkoek – red.] leren eten.

Toen ik achttien was wilde ik graag de wereld redden, het liefst op een dramatische manier, dus zocht ik naar vrijwilligersmogelijkheden in Afrika. Iets met een school bouwen of zo. Maar dat was allemaal veel te duur. Frits, een andere bewoner van het Noëlhuis van het eerste uur, wees me erop dat The Catholic Worker in Los Angeles ook erg leuk was. Ik ben daar toen voor een jaar naar toegegaan. En in Amerika heb ik nog een paar andere Catholic Worker-groepen bezocht, op een reis die mijn reisgenote 'Catholic Worker College' noemde. Daar heb ik heel veel van geleerd. Toen ik naar Amerika ging had ik niet zo veel met het geloof, maar ik was er wel mee opgegroeid. Ik had toen net Naomi Kleins *No Logo* gelezen, en het anti-kapitalisme leek me een veel mooiere ideologie. Daar wilde ik voor gaan. In Amerika raakte ik echter ook vertrouwd met het idee dat christenen ook hele goede activisten kunnen zijn, en dat het samenleven in een woongroep erg leuk is.

Daarna heb ik nog een jaartje bij de Catholic Worker in Londen gewoond, en vervolgens vier jaar in een daklozenopvang- en leefgemeenschap in Enschede. Met een hele omweg woon ik nu dus weer een kwartiertje fietsen van waar ik ben opgegroeid ben.

Op jullie website lees ik dat jullie 'loyaliteit aan het Koninkrijk van God' groter is dan jullie 'loyaliteit aan het Koninkrijk der Nederlanden'. Leg eens uit… Hoe kun je als anarchist gezag boven je accepteren?

Ha, ja dat is wel een spagaat hè? Maar ja, de meeste anarchisten accepteren wel een vorm van gezag. Een tekst geschreven door Kropotkin wordt eerder serieus genomen dan een tweet van Trump. Voor mij is Jezus een persoon wiens woorden ik serieus neem. Maar als er morgen een tekst zou opduiken waarin Jezus zegt dat slavernij een goed idee is dan zou ik dat niet opeens overnemen als mijn geloof. En met sommige dingen die Jezus zegt ben ik het niet direct eens. In de Bijbel wordt hij trouwens ook terechtgewezen, door een vrouw van een ander geloof, die hij eerst niet wil helpen omdat ze niet joods is. Ze antwoordt verontwaardigd, en hij verontschuldigt zich en doet wat zij hem vroeg (Mattheüs 5:21-28).

Ik denk ook dat 'het koninkrijk van God' een term is die je makkelijk verkeerd kan begrijpen. In het Nieuwe Testament worden wel vaker nare imperialistische woorden gebruikt, om ze daarna helemaal om te draaien. Het woord 'evangelie', 'goed nieuws', was oorspronkelijk een term voor een soort keizerlijke nieuwsberichten van het Romeinse rijk, de bezetter in de context van Jezus. En het woord 'koninkrijk' verwijst dan ook niet naar een soort theocratie, met priesters aan de macht. Jezus zegt juist: 'Jullie weten dat heersers hun volken onderdrukken en dat leiders hun macht misbruiken. Zo zal het bij jullie niet mogen gaan. Wie van jullie het belangrijkste wil zijn, zal de anderen moeten dienen.' (Mattheüs 20:25-26). Dus het koninkrijk van God ligt voor mij heel dicht bij de anarchistische samenleving, waarin we niet proberen de baas over elkaar te zijn, maar elkaar ondersteunen.

God wil ook helemaal niet over mij heersen

Vaak vragen atheïstische anarchisten ons ook hoe we überhaupt een god boven ons kunnen accepteren. Ik snap wel dat dit wat vreemd klinkt, maar er is voor mij toch echt een verschil tussen een menselijk heerser en een kosmische god. Anarchisten die bijvoorbeeld geloven in een Moeder Aarde wordt toch ook niet gevraagd hoe ze een moeder boven zich kunnen accepteren als heerser? God wil trouwens ook helemaal niet over mij heersen, anders deed hij het wel. Dat is juist het verhaal van de Bijbel, hoe God de mensen hun eigen keuzes laat maken, en zij het keer op keer verkloten, of goed doen, of iets er tussenin, maar dat God er gewoon bij blijft, en er met liefde (en soms verdriet) naar kijkt.

Maar naast het koninkrijk van God is er natuurlijk ook de vraag hoe je als anarchist deel kan zijn van een kerk. Nou ja, dat zou spannend worden, als wij echt in de hiërarchie van de katholieke kerk zouden meedoen. Maar daar staan we echt helemaal los van. We zijn hartstikke oecumenisch, en we hebben geen enkele officiële banden met de kerk. Soms vindt de bisschop het leuk wat we doen, en soms niet. Dat is al zo sinds het ontstaan van de Catholic Worker-beweging.

Welke rol speelt het geloof precies binnen het Jeannette Noëlhuis? Wordt er samen gebeden? Uit de Bijbel gelezen? Houden jullie of gaan jullie naar kerkdiensten?

Elke dag hebben we een gebed in onze kapel. Dat helpt ons om tot rust te komen, om ons te focussen op wat echt belangrijk is. Dat gebed is trouwens vooral voor ons kernteam, onze papierloze huisgenoten mogen natuurlijk meebidden als ze dat willen (een deel van hen is christen), maar we delen nooit bijbeltjes uit. Verder gebruiken we vaak Bijbelteksten in onze discussies met elkaar (zoals je misschien leest in mijn antwoorden op andere vragen) en gaat iedereen naar zijn of haar eigen kerk op zondag, of naar een wake bij een vluchtelingengevangenis, zoals ik zelf twee zondagen per maand probeer te doen.

Hoe verhoudt jullie groep zich tot (het instituut van) de rooms-katholieke kerk?

De naam Catholic Worker is misschien een beetje aan herziening toe, want de laatste vijftig jaar is het eigenlijk geen uitsluitend katholieke beweging meer. Wij zijn als huis gemengd protestants en katholiek, of ook wel post-denominaal christelijk [post-denominaal wil zeggen dat men zijn of haar haar identiteit niet zoekt in het lidmaatschap van een bepaalde denominatie of bepaald kerkgenootschap – red.]. De meeste huizen van de Catholic Worker in Europa zijn niet specifiek katholiek. In het begin, zo in de jaren dertig in New York, waren er wel eens grote spanningen met de bisschop, die wou dan bijvoorbeeld dat het woord 'Catholic' uit de titel van het krantje van de 'Catholic Worker' werd weggehaald. Maar nu is Dorothy Day, de oprichtster van de Catholic Worker, juist weer heel populair onder katholieken. De paus noemde in een toespraak in de VS naast Abraham Lincoln en Martin Luther King Jr. ook Thomas Merton en Dorothy Day als voorbeeld-Amerikanen.

Waarin zijn jullie anders dan andere katholieken?

Als christen-anarchisten zitten we natuurlijk wel in een redelijk progressieve hoek van het christendom. Net zoals we in een redelijk gelovige hoek van het anarchistendom zitten.

Zijn er andere (christelijke) groepen in het heden of het verleden waarmee jullie je identificeren? Welke en waarom?

Binnen het christendom zijn er altijd perioden waarin christenen onderdrukt worden, afgewisseld met perioden waarin christenen zelf onderdrukkers zijn. Zelfs in het Oude Testament zie je al dat de tweede generatie bevrijde slaven uit Egypte een militaire veldtocht voert om Kanaän in te nemen. Ik voel me persoonlijk altijd meer verbonden met de onderdrukte periodes, in de Bijbel en daarna. Zo ben ik best wel fan van de kleine joodse groep van volgelingen van Jezus, vlak na zijn dood. Zij besloten onder andere om een soort gemeenschap te vormen van arme en rijkere mensen, waarin 'alles gemeenschappelijk' was. (Handelingen 2:44). De vroege christenen zijn ook principieel pacifist, en deden bijvoorbeeld niet mee in het Romeinse leger. Driehonderd jaar later wordt de Romeinse keizer zelf christen, en dat veranderde het christendom meer dan dat het christendom de keizer veranderde. Dit wordt ook wel 'de tweede zondeval' genoemd. Nou ja, niet iets om trots op te zijn. Het moderne christendom is grotendeels een onderdrukkende religie, met bijvoorbeeld de VS die menen vanuit een 'christelijke' identiteit *drone strikes* en invasies te kunnen verantwoorden. Het idee dat ze 'God on their side' hebben... Als je dat denkt dan heb je het christendom echt niet begrepen. David Rovics [een Amerikaanse anarchist, singer-songwriter, en IWW-troubadour – red.] schreef er een lied over: 'Who would Jesus bomb'.

Het moderne christendom is grotendeels een onderdrukkende religie

Maar er zijn ook altijd stromingen die daar tegenin gaan. Zo zijn er de quakers, wiens diepe geweldloosheid bijvoorbeeld terugkomt in Greenpeace, de bekende milieubeweging die deels is opgericht door quakers. En zo zijn er andere pacifisten-kerken, zoals de doopsgezinden en de mennonieten. Maar ook de burgerrechtenbeweging in de VS heeft sterke wortels in de kerk, en de bevrijdingstheologie heeft een grote rol gespeeld in het revolutionaire denken in Zuid-Amerika. Bewegingen die nu heel dichtbij ons staan zijn bijvoorbeeld de Christian Peacemaker Teams, een groep die geweldloze interventies probeert te plegen in conflictgebieden, of de 'Servants of Asia's Urban Poor' (ja, een verschrikkelijke naam), die probeert te helpen in de sloppenwijken van Azië, maar zonder zelf allerlei westerse dingen op te zetten, gewoon door er te gaan wonen en mee te doen met wat er daar nodig lijkt. De beweging l'Arche van Lanza del Vasto, die een soort ecodorpen heeft opgezet in Frankrijk, vind ik ook heel erg mooi. l'Arche van Jean Vanier trouwens ook; dat zijn gemeenschappen waarin mensen met en zonder handicap samenleven.

Nu heb ik vooral christelijke bewegingen genoemd. Ik laat me daarnaast ook heel erg inspireren door andere bewegingen die opkomen voor zwakkeren en onderdrukten, maar ik denk dat de lezers van dit blad daarmee al heel bekend zijn. Zoals bijvoorbeeld de dierenrechtenbeweging, de LHBTQ-beweging, de klimaatbeweging, et cetera.

Welke Bijbelteksten vormen in het bijzonder een inspiratiebron voor jullie? En waarom juist die teksten?

Ik noemde tussendoor al een aantal Bijbelteksten die ik mooi vind. Eigenlijk zijn er heel veel teksten die ik prachtig vind. Een persoonlijke favoriet is Exodus 1. Daarin beveelt de farao twee Egyptische vroedvrouwen om van alle joodse slaven de mannelijke kinderen te vermoorden. Maar ze doen het gewoon niet, en daarom wordt Mozes geboren. Een perfect voorbeeld van subtiel geweldloos verzet, van 'nonviolent non-cooperation', zoals Gene Sharpe dit beschrijft in zijn *The Politics of Nonviolent action*.

Een andere tekst is de tekst over Lazarus, een arme man die voor de poort van een

rijk huis op straat crepeert. Hij gaat naar de hemel, en de rijke man die hem niets gaf gaat naar een soort hel. Als de rijke man vervolgens vraagt of hij terug naar de aarde mag, om zijn broers te waarschuwen zegt de engel: Je broers hebben Mozes en de profeten, als ze daar niet naar luisteren, waarom dan wel naar jou? Dit klinkt nogal hard en is duidelijk meer bedoeld als een symbolisch verhaal dan een letterlijke geschiedenis. Maar het blijft sterk, vind ik.

En dan is er nog Mattheüs 25. Daarin zegt Jezus dat alles wat je voor 'de minste' doet, je ook voor Hem doet. Geef je een arme vrouw te eten, dan geef je Jezus te eten. Bezoek je een gevangene, dan bezoek je Jezus. Verzorg je iemand die ziek is, dan verzorg je Jezus. Sommige mensen behandelen een kruisbeeld alsof het Jezus zelf is, een heilig object dat je nauwelijks mag aanraken, vanuit een enorm ontzag. Maar Jezus zegt nergens dat je beelden zo moet behandelen. Maar mensen in nood wel! Als christenen die tekst serieus zouden nemen zouden er de afgelopen honderd jaar heel wat minder bommen zijn gevallen.

Baseren jullie je praktijk ook nog op andere (anarchistische) denkers of andere teksten?

Zelf ben ik (heel cliché) ingeleid in het radicale denken door *No Logo* van Naomi Klein. Verder kan ik me nog steeds helemaal laten meeslepen door het radicale, dramatische over-the-top denken van bijvoorbeeld CrimethInc. Ook ben ik nogal fan van Gene Sharp. Hij beschrijft heel praktisch hoe geweldloos verzet werkt. Zijn trilogie *The Politics of Nonviolent Action* staat bij mij vooraan in de boekenkast. Verder laten we ons inspireren door Gandhi, Kropotkin, en andere progressieve schrijvers. Misschien vooral aan de wat 'softere' kant van het spectrum.

Op jullie website lees ik dat 'christen-anarchisten, sociaal-democraten, veganisten, vegetariërs en vleeseters, hardcore protestanten en Latijn prevelende katholieken, etc.' samenleven onder één dak. Jullie zijn dus niet allemaal christen-anarchisten? Of...? Waaruit bestaat jullie gemene deler dan wel?

Als leefgemeenschap zijn we heel divers: moslims, druzen, christenen, atheïsten en van alles door elkaar. Als 'kernteam' noemen we onszelf bijna allemaal christen, en zijn we bijna allemaal nogal progressief. Maar we hebben geen gezamenlijk dogma, en ook geen gezamenlijke vlag. Sommigen van ons vinden de naam 'Catholic Worker' ook niet echt de lading dekken. En sommigen vinden de term 'christen-anarchisme' een beetje ongemakkelijk. Vooral omdat veel mensen bij het woord 'anarchist' denken aan stenengooiers en bij 'christen' aan anti-abortus en zieltjeswinnen. Er zijn zoveel vooroordelen over beide labels, dat het soms handiger lijkt om ze maar niet meer te gebruiken. Zelf vind ik de term christen-anarchist heel mooi, omdat de dissonantie tussen het vooroordeel over christenen en het vooroordeel over anarchisten een soort nieuw beeld creëert. Zoiets als 'death metal-ballet'. Je krijgt er meteen allerlei beelden bij, maar niet zonder je vooroordelen over zowel death metal als over ballet bij te stellen.

Zoiets als 'death metal-ballet'

Waarom leven jullie samen in een woongemeenschap? Was een gewone vereniging niet voldoende?

Nee, dat was zeker niet voldoende. Ik kies ervoor om mijn dagelijks leven te delen met mensen zonder papieren en om niet om vijf uur naar huis te gaan. Dat lukt mij nog niet helemaal, en ik schaam me soms voor de privileges die ik heb en nog niet durf los te laten. Maar de kwaliteit van het samenleven helpt me om steeds meer te leren en op weg te zijn naar een steeds meer egalitaire vorm van samenzijn.

Naast het samenleven met mensen zonder papieren helpt het samenleven met gelijkgestemden me ook heel erg. Als ik thuiskom van een actie kan ik er meteen met huisgenoten over praten, en soms inspireren we elkaar bij de avondmaaltijd om diezelfde avond nog ergens te gaan flyeren, of *dumpster diven*.

Op jullie website kom ik de begrippen 'pacifisme' en 'directe actie' vaak tegen. Waarom zijn juist deze begrippen zo belangrijk voor jullie?

Als christen-anarchist is het helemaal niet mijn intentie om anderen tot het christendom te bekeren. Net zomin als het mijn intentie is om als Nederlander anderen Nederlands te maken. Maar op een paar beperkte vlakken denk ik dat mijn cultuur wel iets zou kunnen bijdragen. Zo kan ik vanuit mijn Nederlanderschap bijvoorbeeld uitleggen wat een goed idee hagelslag is.

Vanuit het christendom dingen meegeven is nogal riskant, omdat er eeuwenlang mensen zijn geweest die wereldwijd en (letterlijk) met geweld geprobeerd hebben een bepaalde versie van het christendom te verspreiden. Maar toch zijn er een paar mooie dingetjes, die ik wel graag deel. En dan denk ik vaak specifiek aan geweldloze actie. Natuurlijk is dat niet iets wat specifiek christelijk is, maar er bestaat wel al lang een mooie lijn van christelijke geweldloosheid. Tolstoj beschrijft die heel mooi, en, bijvoorbeeld een Martin Luther King voert hem uit. Alhoewel hij zich natuurlijk ook enorm laat inspireren door bijvoorbeeld Gandhi. Ik wil geweldloosheid niet claimen als iets christelijks. Maar als het christendom, samen met allerlei andere inspiratiebronnen, kan bijdragen aan betere geweldloze actie, dan wil ik dat wel graag doen. En Jezus wilde dat ook. Het is voor ons niet vreemd dat Jezus, Gandhi en Martin Luther King allemaal fysiek vermorzeld werden door machthebbers. Dat is een van de mogelijke gevolgen van het serieus nemen van geweldloosheid. Ik geloof echt dat een betere wereld niet mogelijk is als we slechte middelen gebruiken. Je kan niet met geweld en onderdrukking een anarchistisch paradijs bouwen.

Ik lees dat jullie je inzetten voor mensen zonder papieren en voor een wereld zonder (kern)wapens. Waarom zijn juist deze twee onderwerpen zo belangrijk voor jullie?

Dit zijn inderdaad twee onderwerpen waar we veel mee bezig zijn. Maar het zijn zeker niet de enige. De laatste tijd zijn we bijvoorbeeld steeds meer betrokken bij de klimaatbeweging, en we zijn al jaren betrokken bij de protesten tegen wapenhandel. Ook zetten we ons in ons (consumptie) gedrag zoveel mogelijk in voor een rechtvaardiger wereld, voor mensen (ook ver weg en in de toekomst) en voor het ecosysteem waar we deel van uitmaken. Maar ik zal eerst even ingaan op vluchtelingen en kernwapens.

Dat we ons inzetten voor mensen zonder papieren heeft te maken met dat we ook samenleven met mensen zonder papieren. En dat we samenleven met mensen zonder papieren heeft te maken met dat we ons voor hen willen inzetten. Het is een positieve *feedback-loop*. Maar we kiezen er ook bewust voor. Er zijn veel onderdrukte mensen in Nederland, maar er zijn maar weinig groepen die zo hard onderdrukt worden

door de staat als papierloze vluchtelingen. Ze mogen niet werken, hebben geen recht op zelfs daklozenopvang (behalve op Bed Bad Brood sinds kort, maar waar nu in Amsterdam alweer een wachtlijst van 190 personen voor is), en ze kunnen op elk moment opgepakt worden zonder iets strafbaars te doen. En dat terwijl het juist al mensen zijn die enorm veel onderdrukking ondergaan hebben. Dus als Jezus zegt: 'Wat je voor de minste hebt gedaan, heb je voor mij gedaan', dan denken wij al heel snel juist aan deze groep.

Dat we ons inzetten tegen kernwapens is deels historisch, de Catholic Worker verzet zich al tegen kernwapens sinds deze ontwikkeld zijn. Als deel van de Ploegscharen-beweging hebben ook een paar van onze teamleden een tijd in de gevangenis gezeten voor geweldloze ontwapeningsacties tegen kernwapens. Maar het is ook een actieve keuze. In Nederland zijn er kernwapens, maar is ook meer dan 80% van de inwoners ertegen. Het is met een beetje politieke wil perfect mogelijk om ervan af te komen en dus voor ons een tactisch punt om ons op in te zetten. Net als wapenhandel trouwens, waar Nederland ook een grote rol in speelt, tegen de wil van de meeste mensen in. Als Nederland enorme kolenmijnen had, of Zuid-Amerikaanse geheime diensten trainde in marteltechnieken, zouden we ons daar wellicht meer op richten.

Zijn er naast deze onderwerpen nog andere onderwerpen waar jullie je op theoretisch of praktisch vlak mee bezighouden? Waartegen of waarvoor strijden jullie nog meer?

Een strijd waar we ons veel voor inzetten is die voor het klimaat. Eigenlijk zijn we daar al lang mee bezig, met betrekking tot ons eigen (consumptie)gedrag, maar de laatste tijd ook activistischer. Zo hebben we meegedaan aan de klimaatmars in Amsterdam, en ook een groep monniken en nonnen overtuigd om mee te lopen. En een paar van ons hebben recent meegedaan met het blokkeren van een kolenoverslag in Amsterdam (Code Rood), en een bruinkolenmijn bij Keulen (Ende Gelände). Verder raakt wereldwijde ongelijkheid ons erg, ook omdat we er zoveel van zien door onze huisgenoten. Gisteren had ik nog een gesprek met een huisgenote die nog in Ivoorkust woonde toen het Nederlandse bedrijf Trafigura daar allerlei giftig afval dumpte, en met het geld dat het ervoor betaalde een gewapend conflict bekostigde. Ook zijn sommigen van ons betrokken bij de strijd tegen onderdrukking in bijvoorbeeld Palestina en (Iraaks) Koerdistan, door mee te doen met de Christian Peacemaker Teams, die ik eerder noemde.

Dorothy Day wordt gezien als een van Amerika's meest radicale christenen en zat vanwege haar (geweldloze, burgerlijke ongehoorzaamheid) vaak in de gevangenis. In hoeverre is zij nog steeds een inspiratiebron voor jullie?

Heel erg. We lezen vaak uit haar boeken, en ze wordt veel genoemd. Maar we proberen haar ook weer niet te verheiligen. Soms kon ze bijvoorbeeld geweld en onderdrukking best eens door de vingers zien als er een revolutionaire agenda bij hoorde. Zoals in Cuba of de Sovjet-Unie. Maar de meeste dingen die ze schrijft zijn heel inspirerend, vooral over de omgang met mensen in nood. Zelf vind ik eerlijk gezegd haar schrijfstijl niet zo prettig. Ik ben meer van Peter Maurin, haar mede-oprichter van de Catholic Worker. Hij schreef in een soort mengstijl van Tolstoj en Annie M.G. Schmidt, 'Easy Essays' noemde hij dit. Maar ik vind Dorothy Day vooral inspirerend in hoe ze haar ideeën praktisch vorm gaf. Door samen te leven met mensen in nood, met veel minder privacy of privilege dan wij onszelf nu veroorloven, en door keihard actie te voeren, zonder agressief of verbeten te worden. Een prachtvrouw!

Dorothy Day

Dorothy Day leefde van 1897 tot 1980. Ze was afkomstig uit een *middle class family*, en las als puber al werk van Kropotkin, Huxley en Tolstoj. Halverwege de jaren twintig van de vorige eeuw trok ze naar New York waar ze als journaliste en activiste verkeerde in politiek radicale kringen. In de jaren twintig begon ze zich steeds meer te interesseren voor religie en in 1927 liet ze zich dopen. Na haar bekering tot het katholicisme richtte Day met anderen in de (crisis)jaren dertig de Catholic Worker Movement op. Deze pacifistische beweging hielp enerzijds armen en daklozen door middel van directe actie, en anderzijds voerde ze geweldloze acties om de positie van onder andere deze mensen te verbeteren. De beweging stichtte 'huizen van gastvrijheid' en bracht een blad uit, de *Catholic Worker*. Hierin werd geageerd tegen de gevestigde maatschappelijke orde vanuit een radicaal én religieus gezichtspunt. In het begin van de jaren veertig bestonden er in de VS en daarbuiten zo'n dertig Catholic Worker leefgemeenschappen.

Day bleef tot aan haar dood onverminderd actief en overtuigd van haar ideeën, die vormgegeven werden door katholicisme, anarchisme, communisme en pacifisme. Ze kwam vele malen in aanraking met de autoriteiten door acties van burgerlijke ongehoorzaamheid. De Catholic Worker beweging bestaat, zoals je hebt kunnen lezen, nog steeds.

Staan jullie ook in contact met andere Catholic Worker-groepen? Of andere christen-anarchistische pacifisten?

Zeker. We hebben elk jaar een bijeenkomst van de Europese Catholic Worker, in totaal iets van tien gemeenschappen. Dan zijn we een lang weekend samen. En we gaan vaak bij elkaar op bezoek. Ook met andere bewegingen hebben we goed contact, zoals de eerder genoemde Christian Peacemaker Teams, l'Arche in Frankrijk, de Franciscaanse Vredeswacht, de quakers, doopsgezinden et cetera.

Wat zouden jullie nog tegen de (meestal niet religieuze, maar wel anarchistische) lezers van Buiten de Orde willen zeggen?

Kom eens langs! Wij vinden het altijd heel leuk als mensen om 18:00 uur mee komen eten. En ik beloof dat we niet zullen proberen bijbels uit te delen :). Dan praten we over hoe we samen gaan werken aan een mooiere wereld, en roddelen we over andere progressieve splinterbewegingen die eigenlijk heel veel op ons lijken :P

door Dennis de Lange

Meer info
Je kan het Jeannette Noëlhuis bereiken op 020-6998996, of via e-mail op noelhuis@antenna.nl. Zie ook de agenda met discussie-, film- en gebedsavonden op noelhuis.nl/agenda.

Fragmenten uit de Bergrede van Jezus

De Bergrede uit Mattheüs 5 is misschien wel de bekendste toespraak van Jezus Christus. Voor christen-anarchisten is het een belangrijke, zo niet de belangrijkste tekst..
De Bergrede, door Christus uitgesproken op een berg voor zijn discipelen, begint met een aantal 'zaligsprekingen', waarin Christus het opneemt voor de zwakkeren in de samenleving. Vervolgens volgt er een aantal 'weespreuken', waarin onrechtvaardige mensen worden opgeroepen om goed te doen. En tenslotte geeft Christus een aantal praktisch leefregels, waarvan de regel om kwaad niet met kwaad te vergelden, en de oproep om geen eed af te leggen het uitgangspunt werden van het radicale pacifisme van vele christen-anarchisten in het heden en het verleden.

Mattheüs 5:1-48

1 Toen hij de mensenmassa zag, ging hij de berg op.
Daar ging hij zitten met zijn leerlingen om zich heen.
2 Hij nam het woord en onderrichtte hen:
3 'Gelukkig wie nederig van hart zijn,
want voor hen is het koninkrijk van de hemel.
4 Gelukkig de treurenden,
want zij zullen getroost worden.
5 Gelukkig de zachtmoedigen,
want zij zullen het land bezitten.
6 Gelukkig wie hongeren en dorsten naar gerechtigheid,
want zij zullen verzadigd worden.
7 Gelukkig de barmhartigen,
want zij zullen barmhartigheid ondervinden.
8 Gelukkig wie zuiver van hart zijn,
want zij zullen God zien.
9 Gelukkig de vredestichters,
want zij zullen kinderen van God genoemd worden.
10 Gelukkig wie vanwege de gerechtigheid vervolgd worden,
want voor hen is het koninkrijk van de hemel.
11 Gelukkig zijn jullie wanneer ze je omwille van mij uitschelden, vervolgen en van
allerlei kwaad betichten. 12 Verheug je en juich, want je zult rijkelijk worden beloond in
de hemel; zo immers vervolgden ze vóór jullie de profeten.

(…)

33 Jullie hebben ook gehoord dat destijds tegen het volk werd gezegd: "Leg geen valse
eed af, voor de Heer gedane geloften moeten worden ingelost." 34 En ik zeg jullie dat
je helemaal niet moet zweren, noch bij de hemel, want dat is de troon van God, 35 noch
bij de aarde, want dat is zijn voetenbank, noch bij Jeruzalem, want dat is de stad van
de grote koning; 36 zweer evenmin bij je eigen hoofd, want je kunt nog niet één van
je haren wit of zwart maken. 37 Laat jullie ja ja zijn, en jullie nee nee; wat je daaraan
toevoegt komt voort uit het kwaad.

38 Jullie hebben gehoord dat gezegd werd: "Een oog voor een oog en een tand voor
een tand." 39 En ik zeg jullie je niet te verzetten tegen wie kwaad doet, maar wie je op
de rechterwang slaat, ook de linkerwang toe te keren. 40 Als iemand een proces tegen
je wil voeren en je onderkleed van je wil afnemen, sta hem dan ook je bovenkleed af.
41 En als iemand je dwingt één mijl met hem mee te gaan, loop er dan twee met hem
op. 42 Geef aan wie iets van je vraagt, en keer je niet af van wie geld van je wil lenen.

43 Jullie hebben gehoord dat gezegd werd: "Je moet je naaste liefhebben en je vijand
haten." 44 En ik zeg jullie: heb je vijanden lief en bid voor wie jullie vervolgen, 45 alleen
dan zijn jullie werkelijk kinderen van je Vader in de hemel. Hij laat zijn zon immers
opgaan over goede en slechte mensen en laat het regenen over rechtvaardigen en
onrechtvaardigen.'

De zeven hoofdzonden

Superbia
(hoogmoed - hovaardigheid - ijdelheid)

Avaritia
(hebzucht - gierigheid)

Luxuria
(onkuisheid - lust - wellust)

Invidia
(nijd - jaloezie - afgunst)

Gula
(onmatigheid - gulzigheid - vraatzucht)

Ira
(woede - toorn - wraak - gramschap)

Acedia
(gemakzucht - traagheid - luiheid - vadsigheid)

Wij leven in een uiterst christelijke (calvinistische) maatschappij. Dit is niet iets waar men snel bij stil staat, omdat Nederlanders zich gebekt en 'wereldwijs' voordoen. Maar onder dit alles zitten nog steeds de fundamenten van een christelijke levensopvatting, een stelsel van waarden, direct overgenomen uit het christendom. Als het christendom dus zo'n stempel op onze maatschappij drukt, wat zijn dan de waarden van dat christendom, wat is in het christendom nou 'het kwaad' en zijn wij het hier wel mee eens, leven wij hier wel naar? Aangezien ik altijd gebotst heb met deze maatschappij, ga ik ervan uit dat de inherente waarden van deze maatschappij niet helemaal overeen komen met mijn eigen waarden.

Als wij kijken naar deze zogenaamde hoofdzonden, geformuleerd door het christendom, dan kunnen we deze het beste praktisch benaderen. Veel van die zogenaamde zonden zijn niet per se goed of slecht. Nee, ze zijn eerder onhandig, niet gunstig, niet in jouw eigen voordeel en niet in andermans voordeel, dat is een nuanceverschil. De hele morele dimensie vervalt dan, de praktische dimensie doet zijn intrede. Als ik wraak neem op iemand, komt dat mij dan ten goede? Wil ik een ander wel leed aan doen? Weegt 'het voordeel' op tegen de nadelen. Over het hele morele vraagstuk wil ik dan geen uitspraken doen.

IJdelheid

IJdelheid en hoogmoed zijn niet problematisch, op wat voor manier dan ook. Hoogmoed is hooguit onhandig, omdat men zichzelf uitsluit van potentiële kennis en vaardigheid, onder het mom van 'ik weet alles al'. Maar het is geen zonde. Nayoko is ook een van de meest arrogante personen die er rondlopen. Mensen die hem kennen weten dat. Veel mensen ergeren zich hieraan, maar Nayoko haalt zijn schouders

op, Nayoko bepaalt zelf wel of hij zichzelf verheven voelt en op wie hij neerkijkt en waarom. Kortom, je kan wel hoogmoedig zijn en arrogant, zoals Nayoko dat is, maar maskeer het dan goed, laat het niet teveel doorschemeren, tenzij je tegen de woede (wraak) van de massa's opgewassen bent.

IJdelheid in de zin van er mooi uit willen zien. Hier is niets mis mee, mits jouw schoonheid niet ten koste van anderen gaat. Dat zien we met de ijdelheid van deze tijd. Het gegeven op zich is niet verkeerd, dat mensen met hun kleding bezig zijn et cetera. Wat problematisch is, is de manier waarop deze kleding gefabriceerd wordt. Communisten wezen ook deze ijdelheid af, als zijnde een perversie van de adel. Aangezien anarchisten 'kleinzielige individualisten' zijn, stellen wij dat er niets mis is met ijdelheid en schoonheid, mits deze niet ten koste gaan van een ander.

Nayoko bepaalt zelf wel of hij zichzelf verheven voelt en op wie hij neerkijkt

Lust

Lust is totaal geen probleem. Zogenaamde onkuisheid? Nee, ik ben persoonlijk ook niet gediend van het menselijk lichaam en alles wat erbij komt kijken, maar seks is niet 'viezer' dan andere 'vleselijkheid'. Lust is alleen een probleem als jouw lust een ander aantast en dat is wat de huidige maatschappij met de lust doet. Het laat de lust over mensen heen leven.

Lust is een gegeven dat samenhangt met hormonen en de hersenen, het is zoiets als ademen. Het is niet iets waar controle over uitgeoefend kan worden, hoe kan het dan überhaupt een zonde zijn? Nayoko is natuurlijk tegen zedendelicten en iedere vorm van seksuele exploitatie, maar alle andere vormen van lust? Nayoko haalt wederom zijn schouders op. Man met vrouw, vrouw met man, trans met bi, pan met hetero, het doet er allemaal niets toe.

De pauzen en priesters, die hele uitgebreide oordelen over 'de lust' hebben en zeggen dat mensen geen seks mogen, zijn zelf allemaal collectief maagd.

Het kapitalisme gebruikt de lust, zoals viel te verwachten, als een middel om winst te maken. Dit perverteert de lust, dit maakt dat aan veel lust een luchtje zit. Lust wordt misbruikt, als machtsmiddel. Seksuele intimidatie en gendergeweld bijvoorbeeld. Mooie mensen worden voor baantjes gebruikt om klanten te lokken, als een soort lokaas. Op die manier wordt de seksualiteit van die persoon niet in het belang van de persoon zelf gebruikt, maar in het belang van het bedrijf. Mensen verkopen hun lichaam in de prostitutie. Niet lust voor het zelf, maar lust voor het geld, lust dus in dienst van 'de maatschappij' en 'de markt'.

Maar wassen wij al deze corruptie van het begrip lust, dan is er niets mis mee, dan is het gewoon een menselijke eigenschap.

Zoals een radicale feminist ooit sprak: lust is als vuurwerk, het kan mooi zijn, maar het kan ook levensgevaarlijk zijn.

Hebzucht

Gierigheid, hier zitten wel haken en ogen aan. In die zin dat gierigheid mensen uitsluit van grondstoffen en mensen direct of indirect schade berokkent. Kapitalisten zijn gierig en verpesten de wereld daarmee. Dit is geen zonde, het is meer een bedreiging voor algemeen welzijn en daarom zal er met woede en wraak op gereageerd worden. Het kapitalisme gaat over pathologische hebzucht. Waarbij de rijkste mensen verzuurd zijn over het feit dat ze niet nog meer hebben. Hoe kan bijvoorbeeld een president Trump nu de hele tijd zo verzuurd zijn, als hij letterlijk gouden bergen bezit? Dit is omdat hebzucht een ziekte is, niet een zonde. Een geestelijke ziekte, die een samenleving ontwricht.

Gulzigheid

Vraatzucht. In het kapitalisme is vraatzucht meer een logisch bijverschijnsel van de voedselindustrie, met haar winstmotief, dat boven menselijk welzijn geplaatst wordt. In Amerika hebben arme mensen geen toegang tot goede voeding en is men aangewezen op het slechte fastfood, waar men binnen zeer korte tijd extreem dik van wordt. Dat jij veel eet is niet het probleem, dat jij daardoor hartklachten krijgt en dat de gemeenschap dit indirect betaalt, dat is wel een probleem.

Kortom, de gemeenschap betaalt zo voor het falen van het kapitalisme. Het is niet jouw schuld, maar wel een probleem, en nog steeds is het geen zonde. Want stel dat men van eten niet dik zou worden, dan zou ik de hele dag gebakjes en baklava eten. Mensen die nu vraatzuchtig zijn, zijn niet zondig. Wel hebben zij objectief gezien een probleem, want dit alles kan leiden tot fysieke klachten. *Fatshaming?* Vet is een uitvloeisel van het kapitalisme. Ik 'shame' het kapitalisme, niet iemands vet. Daarnaast, al zou ik iemand 'shamen', dat zou dan toch mijn probleem zijn.

Toorn

Woede heet eigenlijk assertiviteit en is een logische lichamelijke respons op bedreiging of onrecht. Lichamelijke responsen kunnen geen 'zonde' zijn.

Wraak daarentegen kan wel nadelig werken, omdat men met wraak op wraak reageert en men in een vicieuze cirkel terechtkomt. Kortom, weer een praktische overweging, niet een morele overweging. Een kettingreactie van eerwraakachtige toestanden is in niemands belang.

De God van de woede zal nooit gestild worden. Hij/Zij hoeft ook niet gestild te worden. Woede is een grote drijfveer geweest om mijn stukjes te schrijven, om Nayoko in het leven te roepen. In mijn leven heb ik veel woede gevoeld. Nayoko is geboren uit woede en Nayoko heeft tot nu toe stukjes geschreven waar ik tevreden mee ben.

Staatsdienaren, zoals psychologen, willen graag alle woede temperen. Maar ook woede is een logische respons. Priesters temperen de woede als 'zonde'. Therapeuten (de priesters van het systeem) temperen de woede als zijnde een 'afwijking'. De therapeuten kunnen geschillen zo bij het slachtoffer leggen, zodat de kapitalist buiten schot gehouden wordt.

Ik omarm de woede, gebruik hem in mijn voordeel. Wraak en woede zijn twee heel andere zaken. Woede kan constructief zijn, wraak zie ik als destructief. Wraak gaat een eigen leven leiden, op de lange termijn.

Luiheid is een deugd, niet een zonde

Afgunst

Nijd en jaloezie, die zie ik wel als een ergerlijk gegeven. Voor zowel de persoon die jaloers is, als de persoon waarop men jaloers is. Dit is de enige zonde die echt schadelijk is. Maar waar komt deze zonde vandaan? Komt deze zonde ook niet direct uit de materiële dimensie. Als er schaarste is, zal men 'jaloers' worden, veel eerder dan wanneer er voor iedereen wel genoeg is. In een entertainmentcultuur als de kunstwereld, of de wereld van Hollywood, is er niet voor iedereen een plekje en gaat het allemaal op leven en dood. Het succes van die ander kan betekenen dat jij onder een brug belandt. In het kapitalisme zijn wij officieel elkaars 'concurrenten' en zijn wij dus per definitie met elkaar bezig, jaloers op elkaar en afhankelijk van elkaar.

Waar schaarste is, is jaloezie en nijd. Schaarste moet dus opgelost worden en dan zal jaloezie afnemen, maar nooit helemaal weg ebben.

Gemakzucht

Luiheid is een deugd, niet een zonde, hierover heb ik het eerder gehad en ik ga hier, vanwege mijn luiheid, niet over uitweiden.

Dan zijn er dus twee zonden die overblijven, de rest kan de papierversnipperaar in. Jaloezie en gierigheid, deze zonden zouden wij in overweging kunnen nemen. Dit zijn de 'zonden' die wij bestrijden, om ons eigenbelang te behartigen.

door Nayoko Sadashi

* Nayoko Sadashi publiceert ook op: nayokosadashi.simplesite.com

Spoken, Stirner en anarchisme

Max Stirner (1806-1856) was een individualistische filosoof die veel invloed heeft gehad op het anarchisme. Als sociaal anarchist sta ik kritisch tegenover het gedachtegoed van Stirner. Toch denk ik dat er veel te leren valt uit zijn werken. Zeker met betrekking tot religie is zijn idee van 'spoken' volgens mij nog steeds heel relevant voor het anarchisme van vandaag. Stirner beschrijft hoe kinderen in het bestaan van spoken geloven. Spoken met een eigen leven, die kinderen angst aanjagen. Deze kinderen leren echter snel dat er geen enkele reden is om in spoken te geloven. Ze leren dat er geen enkel bewijs is voor het bestaan van deze spoken en dat er dus ook geen reden is om bang te zijn voor de spoken. Eenmaal volwassen gelooft bijna niemand meer in spoken.

Toch zijn er veel volwassenen die in het bestaan van abstracte begrippen geloven die net zo ongrijpbaar zijn als de spoken waar kinderen in geloven. Deze abstracte begrippen (engelen, God, de natie, de arbeidersklasse…) beheersen het denken en doen van deze volwassen mensen, net zoals spoken dat bij kinderen doen. Daarom noemt Stirner deze begrippen ook spoken.

Nationalisten geloven in het bestaan van een mythische 'natie' (of 'volk', of 'ras'). Dit spook beheerst hun denken en doen. De natie moet volgens nationalisten floreren. De natie moet volgens hen vrijgehouden worden van vreemde elementen en het individu moet alles doen wat het kan om het welzijn van de natie te bevorderen. Toch is het helemaal niet duidelijk wat deze natie precies is. Net als het spook van het kind is de natie een ongrijpbare entiteit die niet te definiëren is en waarvan het bestaan niet te bewijzen is. Soms wordt het spookachtige idee van een natie gedefinieerd aan de hand van taal, soms aan de hand van arbitraire landsgrenzen en soms aan de had van het al even spookachtige begrip 'ras'.

Voor de marxisten is het spook dat hun gedachten beheerst de 'arbeidersklasse'. Deze arbeidersklasse moet volgens hen tot handelen gebracht worden. Deze klasse zou ook een bewustzijn hebben, dat marxisten wakker willen maken. Het individu (ook al is dit individu een arbeider) is ondergeschikt aan deze spookachtige arbeidersklasse. Vandaar dat het totalitarisme zo'n gemakkelijke optie is voor de marxisten. Wanneer alles in het teken staat van het abstracte idee van de arbeidersklasse, dan is het niet moeilijk om een recalcitrant individu naar de goelag te sturen, of om je ogen te sluiten voor het lijden van een verhongerende boer.

Maar het ultieme spook is natuurlijk te vinden in de religie. Elke omschrijving van God is ofwel contradictorisch (God is alwetend, almachtig en goed, maar toch is er kwaad in de wereld) ofwel zo vaag dat niemand weet wat er bedoeld wordt. Toch beheerst dit spook het hele leven van religieuze mensen. Het genot van het individu wordt opzij gezet voor de regels die God zou hebben opgesteld. Het geluk in het hier en nu wordt opgegeven voor een plaatsje in het hiernamaals, wat al net zo'n ongefundeerd idee is als het idee van God. En dan heb ik nog niets gezegd over de cynische priesters en machtswellustelingen die dit spookbeeld gebruiken om zich te verrijken ten koste van de gelovigen.

Als anarchisten moeten wij Stirners verwerping van al deze spoken volgen. In de plaats daarvan moeten we het concrete individu vooropstellen. Dat is wat mij betreft de filosofische kern van het anarchistische denken. We laten ons niet langer leiden door spookachtige ideeën als de staat, de natie, de arbeidersklasse of God. Ook begrippen zoals 'de vrijheid' of 'het welzijn van de maatschappij' moeten voor ons verdacht zijn. Het enige wat ons interesseert zijn de concrete vrijheid en het concrete welzijn van de individuen. Niet de spookachtige 'economische vooruitgang' of de 'vrijheid van de natie' die ook met de abstracte begrippen bedoeld kunnen worden.

Tussen twee haakjes, met 'het individu' bedoel ik uiteraard élk individu. Ik zie geen enkele reden waarom het ene individu in dit opzicht belangrijker zou moeten zijn dan het andere. Ik zou niet weten waarom mijn welzijn, eigenheid en vrijheid belangrijker zouden zijn dan die van iemand anders. Of Stirner het met deze visie eens zou zijn weet ik niet, maar dat interesseert me ook niet zo.

door kabouter Prikkebeen

Het Fort van Sjakoo

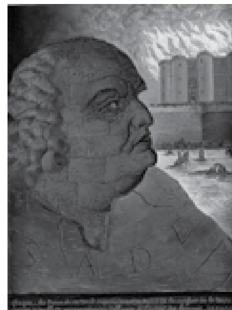
: Sjakoo's boekentips

Boekentips van het Fort van Sjakoo

(cultuurmarxistische boekhandel voor de ondergang van het Avondland)

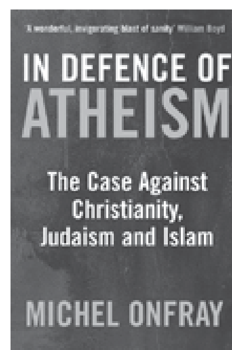
Ah, Religie, breek me de bek niet open! De Inquisitie, de Kruistochten, het Calvinisme, het Kalifaat, De Hel, Hindoe-nationalisme, De Man met de Baard, Franco, Sybren Haarsma Bummo of hoe heet die man, reactionaire knokploegen in Indonesië, vierduizend jaar Patriarchaat... Zoals Bill Conolly, niet mijn favoriete komiek overigens, het zei: 'Religion is over lads, it's fucking over. You had, four, five thousand years or so, you fucked it up, now piss off!'. *Gelukkig hebben we sinds tenminste een paar honderd jaar best wat werk verzet om ze terug het moeras in te schoppen.*

Een mooie aftrap vind je in een schappelijke achttien pagina's in De Sade's *Dialoog tussen een priester en een stervende.* De gefabelde God is 'de ordinairste schurk en de meest platvloerse bedrieger'. De Sade is hier – en dat kunnen we van veel van zijn andere werk niet zeggen – soms zelfs uitgesproken ontroerend:

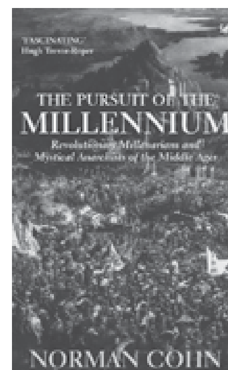

'- De stervende: Ik zei al dat het me speet.
- De priester: Dat heb ik gehoord.
- De stervende: Ja, maar niet begrepen.
- De priester: Wat bedoelt u?
- De stervende: Ik betreur dat ik me, verblind door de absurde logica van jouw leerstellingen, de brandende verlangens heb bestreden die me door een heel wat goddelijker beginsel werden ingeblazen. Ik heb alleen maar wat bloemetjes geplukt, terwijl ik een overvloedige fruitoogst had kunnen binnenhalen.'

Een moderner tekst naar vergelijkbare gedachte is *In Defense of Atheism: the Case against Christianity, Judaism and Islam* van Michel Onfray. De religieuze aanspraak op het Hogere doet Onfray af als even onwenselijk als bedrieglijk. Onwenselijk omdat daarin de misogynie schuilt, de haat tegenover het lichaam en de hartstocht die de monotheïstische religies met elkaar gemeen hebben. Onwerkelijk in die zin dat de onderdrukking die in naam van deze religies al duizenden jaren plaatsvindt, vaak op heel wereldlijke machtshonger en eigenbelang gebaseerd is. Daartegenover stelt Onfray een filosofie voor die het Leven viert. Overigens valt het in dit genre zeker ook aan te raden de onvolprezen komiek George Carlin erop na te slaan. Kijk zijn sketch 'Religion is Bullshit'.

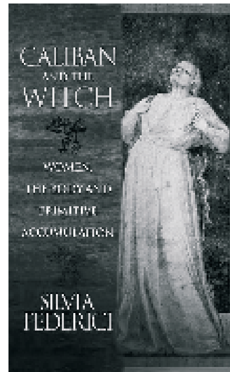
Toch bestaat er zinnige kritiek op deze denktrant ('alle religies zijn instrumenten van onderdrukking'). Een ervan, die dezer dagen luider te horen is, wijst op het eurocentrisme in deze gedachte. Zonder 'niet-westerse' (religieuze) tradities op te hemelen, richt onze kritiek op religies zich ten eerste op het christendom, of op de monotheïstische religies met hun overlappende patriarchale waarden. En is het met die religie altijd kommer en kwel, of is het dat altijd geweest? Gaapt er – sprekend binnen een Europese of 'westerse' context – voor de Franse Revolutie één groot gat van repressie en onderwerping? Was er voorafgaand aan Luther – de deze weken zo veel herdachte verrader en revisionist van de mede door hemzelf ontketende opstand – niet minimaal duizend jaar lang alleen de heerschappij van de katholieke kerk? Nee, nee, nee. Spectaculair en leesbaar, wordt je in *The Pursuit of the Millennium: Revolutionary Millenarians and Mystical Anarchists of the Middle Ages* getoond wat een lappendeken aan culturen en opstanden er bestond in het premoderne Europa. Een niet-aflatende serie revoltes – vaak met gruwelijk slot, dat wel – tegen de Kerk, tegen wereldlijke heersers, tegen landeigenaren en tegen de rijken. Het beeld van met landbouwinstrumenteel bewapende boeren is heel reëel, en vergis je niet: die opstanden waren niet per definitie conservatief of kleinzielig, maar vaak radicaal, met egalitaire doelen en soms voor een nietsontziende vrijheid. In de bespiegelingen bij het slotwoord betoont Cohn zich sociaaldemocraat, maar het boek is en blijft het lezen volledig waard.

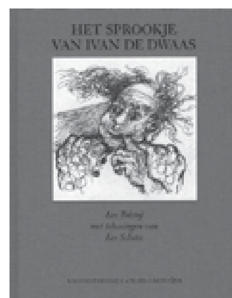
We hebben deze titel al eens eerder in deze rubriek vermeld, maar Silvia Federici – bepaald geen sociaaldemocraat overigens – en haar schitterende *Caliban and the Witch* mogen in dit verband ook niet ongenoemd blijven. Hoewel de christelijke religie en het beroep daarop door de genocideplegers van de heksenvervolgingen er hier uiteraard ongenadig af komen, is de kern van het verhaal overigens dat die vervolgingen, te vaak nog als een 'middeleeuwse waanzin' geportretteerd, vooral een instrument van het (vroeg)moderne kapitalisme en de opkomende gecentraliseerde staatsmacht waren. Mocht je het idee met de paplepel zijn ingegoten dat de geschiedenis een opgaande lijn vertoond en achteruitkijken een blik in de afgrond biedt, laat Federici en Cohn je dan verlossen van die gedachte.

Ook in onze eigen tijd geldt overigens: iedereen heeft een religie. Je wereldbeeld kan wild aantrekkelijk, doodsaai of gewoon fout zijn, maar uiteindelijk is het op aannamen en leerstukken gebaseerd. Vrijheid

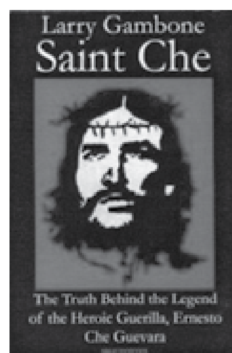
en Autonomie, Verzet tegen Uitbuiting, het Ontembare Individu en Collectieve Samenwerking zijn veel aantrekkelijker dan de concepten van de in onze streken dominante religies – maar het zijn geloofsstukken. En aan bijpassend ritueel ontbreekt het ons nog wel eens, meen ik. De Demo, de Aktie, maar ook het Feest, mits je ze niet vast laat roesten en wanneer met inzet uitgevoerd, kunnen naast hun directe doelen ook het Vuur onder de ideeën brandend houden. Onmisbare romantiek, vermoedelijk, heel nuttig om hoop te houden en volstrekt legitiem om er de vijand mee neer te sabelen.

Bovendien hebben we in onze eigen rangen ook nog aanhangers van de bestaande, georganiseerde religies, hoewel die vaak in originele bochten gewrongen moeten worden om in enig positief verband met anarchistische denkwijzen te passen *Het Sprookje van de Dwaas* van Leo Tolstoj is het geestige en navrante verhaal van Ivan de Dwaas. Hij wordt dwars gezeten door de duivel van hebzucht en macht. De duivel krijgt de broers van Ivan, een koopman en een krijger, zonder veel moeite in zijn macht maar de schijnbaar dwaze Ivan ontsnapt hem. Uiteindelijk delft het Kwade het onderspit en zegeviert het Goede. Brave christen, die Tolstoj. In Ivans rijk is, zoals de auteur zich als ideaal voorstelt, arbeid de bron van alle leven, want handel en krijgsbedrijf brengen alleen maar misère en dood. Het boek kost wat, maar het is dan ook wel een fraaie, gebonden uitgave, met liefde voor het vak gemaakt.

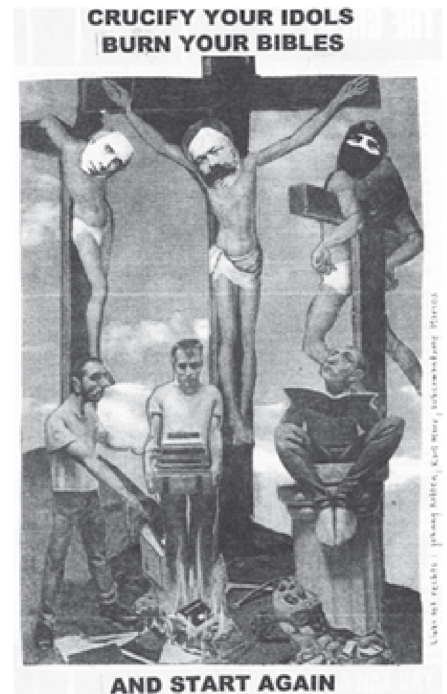

Een laatste overweging: als we kritisch willen zijn op heldenverering, mannen met baarden, onderwerping en dergelijke ellende, is *Saint Che: The Truth Behind the Legend of the Heroic Guerilla, Ernesto Che Guevara* door Larry Gambone een bondige kritiek op de wereldwijd tot revolutionaire heilige verklaarde Argentijnse guerrillero, Ernesto 'Che' Guevara. Aan de hand van de (nog steeds leverbare) biografie van Jon Lee Anderson, *Che Guevara; A revolutionary life* zet Gambone kritische kanttekeningen bij verschillende fasen van Che's politieke handelen en denken. Zo gaat hij in op Che's fascinatie voor generaal Perón en zijn deelname aan de Peronistische beweging. Hij bespreekt zijn Stalinistische visie op de wereld en zijn volstrekte politieke intolerantie. Che was verantwoordelijk voor het opzetten van een nieuwe geheime dienst die politieke dissidentie genadeloos vervolgde, hij maakte de libertair gezinde vakbondsbeweging kapot, schafte arbeidersrechten af… Dus gooi je Che-shirtje weg en vervang het voor eentje met… de rijzende zon? De omcirkelde 'A'? Veel fraaier uitingen van libertaire religieuze gezindheid!

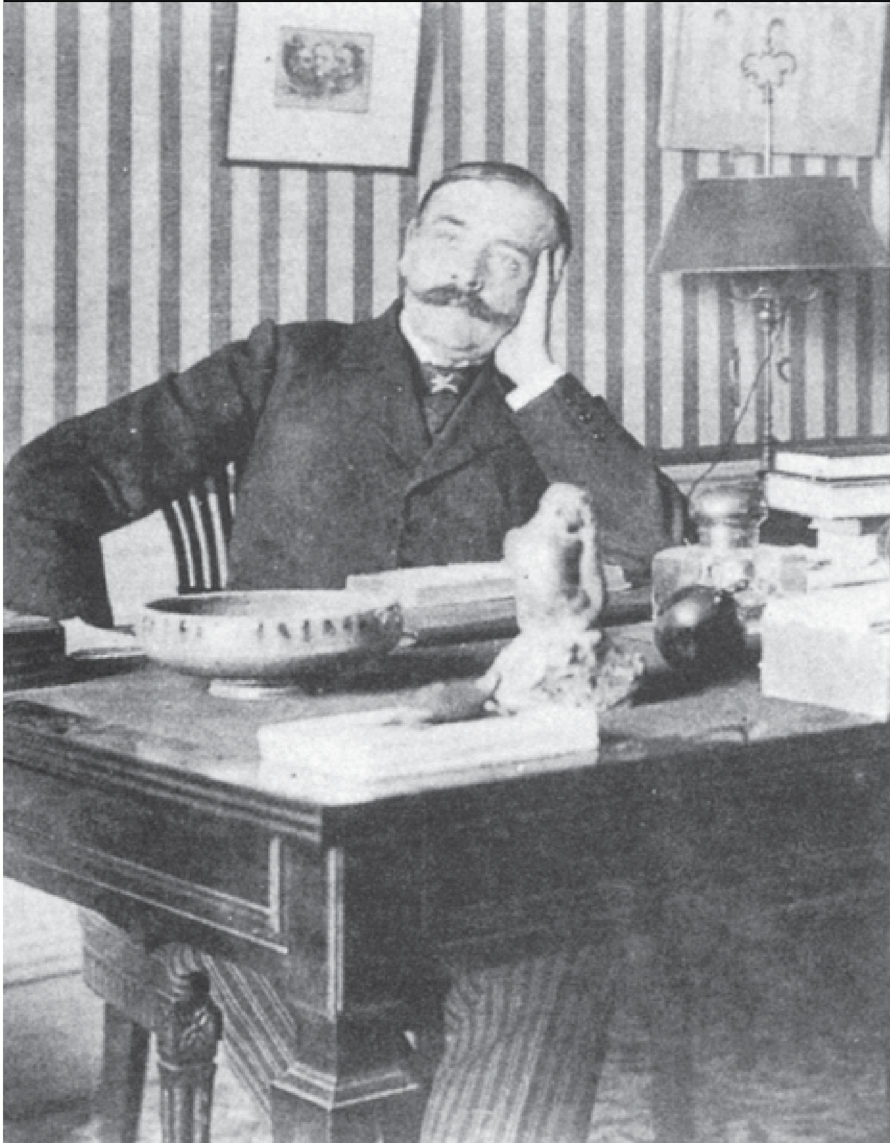
Literatuur

– *Dialoog tussen een priester en een stervende* – D.A.F. de Sade (1782) (Uitgeverij de Dolle Hond, Amsterdam, 2001, euro 0,90, zonder ISBN)
– *In Defense of Atheism: the Case against Christianity, Judaism and Islam* – Michel Onfray (Serpent's Tail, Londen, 2007, 239 p., euro 15,95, ISBN9781852429935)
– *Caliban and the Witch: Women, the Body and Primitive Accumulation* – Silvia Federici (Autonomedia, New York, 2004, 256 p., euro 18,65, ISBN 9781570270598)
– *The Pursuit of the Millennium: Revolutionary Millenarians and Mystical Anarchists of the Middle Ages* –Norman Cohn (herziene versie uit 1970) (Pimlico, New York, 2004, 414 p., euro 22,80, ISBN 9780712656641)
– *Het Sprookje van de Dwaas* – Leo Tolstoj (1885) (Kelderuitgeverij en Atelier GrotesQue, Amsterdam, 2009, 87 p., euro 29,95, ISBN 9789079395057)
– *Saint Che: The Truth Behind the Legend of the Heroic Guerilla, Ernesto Che Guevara* –Larry Gambone (Kaleidoscope, Londen, 2015, 12 p., euro 1,50, zonder ISBN)

Al de besproken boeken zijn verkrijgbaar/bestelbaar bij de anarchistische boekhandels (Fort van Sjakoo te Amsterdam, Opstand in Den Haag en Rosa te Groningen). Het Fort van Sjakoo verzorgde deze rubriek en heeft de boeken ook op voorraad. Ondersteun de enige anarchistische boekhandels van Nederland, die bemenst worden door vrijwilligers en zonder winstoogmerk werken, en bestel/koop je boeken dáár.

Fort van Sjakoo
Jodenbreestraat 24, Amsterdam
020-6258979
info@sjakoo.nl
www.sjakoo.nl

Octave Mirbeau (1848-1917)

De Verlossing

Dit jaar wordt de Franse schrijver en activist Octave Mirbeau herdacht, omdat hij een eeuw geleden gestorven is. Deze herdenking gaat gepaard met vele activiteiten, zoals lezingen, een oratorium, heruitgaven en andere interessante gebeurtenissen. De AS 198 (2017) heeft een speciaal nummer gewijd aan deze eminente Franse schrijver, anarchist en activist. In het kader van de uitgave over religie van Buiten de Orde beperk ik mij in dit artikel tot een belangrijk moment in zijn leven, waarop een radicale ommekeer in zijn denken plaatsvond. Octave Mirbeau noemt zelf deze ommekeer 'verlossing'. Hij heeft een boek willen schrijven over zijn 'rédemption', maar hieraan is hij gedurende zijn leven niet toegekomen. De Belgische theatermaker Antoine Juliens heeft dit jaar een oratorium met de titel Rédemption gemaakt en in verschillende steden in België opgevoerd.

Het is zeer opmerkelijk dat Octave Mirbeau op 37-jarige leeftijd een volstrekt andere richting aan zijn leven geeft, die hij zelf verlossing noemt. Afkomstig uit een streng katholiek en burgerlijk conservatief milieu, al op twaalfjarige leeftijd in een internaat van de paters Jezuïten geplaatst, heeft hij de eerste twintig jaar van zijn volwassenheid de invloeden uit zijn milieu meegedragen. Tijdens de Frans-Duitse oorlog (1970-1871) ziet hij het oorlogsgeweld met eigen ogen, wordt hij pacifist en verliest zijn geloof. Dit heeft echter geen invloed op zijn verdere ideeën die reactionair te noemen zijn. Hij gaat na een niet afgemaakte studie rechten de journalistiek in en schrijft voor royalistische reactionaire kranten. Mirbeau gaat in de loop van de jaren een kunstrubriek verzorgen in Le Gaulois, waarin hij moderne kunstenaars als Claude Monet en Auguste Rodin met veel liefde en waardering bespreekt, maar dit heeft helaas nog geen invloed op zijn rechtse opvattingen. Hij voert de hoofdredactie van het anti-semitische blad Grimaces (1883). Hierin beschuldigt hij de joden ervan dat zij alle politieke en economische machtsposities innemen. Dit blad werd betaald door de Frans-Nederlandse bank Paris-Pays-Bas uit concurrentie overwegingen met de joodse bank Rothschild.

De 'rédemption' vindt plaats nadat Octave Mirbeau in 1885 kennismaakt met het bekende werk van Peter Kropotkin, Paroles d'un Révolté (Woorden van een Opstandige), met een inleiding van Elisée Reclus. In de inleiding beklemtoont Reclus het hoofdstuk over 'Le Gouvernement Représentif' (De Democratisch gekozen Regering). Kropotkin betoogt dat in een maatschappij van economische ongelijkheid verkiezingen bedrog zijn. Deze uitspraak inspireerde Mirbeau tot het schrijven van zijn pamflet De Kiezersstaking (La Grève des Electeurs) dat in een oplage van duizenden exemplaren verscheen. De eerste kennismaking met een anarchistische denker, Kropotkin, is het begin van de verlossing van Mirbeau.

> *Men heeft een dwaas nodig om ons te doen begrijpen dat oorlog barbaars is*

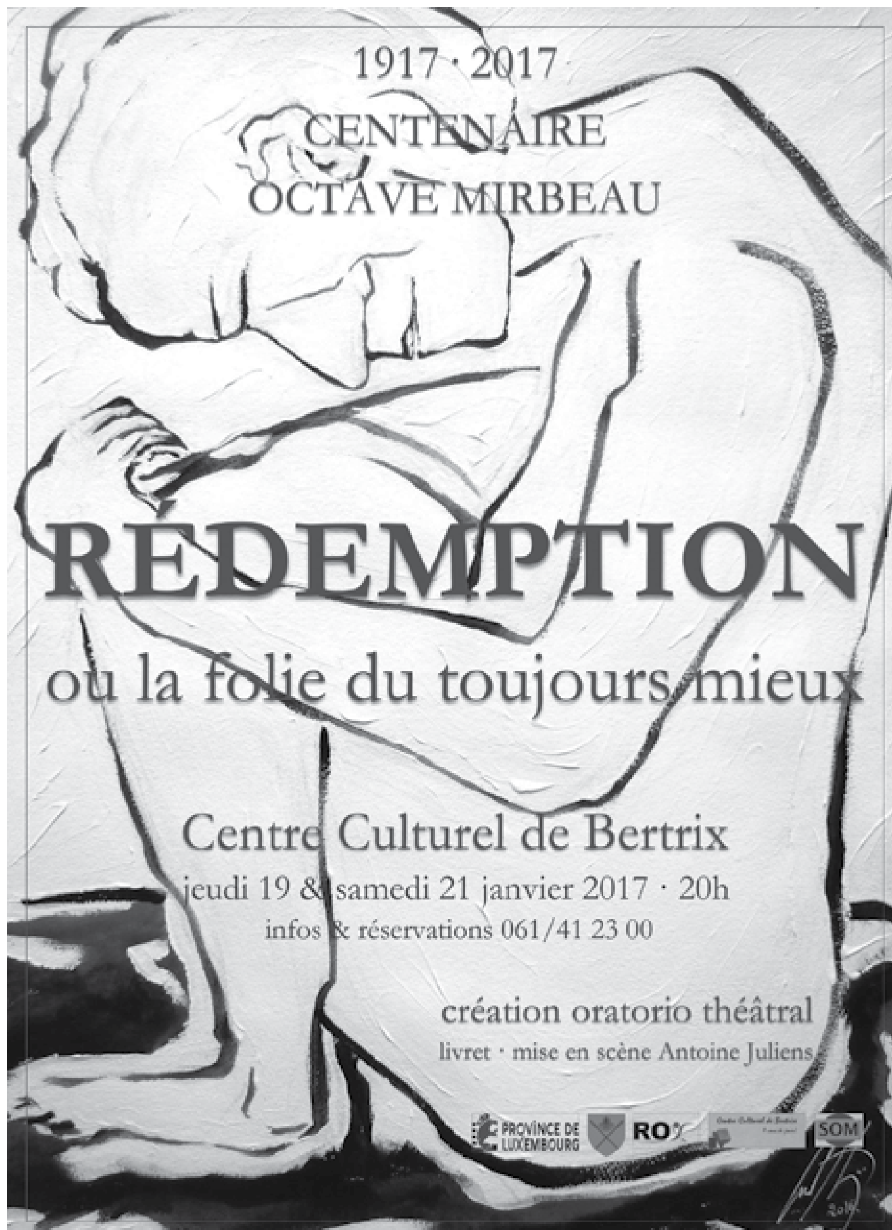
Parallel aan zijn ommekeer in zijn visie op de maatschappij, gaan de ideeën van de Russische schrijver Tolstoj zijn visie op de literatuur beïnvloeden. Mirbeau is diep onder de indruk van Oorlog en Vrede en Mijn Religie. In 1886 schrijft hij onder de titel 'Een Dwaas' in de krant Le Gaulois het volgende: 'Tolstoj heeft alle problemen van het leven aan de orde gesteld; hij is onder ons en heeft ons lief. Zijn mysticisme laat hem niet verdwalen in onmogelijke werelden; alles wat gromt of zingt in het hart van de mens heeft hij opgeschreven. Zijn meest verwarde, zijn meest geheime gedachten; zijn meest vluchtige gevoelens heeft hij blootgelegd. Hij heeft zich boven de kunst verheven (...) en zijn boeken zijn vervuld van ons vlees, van ons bloed, van onze hersenen, van ons hart; zijn werken vloeien over van creativiteit en van liefde. Heeft men niet gezegd dat hij een dwaas is? Men heeft een dwaas nodig om ons te doen begrijpen dat oorlog barbaars is, dat

de menselijke rechtspraak monsterlijk is, om te durven prediken tegenover de onderdrukkende wetten en de wrede sociale instituten, de verloochende leer van Christus.'

Voor hem is de verlossing een bevrijding van zijn reactionaire en antisemitische ideeën

In Mijn Religie beschrijft Tolstoj zijn eigen verlossing. De Nederlandse anarchist Constandse citeert hem in zijn artikel in De AS 57 van april/juni 1982: 'Het is vreselijk om te zeggen, maar soms heb ik bij mezelf gedacht: als de leer van Christus met het hele kerkelijke onderwijs dat daarop stoelt, in het geheel niet zou hebben bestaan, dan zouden de inwoners van hetgeen nu de christelijke wereld wordt genoemd, veel dichter staan bij wat ik christendom noem: een verstandige leer omtrent het goede hetgeen in het leven moet worden nagestreefd.' Constandse besluit met de woorden: 'Veel meer dan religieuze gronden waren ethische idealen kenmerkend voor de normen van zijn oordelen ondanks de vaak evangelische terminologie.'

Voor 1885 was Octave Mirbeau behalve journalist vanwege zijn soepele pen een veel gevraagde ghostwriter. Zelf kwalificeerde hij na zijn verlossing deze broodwinning als 'intellectuele prostitutie'. Geïnspireerd door Kropotkin en Tolstoj startte hij een literair oeuvre – korte verhalen, romans, theater – dat hem wereldberoemd zou maken. De thema's van zijn literaire werk zijn ontleend aan het anarchistische gedachtegoed: de strijd tegen een onderdrukkende en uitbuitende maatschappij. Hij volgde zijn voorbeeld Tolstoj, die los van elke literaire stroming het leven in al zijn facetten, complexiteit en tegenstrijdigheden weergaf, en daarmee ook zichzelf wist te bevrijden.

In 1894 slaagden de koningsgezinden erin joden medeschuldig te verklaren aan de nederlaag van Frankrijk aan de Frans-Duitse oorlog. De joodse kapitein Dreyfus werd door het Franse militaire gerechtshof beschuldigd van hoogverraad en spionage voor de Duitsers en tot levenslang veroordeeld, en verbannen naar het Duivelseiland. Octave Mirbeau was één van de eersten die de schuld van Dreyfus in twijfel trok. Hij zette zich met Emile Zola en anderen met volle overtuiging in voor vrijspraak, die pas in 1906 kwam.

De bevrijdende ideeën van Kropotkin en Tolstoj hebben Mirbeau verlost van zijn conservatieve denkbeelden en hem tot een belangrijk anarchistisch schrijver gemaakt. Zijn verlossing is echter géén boetedoening voor de zonden die men heeft begaan en waarvoor men zichzelf straft, maar voor hem is de verlossing een bevrijding van zijn reactionaire en antisemitische ideeën. Hij zal zich volledig gaan inzetten, zowel op literair als activistisch gebied, voor een rechtvaardige samenleving. Het boek Rédemption, dat hij nooit heeft geschreven, was zijn leven zélf.

door Dick Gevers

Geraadpleegde literatuur

Gevers, D.W., Smit, M., Octave Mirbeau, Literair Anarchist, De AS 198, 1-27, 2017.
De Lange, D. Tolstojanen in Nederland, Kelderuitgeverij, 2010.
De Lange, D., Die Revolution bist Du!, Graswurzelrevolution, 2016.
Constandse, A., Tolstoi, De AS 57, 17-19, 1982.
Leduc, A., Le Gentleman-Vitrioleur, Les Editions Libertaires, 2017.
Lemarié, Y., Michel, P., l'Age d'Homme, Lausanne Suisse 2011.
Juliens, A., La Rédemption, Oratoria Théâtral, libretto, België, 2017.
Michel, P., Nivet, J.F., Octave Mirbeau biographie, Paris, Librairie Séguier, 1990
Mirbeau, O., Correspondance Générale, l'Age d'Homme, Lausanne Suisse, 2002.

Mythes van en in de twintigste eeuw

Wie spreekt er als God moet zwijgen?

Het meest voorkomende antwoord op de vraag op 'wat komt er in de plaats van God?' is: de Rede. Daarmee bedoelen we in het algemeen dat het wetenschappelijke natuurbewijs de goddelijke openbaringen, die tot aan de Renaissance over het algemeen als absolute waarheden aan onze kennis ten grondslag lagen, logenstraft. De gedachten waarmee wij het ontstaan van de wereld, het ontstaan van ons leven en de natuur verklaren zijn dus vrij van de dogma's die de goddelijke openbaring ons vroeger hadden opgelegd. En dat kan ook niet anders: de wereldbeelden en onze kennis van de natuur, zijn sedert de renaissance door onze menselijke waarnemingen zodanig veranderd dat zij niet meer kunnen worden verklaard door de monotheïstische goddelijke uitspraken, die van 1100 voor tot 1250 na Christus (van de wetten van Moses tot de Mammelukse revolutie in de islam) stand hebben gehouden. Nadien kwamen we zoveel te weten dat strijdig bleek te zijn met de Bijbelse openbaringen en bleek de horizonverandering van onze werelden zozeer toe te nemen dat zelfs ons beeld van de eeuwigheid en de oneindigheid ophield statisch te zijn. Zou God bestaan, dan is omvang van Zijn alwetendheid door deze ontwikkelingen zo toegenomen zijn dat Hijzelf onbenaderbaar is. Wat betekent dat Hij in al zijn almacht niet meer in staat is al deze kennis zodanig aan de wereld te openbaren dat zij voor alle tijdgebonden historische momenten begrijpelijk of geldig is – zeker niet aan individuele media van het type Mohammed – die al in het begin van de 8e eeuw al toegaf dat zijn weergave van de ontvangen boodschappen slechts onvolmaakt kon zijn.

Dat geeft ons de vrijheid om met de Franse filosoof Auguste Comte vast te stellen dat alle Bijbelse openbaringen niets anders zijn dan projecties van het menselijke denken, en dat die evenzeer op bewijsbare waarheid dienen te worden onderzocht als de werking van zwarte gaten in het heelal

of het vermoeden dat er meerdere heelals bestaan. En dat geeft ons ook het recht te stellen dat wetten en leefregels niet zomaar een geopenbaard gegeven zijn maar dienen te worden getoetst op onze utiliteit en onze belangen – en naargelang het antwoord op onze vraag welke belangen dat zijn en wie die belangen bepaalt.

Maar is het afdoende om onze maatschappij door de Rede te laten leiden, zoals wij dat als vrijdenkers stellen? Wetenschap bestaat uit een stelsel van onweerlegbare zekerheden die zijn vastgesteld na methodische twijfel en gemeenschappelijk aanvaarde waarneming, overlevering van feiten of abstracties daarvan. Maar aan ons acceptatievermogen van deze standaarden en berekeningen, die vaak even abstract zijn als het begrip van Gods almacht (het getal oneindig is eigenlijk even abstract als welk ander cijfer dan ook en dat geldt voor elk meetstelsel) komt op een gegeven moment ook een einde. Dat gebeurt als men aan alle kennisoverdracht en kennisregistratie een leidend gezag toekent dat ons subjectief vertrouwen te boven gaat. Het debat over genetische manipulatie of de toepassing van kernenergie is daarvan een goed voorbeeld: daar worden fouten gemaakt als men de uitkomst blindelings aan het gezag toevertrouwt en zelf niet met vragen komt…

En dat is nu precies wat wij anarchisten – en ook Marxisten van de Frankfurter Schule als Herbert Marcuse – Comte verwijten. Hij wil namelijk een door godsdienst geleide samenleving vervangen door een regering van beter denkende mensen, omdat hij gelooft in een samenleving die wordt geleid door de wetenschap en de rede. De godsdienstige abstracties die de autoritaire Comte het venster uitgooit vervangt hij door andere geloofswaarheden, omdat zijn dialectiek de macht niet bestrijdt, maar vervangt. Er is dan nog steeds een heersende kaste die de mensheid niet met de wetenschap vertrouwd maakt, maar haar oplegt. En dat heeft aan het eind van de negentiende eeuw geleid tot de vraag of het menselijke denken wel door de Rede wordt bepaald.

De mythe als uitvinding

De nadruk op de logica en het rationalisme als bron van menselijke kennis heeft aan het eind van de negentiende eeuw tot reacties geleid. Een van die reacties komt van Henri-Louis Bergson, die ook niet rationalistische categorieën in het menselijke denken signaleert, omdat het denken niet alleen berust op fysieke verklaringen, maar ook op zijn eigen creativiteit, onder andere door intuïtie. De door hem beschreven denkwijze was gericht op een bepaalde vorm van metafysica, waarop positivistische wetenschap als van Comte geen vat kon hebben. Dat dit niet alleen op religie geïnspireerde reactie is, probeerde George Sorel te bewijzen, die zich aansloot bij de revolutionair-syndicalistische beweging van de anarchist Emile Pouget. Pouget was toen een van de leidende figuren van de Franse vakbond CGT, die ernaar streefde om via directe actie de sociale revolutie te verwezenlijken. In 1909 zouden Emile Pataud en Emile Pouget een boekwerk, *Comment nous ferons la révolution?* (Hoe zullen we de revolutie tot stand brengen?), met een beredeneerd en gedetailleerd scenario. Het begint met de algemene werkstaking tegen de staat, die uitloopt op een overwinning. Stakingscomités, barricadenstrijders en coöperaties vervangen de Franse staat en als het Duitse keizerrijk door middel van een aanvalsoorlog het kapitalisme weer wil terugbrengen, leidt dat tot een nederlaag en een aansluiting van de Duitse arbeidersklasse bij de revolutie. Maar in dit boek werd toen een minderheidsstandpunt verwoord, omdat de sociaaldemocraat Jean Jaurès de leiding over de CGT begon over te nemen. Maar het is een vanuit beschikbare maatschappelijke en technische gegevens *beredeneerd* boek, met verifieerbare en falsifieerbare conclusies die het verhaal voor die tijd aannemelijk maakten – en dat is precies een methodologie waartegen Sorel zich op grond van de theorie van Bergson zich verzet.

Sorel had een glansrijke carrière als overheidsingenieur achter de rug, ja was zelfs begiftigd met de orde van het Legioen van Eer, toen hij in 1903 syndicalist werd en zich opwierp als theoreticus van deze beweging. Hij had colleges van Bergson gevolgd, onder wiens inspiratie hij zijn wijsgerige hoofdwerk *Réflections sur la violence* (Gedachten over het geweld) schreef. Anders dan Pouget zag hij voor de algemene werkstaking als doel van de syndicalistische beweging geen concreet scenario, omdat revolutionairen zich nu eenmaal niet zomaar aan voorspellingen moesten wagen. In plaats van de concrete mogelijkheden te verkennen voerde hij het begrip mythe in.

De algemene staking is de mythe, waarin het hele socialisme besloten is, 'een organisatie van beelden die in staat is op instinctieve wijze alle sentimenten op te roepen die samenhangen met verschillende manifestaties van de oorlog die het socialisme tegen de moderne maatschappij is aangegaan'. Zij zal tot een samenleving leiden met een dusdanige maatschappelijke eenheid leiden dat alle voorafgaande ideologieën en theorieën daarop niet meer van toepassing zullen zijn. Want de arbeidersklasse is in staat het kapitalistische stelsel volledig op te heffen - onder meer doordat de algemene werkstaking met zijn barricaden tot een gewelddadige confrontatie met een definitieve eindoverwinning zullen leiden. Want tijdens de actie zijn zij ook in staat 'heroïsche daden' te verrichten, die kenmerkend zijn voor de mythe die door de stakingsbeweging zal worden opgeroepen.

Sorel beroept zich op de dialectiek van Marx als tegenstelling met de sociaaldemocraten van zijn tijd, en met deze kritiek bestrijdt hij de gehele 'moderne maatschappij', inclusief de eigentijdse sociaaldemocratie. Hij bestrijdt de positivistische wetenschap en de statistische methoden van maatschappijorganisatie waarop de sociaaldemocraten hun verkiezingsprogramma's baseren. Zij rechtvaardigen daarmee het parlementaire stelsel en de instandhouding van de staat, die – ook al is zij zogenaamd democratisch – uiteindelijk gewelddadig is en met wetenschappelijke argumenten zijn eigen geweld permanent recht praat en elke andere manier van denken verbiedt. Er ontstaat een politieke moraal die zich blijvend blijft verbinden aan de kerkelijke moraal die het Frankrijk van vóór de affaire-Dreyfuss in zijn greep had gehouden. Daartegenover staat de proletarische moraal die door de dialectiek van het Communistisch Manifest wordt opgeroepen en alleen door gewelddadige revolutionaire actie kan worden verwezenlijkt. Daarmee kan de macht van de moderne tijd worden bestreden. Daarbij tekent Sorel aan dat de werklieden in het begin van de negentiende eeuw in hun cultuur en optreden gewelddadiger waren dan in zijn tijd, omdat vakbonden en parlementaire dialogen dat geweld hadden bezworen..

Is Sorel een anarchist? Hij maakt geen gebruik van verwijzingen naar concrete mogelijkheden van zelforganisatie die anarchisten als Bakoenin, Kropotkin, Malatesta en zovele anderen probeerden aan te voeren, zoals concrete stakingsorgansatie, propaganda, logistieke argumenten en dergelijke, of het werk van communes en boerengemeenschappen. Kortom alle materiële gegevens die tot algemene werkstaking en verdere uitbouw kunnen leiden ontbreken in zijn gedachtegoed, Sorel's geweldsmoraal beroept zich op 'nationale tradities', waarbij wel voor een deel wordt verwezen naar Proudhon – die immers patriarchale tradities aanvoert in zijn argu-

mentatie – maar ook naar de Marseillaise en naar gewelddadige acties uit het begin van de negentiende eeuw. Na de eerste publicatie van zijn *Réflections* brak hij ook met het syndicalisme van de CGT – mogelijk omdat Jean Jaurès de macht overnam ten koste van Pouget – en zocht hij contact met Franse nationalistische stromingen in de hoop daar een radicaal-revolutionaire beweging te vinden die zijn aspiraties naar 'morele heropleving van het land' deelden. Een van zijn contacten is Charles Maurras van de Action Française – en dat is hem herhaaldelijk nagewezen – maar die maakt uiteindelijk geen deel uit van de groep rond het door hem medegeredigeerde tijdschrift *L'Indépendance* – een mix van meer liberale nationalisten. maar bepaald geen anarchisten of socialisten. Sorel heeft zich wel tegen de oorlog van 1914 verklaard.

Tijdens de Russische burgeroorlog in 1919 verzorgde Sorel de vierde druk van zijn *Réflections*. Hier voegde hij een hoofdstuk over Lenin aan toe, waarin hij zich 'moreel medeplichtig' aan hem beschouwde. Hij noemde hem: 'de grootste theoreticus die het socialisme na Marx heeft gehad en een staatshoofd waarvan het genie aan dat van Peter de Grote herinnert.' Hij verwachtte niet dat Lenin en Trotski de burgeroorlog zouden winnen: '[H]et is mogelijk dat de bolsjewieken uiteindelijk zullen bezwijken onder de slagen van de huurlingen die zijn geronseld door de plutocratie van de Entente (Frankrijk en Engeland); maar de ideologie van de nieuwe proletarische staatsvorm zal niet ten onder gaan. Zij zal zichzelf overleven door zich te vermengen met de mythes die ze ontlenen aan de populaire verhalen over de strijd die de Sovjetrepublieken tegen de coalitie van grote kapitalistische machten hebben gevoerd.' Deze ontboezeming is een reactie op het *Journal de Genève*, waarin de mogelijkheid werd geopperd dat Lenin Sorels *Réflections* wel eens in handen zou hebben gehad en daarom zo gewelddadig handelde.

Het optreden van Rosenberg

In 1930 verscheen *Der Mythos des zwanzigsten Jahunderts, eine Wertung der seelisch-gesellchaftliche Gestraltenkämpfe uneserer Zeit* (De mythe van de twintigste eeuw, een beoordeling van de psychologisch-maatschappelijke conflicten van de Gestalten van onze tijd). De schrijver is Alfred Rosenberg, een van de leidende personen van Hitlers NSDAP. Zou men uit de naar psychologische irrationaliteit verwijzende titel kunnen afleiden dat in dit boek de discussie zou worden voortgezet over ideeen en bewegingen zoals die door Sorel in gang zijn gezet, de intentie van de auteur is totaal anders. Vanaf 1922 was Rosenberg hoofdredacteur van Hitlers partijkrant *Völkischer Beobachter* en toen Hitler in 1924 na zijn Münchens staatsgreep in de gevangenis was beland, had hij zelfs tijdelijk de partij geleid. De *Mythos* is niets anders dan een 'theologisch' partij-instrument, dat – in aanvulling op Hitlers *Mein Kampf* – doel heeft de partij een nieuwe visie op godsdienst te geven voor de toekomstige Arische maatschappij, waarin ook voor de 'mythische' Leider apotheose mogelijk is.

De teneur is ongeveer als volgt: omdat de maatschappij van nature is ingedeeld in afzonderlijke rassen met superieure en inferieure kenmerken dienen ook de beleden godsdiensten ontdaan te worden van inferieure kenmerken. Met name de Bijbel dient van zijn joodse invloeden te worden ontdaan, want Christus was een Ariër van Indo-Germaanse afstamming. In het nieuwe Derde Rijk zou weliswaar godsdienstvrijheid heersen, maar dan van godsdiensten met superieure mythen zoals de Noorse of Germaanse, de Hindoestaanse en een 'positief Christendom' ontdaan van de tirannie van het Oude Testament en de corruptie van het Nieuwe Testament door joodse apostelen à la Paulus van Tarsos.

Pausen kunnen geen plaatsvervanger van Christus zijn, de Führer heeft als leider van een Duits rijk zijn na Canossa verloren 'mythische' macht weer terug. Bewijsargumenten voor deze nieuwe dogmatiek komen voort uit de rassenleer waarop het nationaalsocialisme al vanaf zijn oorsprong is gebaseerd en uit het anticommunisme van Rosenberg zelf.

Is er een verband te leggen met Bergson en Sorel? Aantoonbaar niet. Rosenberg werd in 1893 in Tallin in het huidige Estland geboren en was een fanatiek tegenstander van de 'door Joden geleide' Russische revolutie. Toen Estland in 1918 tijdelijk door Duitsland werd bezet om druk te zetten achter de onderhandelingen van Brest Litovsk sloot hij zich bij de Duitsers aan om met hen mee te reizen naar München, waar hij een jaar later lid werd van even fanatieke anticommunisten als het Thule-Gesellschaft, id est de latere NSDAP. Of hij een letter van Sorel heeft gelezen of iets van hem vernomen is hoogst twijfelachtig.

Rosenbergs mythe is dus niets anders dan een ersatzreligie voor het Christendom ter rechtvaardiging van 'natuurlijk' leiderschap als geloofswaarheid. De leider voert het volk aan naar een maatschappij waarin kennis van goed en kwaad door de leider word bepaald op basis van een rassenleer. Men kan het zien als een terugkeer naar de 'heidense' koning- of keizerrijken, waaronder Rosenberg onder andere de Egyptische farao's rekende.

De naoorlogse spokenwereld

Na de oorlog begint het mythebegrip in toenemende mate een negatieve klank te krijgen, soms met een verwijzing naar het *Wörterbuch eines Unmenschen* of naar andere analytici van fascistisch taalgebruik. Als in de loop van de geschiedenis de beladenheid van deze term begint te vervagen, waagt een alfawetenschapper zich soms aan een positieve toepassing van die term. De biograaf Leon Edel schrijft aan iedere persoon die een biografie waardig is een 'persoonlijke mythe' toe, op grond waarvan de biograaf zijn gegevens selecteert voor het schrijven van het gewenste levensverhaal. Dit begrip staat ongeveer gelijk met het – vaak psychologisch bepaalde – karakterbeeld dat Jan Romein in zijn handboek over de biografie theoretisch beschrijft en dat juist door zijn gespannen voet met de 'redelijkheid' de dramatische kwaliteiten aan een goede biografie geeft. Dan moet het karakter wel juist zijn bepaald: zo gaat Anton Constandse in zijn Bakoeninbiografie ervanuit dat zijn held seksueel impotent was.

Een algemeen gepropageerd collectief maatschappelijk fenomeen verwordt vaak tot een mythe als het een beroep doet op irrationaliteit of wanneer de argumenten daarvoor leugenachtig zijn. Het willekeurig schermen met uit de sociologische wetenschap voortkomende termen als bijvoorbeeld 'de structuur van de natie' of 'de historisch bepaalde omgeving' zou je mythologie kunnen noemen. Ik heb ook de neiging om dat te doen met veel elementen van Stalins dialectisch materialisme.

Een voorbeeld van non-conformistische kritiek op algemeenheden zou men het boek van de Italiaanse cultureel antropoloog Umberto Galimberti, getiteld *Mythes van onze tijd*, dat in september 2011 verscheen, kunnen noemen. Bij hem zijn mythen vormen van een conventionele consensus over levensverschijnselen en levenservaringen, die de individuele vrijheid van denken beperken. Bepaalde woorden hebben in de huidige maatschappelijke context een algemene eendimensionale betekenis gekregen en leiden tot eendimensionale levensstijlen. Niet zelden lijken deze begrippen vaak strijdig met de concrete waarheid. Galimberti noemt individuele mythes als moederliefde, genderidentiteit, jeugd, geluk, intelligentie, mode, macht, psychiatrie en waanzin – en collectieve mythes als markt, groei, globalisering, terrorisme, oorlog, veiligheid/zekerheid, ras en natie. Binnen deze begrippen ontstaat er snel een hierarchisch stelsel van definities, axioma's (als vaststaand aangenomen stellingen) en daarmee verbonden waarden. Vaak zijn ze verweven met begrippen als redelijkheid en normaliteit, vertaald in rolpatronen en in een onweerlegbare situatieachtergrond. Wil men werkelijk vrij zijn, dan moet men aan dit soort rolpatronen ontsnappen. Tegenover deze waarnemingen stelt hij persoonlijke aspiraties, maar die hoeven ook niet altijd aanvaardbaar te zijn, omdat hij in zijn kritiek op de moderne tijd soms terugvalt op de kerk. Maar gelijkaardige bezwaren tegen de geest van onze eeuw bestaan er in het werk van de Frankfurter Schule van Herbert Marcuse en Theodor Adorno, die op diezelfde kritiek zijn gekomen aan de hand van een antiautoritair historisch materialisme, waarbij zij een verbinding leggen tussen Hegel, Marx en de dieptepsychologie van Freud. Het is dan allang duidelijk dat nagenoeg elke vorm van Rede gepaard gaat met irrationaliteiten, ideologieën en sociale rechtvaardigingen van het soort die Sorel indertijd als moraliteiten had beschreven – je zou zeggen 'intuïtieve' geloofswaarheden, waarvan we ons niet bewust zijn. De oorsprong van deze argumentatie kan men alleen verklaren vanuit maatschappelijke belangentegenstellingen, waarvan de permanente kapitalistische machtsstrijd de belangrijkste verklaring is.

Het verzet van de verbeelding

In 1933 verenigden zich een grote groep avant-gardekunstenaars zich om te protesteren tegen de te verwachten cultuurpolitiek van het Derde Rijk rond een tijdschrift dat op 1 juni werd aangekondigd en dat de naam *Minotaure* kreeg. Karakters en beelden waren ontleend aan de mythische verhalen rond de Minotaurus met zijn door het labyrint aangevoerde maagden, de poging tot ontsnapping van Icarus en andere Griekse mythen. De inspiratie van het concept kwam vanuit de visie van de psycholoog Carl Jung dat echte overgeleverde mythologie de expressie was van het collectief onderbewuste van de Europese mensheid. Deze mythen kun je nog steeds oproepen als archetypen van de menselijke hartstochten op alle fronten, met name de ontwakende en overwinnende seksualiteit. Mythe en magische vertelling werden door de surrealisten gezien als producten van ongeremde menselijke verbeelding, ingegeven door even ongeremde begeerten en de daarmee gepaard gaande avonturen en conflicten. De Griekse godenwereld met zijn straffeloze willekeur, die gelijk stond aan de nog altijd niet verklaarde grillige natuurverschijnselen, bestond uit elkaar bestrijdende elementen, die oorspronkelijk afzonderlijk werden vereerd door elkaar bestrijdende stadsstaatjes en vorstendommen. Een eenduidige ratio of een intuïtief politiek tegendeel daaraan ontleden is zinloos. Alle mythologische figuren zijn individuen met eigen specialiteiten en vaardigheden, die vergrotingen zijn van menselijke karakters zonder over de absolute wijsheid te kunnen beschikken. Zij zijn eerst gezamenlijk een collectief in de Olympus, maar nemen geen gemeenschappelijk besluit en vertegenwoordigen geen collectief absoluut begrip. Het totale verhaal kan dus nooit repressief zijn, omdat er altijd een tegengeluid komt van andere helden, die bijvoorbeeld het vuur weten te stelen. Men kan deze verhalen vertellen zonder daaraan geloofswaarheden te koppelen, maar wel met de zekerheid dat zij ooit deel hadden uitgemaakt van voorwetenschappelijke kennis die we nu naar het rijk der verbeelding plaatsen.

Onder de correspondenten van *Minotaure* bevond zich nagenoeg de gehele surrea-

lististische beweging met dit tijdschrift correspondeerde: er is werk van onder andere André Masson, Marcel Duchamp, Juan Miro, Max Ernst. De centrale figuur van de beweging lijkt wel Picasso, die het maagden verslindende beest als het brute archetype van zijn eigen persoonlijkheid zag en dit op een niet mis te verstane manier uitdrukte in zijn etsen. Zijn bewust obsessieve kijk op het materiaal vond in andere stijlen navolging in gelijkaardige creatieve producties als van Hans Bellmer en Victor Brauner, die zich met hun spontane bezweringen van seksualiteit of andere freudiaanse obsessies bij de surrealistische beweging aansloten. Daarnaast werkten onafhankelijk Georges Bataille en Paul Klee daaraan mee met eigen visies en een eigen visuele taal.

Dergelijke opgeroepen mythische figuren of subjectieve emotionele belijdenissen zijn bedoeld als verzet tegen Rosenberg. Alle medewerkers van *Minotaure* hebben het bewustzijn gemeen dat hun werk een protest was tegen de ontaardverklaring van de avant-garde door de heersers van het Derde Rijk. Want deze mythologie is als opgeroepen schat uit het collectief onderbewuste revolutionair, de voorafspiegeling van een ongesublimeerde en ongepantserde samenleving die men wensen kan. De verbeelding streeft ernaar werkelijkheid te worden, en duldt geen moraliteit die haar beperkt. De graal die dan wordt ontdekt zal geen object van aanbidding of onderwerping zijn, maar identiek zijn met absolute vrijheid. Misschien leert deze mythologie ons dat de veelzijdigheid van de wapens die de verbeelding ons verstrekt tegen de onderdrukking van ons denken door ons opgelegde systemen juist nog meer naar de oneindigheid reikt dan de schijn van almacht van gezagspatronen met hun plafonds van abstracties. De archetypische mythes van Jung kennen overal ter wereld paralellen. Ook daar zijn uit overgeleverde verhalen producten van een individueel creatief denken ontstaan dat aan de opgelegde metafysica ontsnapt. Men past zich niet meer aan scheppingen van oude goden of ongecontroleerde waarheden aan, maar schept zelf. En zo belanden wij bij de stelling van Benjamin Péret, die zich in de oorspronkelijke culturen van Brazilië en Mexico heeft verdiept, dat magie de historische oorsprong van de wetenschap is.

Politiek zochten de surrealisten zich een weg naast de anarchisten of een weg met een eigen radicale libertaire kritiek. Wat zij hebben bereikt is dat alle metafysica behoort tot het rijk van deze wereld. Er is geen enkel huisje meer heilig. Ook niet als het in brand is gestoken. Maar soms is het wel een mooi gezicht.

door Jan Bervoets

: Vrije bond

Word lid van de Vrije Bond!
En ontvang Buiten de Orde vier maal per jaar thuis!

Contributierichtlijnen per maand:
Inkomen 0 t/m 500:
2,- per maand
Inkomen 500 t/m bijstand:
4,- per maand
Inkomen bijstand t/m minumumloon:
6,- per maand
Inkomen hoger dan minimumloon:
8,- per maand
(Meer is ook welkom)

Geef je op via www.vrijebond.nl/word-lid

of

Word abonnee van Buiten de Orde!
Een abonnement kost 15,- per jaar
(Meer is ook welkom)

Geef je op via www.vrijebond.org/buitendeorde/abonnement

Je contributie- of abonnementsgelden kun je overmaken op:

IBAN: NL80INGB0005495473
BIC/Swift: INGBNL2A
T.n.v. de Vrije Bond, te Amsterdam

Werking Solidariteitskas

A) Elk lid van de Vrije Bond heeft bij stakingen, gedragen door de meerderheid van de werknemers, recht op een stakings-uitkering. In bijzondere situaties ook bij stakingen gedragen door een minderheid van de werknemers. Bij dit laatste gaat het om stakingen met een doelstelling die zeer verwant is aan de doelstelling van de Vrije Bond (VB). De uitkering bedraagt 75% van de vermindering aan inkomen, met een maximum van 50,- euro* per werkdag.

B) Financiële ondersteuning van acties van leden van de VB die werkloos zijn, met name wanneer de leden getroffen worden door sancties op hun uitkeringen. Bij dit laatste is het een voorwaarde dat het gaat om duidelijk aangekondigde collectieve of individuele actie. De doelstelling van de actie moet in de lijn van de doelstelling van de VB liggen. Het weigeren van werk valt hier ook onder, mits voldaan wordt aan eerder genoemde voorwaarde. De VB is namelijk tegen arbeidsplicht. De uitkering bedraagt 75% van de korting met een maximum van 50,- euro* per werkdag.

C) Het verstrekken van renteloze leningen voor het opstarten van bedrijven in zelfbeheer. Een bedrijf moet meer dan één werkende omvatten. Het uit te lenen bedrag is maximaal 1.000,- euro* en moet binnen drie jaar worden terugbetaald.

D) Het financieren van initiatieven/acties van (leden van) de VB die vallen binnen de doelstellingen van de VB.

E) Het financieren van initiatieven/acties waaraan, naast andere organisaties, (leden van) de VB deelneemt (nemen) en die vallen binnen de doelstellingen van de VB.

F) Het financieren van initiatieven/acties van organisaties waarvan leden van de VB lid zijn en die vallen binnen de doelstellingen van de VB; per activiteit maximaal 500,- euro*.

G) Het ondersteunen van landelijke of regionale activiteiten welke georganiseerd worden door leden van de VB en een bijdrage kunnen leveren aan de groei en uitbouw van de organisatie.

H) Minimaal 5% van de gelden die jaarlijks binnenkomen worden gereserveerd voor bijdragen aan (activiteiten van) buitenlandse organisaties waarmee de VB zich inhoudelijk verbonden voelt.

* Deze bedragen worden eens per drie jaar op de Algemene Leden Vergadering bepaald. Aanvragen worden schriftelijk ingediend bij de solidariteitskascommissie.

Uitgangspunten Vrije Bond

1) De Vrije Bond gaat uit van en streeft naar een anarchistische samenleving waarin een mens zelf kan bepalen hoe het leven in te richten.

2) De Vrije Bond is een organisatie van anarchistische individuen en groepen gebaseerd op:
– de gelijkwaardigheid van alle mensen;
– de autonomie van het individu;
– zelfbestuur en zelfbeheer, vrije vereniging en federalisme;
– een goed milieu en een vitale natuur;
– de afschaffing van alle vormen van gezag: bijvoorbeeld op economisch, politiek, sociaal, religieus, cultureel of seksueel gebied;
– de opbouw van een vrije samenleving zonder klassen, staten, of grenzen, gebaseerd op anarchistische werkwijzen en wederzijdse hulp.

3) De totstandkoming van een vrije samenleving kan onmogelijk het werk van de Vrije Bond alleen zijn. Wij willen de anarchistische beweging uitbreiden, bekendheid geven aan onze ideeën en deze verwezenlijken. Directe actie in woord en daad is het belangrijkste middel van de Vrije Bond.

4) Aangezien onderdrukking, kapitalisme en uitbuiting wereldwijde fenomenen zijn is onze strijd een internationale strijd. De Vrije Bond verwerpt elke vorm van nationalisme en stelt hiertegenover een federalistische organisatie van de maatschappij. Naast het verenigen van anarchistische groepen en individuen in onze directe omgeving, onderhoudt de Vrije Bond ook contacten met anarchisten en anarchistische federaties wereldwijd.

5) De samenleving waar de Vrije Bond naar streeft zal een pluriforme samenleving zijn. Verscheidenheid in ideeën en strategieën door aangesloten groepen en individuen zijn inherent daaraan.

6) De Vrije Bond biedt geen blauwdruk voor een toekomstige samenleving. Alleen de praktijk kan dit uitwijzen. Wat de Vrije Bond wel biedt is een organisatiestructuur waar op anarchistische wijze mensen van allerlei schakeringen strijdbaar en solidair het debat kunnen aangaan, van elkaar leren en samenwerken.

7) De Vrije Bond initieert en ondersteunt activiteiten die de verwezenlijking van de uitgangspunten bevorderen.

#ReToo

Een sluipend gif, noemen ze het. Het zwarte gat van het vrije denken. Erger dan de doem van CO2. Een monster dat in de vorm van een gluiperige parasiet bezit van mensen neemt. Zo kan ik nog even doorgaan. Religie, daar hebben we het over. Een denkdwang die speculeert op de angst om waarlijk te leven, op de angst voor de dood. Voor velen is het kennelijk een geruststellende gedachte dat er een god is die de wereld in de gaten houdt en – als je maar genoeg devoot en dienstbaar bent – ervoor zorgt dat je later, na dit leven, wordt beloond.

Als ik aan religie denk, komt me meteen de associatie met #MeToo voor ogen. God als een soort van opper-Harvey-Weinstein, mensen die elkaar geestelijk intimideren, ouders die kinderen vanaf zeer jonge leeftijd vergiftigen met religieus, grensoverschrijdend gedachtekwaad. Je zou willen dat iedereen die zich door devotionele krompraat in waardigheid voelt aangetast, dat met #ReToo publiekelijk bekend maakt. Naming and shaming dus, zodat misstanden aan de kaak worden gesteld en mensen worden gewaarschuwd voor de relimaffia. Weg met dat breinkorset, de mentale kuisheidsgordel die echt vrij denken onmogelijk maakt.

Nu zullen misschien een aantal lezers zeggen: hé, Lenssen, is dat niet wat overdreven? Putten niet heel veel mensen troost uit hun godsdienst? Zit er niet ook een enorme kracht en schoonheid in religieuze ervaringen? Zijn mensen die geloven niet vaak ook te goeder trouw? Allemaal waar, ik geef het toe, zoals het ook waar is dat dieren en mensen zich in niets van elkaar onderscheiden. Bewustzijn? Kennis? Drang naar meer weten? Hoezo? Moeten we accepteren dat mensen met dwaze denkbeelden die in hun prille jeugd door ouders in hun hersens zijn geïmpregneerd – een misselijkmakende vorm van imprinting – zich de rest van hun leven niet verder ontwikkelen? Moeten we aanvaarden dat ze in feite een vegetatief leven leiden, dat het leven van dieren niet overstijgt? Of zullen we het idee omhelzen, een anarchistisch streven, dat slechts het ontkennen van spookverschijningen, het ontmaskeren van vrome leidfiguren, het afzweren van dogmatische, onderdrukkende paradigma's die creatief denken in de weg staan, waarlijk ontwikkeld menszijn mogelijk maakt? De morele keuze: wil je als dier of als mens leven? Wil je tot op je sterfbed deemoedig kruipend voortgaan of gewoon rechtop lopen?

Ik heb nooit begrepen waarom veel mensen zo weinig moeite doen om uit de denkfuik van religie te ontsnappen. Iedere dag biedt de mogelijkheid tot anders denken, omkatten, vanzelfsprekendheden doorbreken, een dissident te zijn. Het is alsof je met een wijd gebaar de ramen opengooit, een bedompte ruimte lucht, je geest verruimt. En dat zonder drugs! Wat een opluchting! Wat een genot!

Ik weet nog dat ik op dat kruispunt stond. Het was ergens rond mijn 16e, dat ik die beslissing nam. Ik had al het een en ander aan dwarse boeken gelezen, maar toen ik de knelhelm van religie afzette, kwam het echt binnen. Een verfrissende wind. Over het hiernamaals gesproken: daar hoefde ik vanaf dat moment niet meer naar te verlangen. Dat was er. Mijn god wat een genot. De hemel op aarde. Ik wens het u allen in 2018 toe...

Uw vriend, Peter Lenssen